

Lounais-Suomen ympäristökeskuksen monistesarja

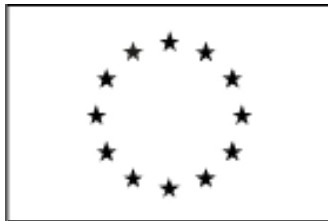
I/2004

Iiro Ikonen

Perinnemaisema- ja metsäluontotyyppien
suojaus Suomessa ja Ruotsissa sekä hoidon
rahoitusmahdollisuudet

TURKU 2004

LOUNAIS-SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUS

Materiaali on tuotettu Suomen ja Viron Phare Twinning -projektin varoilla.

Julkaisu on saatavana myös Internetissä
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 951-614-021-1
ISBN 951-614-022-X (PDF)
ISSN 1238-3201

Turku tammikuu 2004
Karhukopio Oy

Sisällys

<i>1 Luontodirektiivin liitteen I perinnemaisemaluontotyypit Suomessa ja Ruotsissa</i>	5
Hoitosuositukset Suomessa ja Ruotsissa hoitotyypeittäin	5
Yhteenveto ja luontotyyppien yleiset hoitoperiaatteet	13
Sähköiset julkaisut ja Kirjallisuus	16
Liite 1. Virolaisten kysymyksiä Suomen ja Ruotsin hoitotilanteesta ja ympäristötukijärjestelmistä	18
Liite 2. Ympäristötuen erityistuet Suomessa; Mia Laakso (ohjelmakausi 2000 - 2006)	26
<i>2 Yleiskatsaus metsäluontotyyppien suojeluun Suomessa ja Ruotsissa</i>	38
Suojeluhistoria ja perinteinen suojelu	38
Vapaaehtoinen suojelumenettely Suomessa ja Ruotsissa	41
Avainbiotooppien suojelualueet Suomessa ja Ruotsissa	
Luonnonhoitosopimukset Suomessa ja Ruotsissa	42
Ympäristöjärjestöjen keskustelua Suomessa	43
Vastauksia Viron ympäristöministeriön kysymyksiin	44
Annex 1. Forest management with nature conservation value and high biodiversity maintenance	48
Annex 2. Forest management, nature conservation and Natura 2000	52
<i>3 Perinnemaisemien hoidon rahoitus Suomessa sekä suositukset Virolle</i>	56
Johdanto	56
LIFE-hankkeet perinnemaisemien hoidossa	58
Rakennerahastojen hankkeet ja esimerkit perinnemaisemien hoidossa	59
Euroopan sosiaalirahasto (ESR)	59
Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR)	60
Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR)	64
Kansalliset rahoitusmenetelmät ja -esimerkit perinnemaisemien hoidossa ...	66
Maa- ja metsätalousministeriön rahoitus	66
Ympäristöministeriön rahoitus	66
Työvoimapolitiittinen projektituki	67
Museoviraston hoitotyö	69
Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoitus	70
Suomen ruusuja ja risuja sekä suositukset Virolle	70
Liite 1. Traditional rural biotopes and landscapes - management in the Nordic countries and Baltic states (TemaNord 2004, unpublished)	72
Liite 2. Kokemuksia Interreg -projektista perinnemaisemien hoidossa	74
Liite 3. Muinaisjäännösten hoidon kustannukset vuosina 1988 - 2003	76
Liite 4. Muinaisjäännösten hoitoyksikön Turun toimipisteen kulut v. 2003	76

Johdanto

Kirjoitin tämän julkaisun tekstit ja kokosin taulukot osana Suomen Ympäristöministeriön vetämää Viron Phare Twinning –projektia kolmen Tallinnan käynnin aikana marras-joulukuussa 2003. Vastaukseni Viron Ympäristöministeriön esittämisiin kysymyksiin on esitetty kootusti tässä julkaisussa. Kysymykset koskivat Suomen ja Ruotsin suojelukeinoja sekä hoidon rahoituskeinoja perinnemaisema- ja metsäluontotyypeillä. Olen myös pohtinut Natura –tulkintoja ja suojelukeinoja, onnistumisia sekä kehittämistarpeita ja antanut eräitä suosituksia ja neuvoja Viron ympäristöhallinnolle ottaen erityisesti huomioon Suomen kokemukset Euroopan Unionin rahoitusohjelmista. Mukana on myös liitteinä taulukkoja, joista selviää mm. metsä- ja perinnemaisemaluontotyyppien määrät Natura-verkostossa.

Kiitos tekstiä kommentoineille tai tuottaneille kollegoille ympäristö- ja maataloushallintoon sekä ympäristöjärjestöille. Toivon pohdintojen olevan hyödyksi sekä suomalaisille että virolaisille ja kehittävän Suomen ja Viron välistä luonnon-suojeluyhteistyötä.

Turussa 12.1.2004

Iiro Ikonen

Luontodirektiivin liitteen I perinnemaisemaluontotyypit Suomessa ja Ruotsissa

Hoitosuositukset Suomessa ja Ruotsissa luontotyypeittäin

Hoitosuositukset luontodirektiivin liitteen I perinnemaisemaluontotyypeille ovat varsin samanlaisia Suomessa ja Ruotsissa. Eri luontotyyppien kattavampi hoito-ohjeisto on molemmissa maissa vielä työn alla. Perusinventointitietoaakaan esim. Suomen jäkkiruohoniityistä, siniheinäniityistä tai nummista ei ole riittävästi. Toisaalta yleisimpien luontotyyppien hoidosta on runsaasti ohjeistoja ja useiden luontotyyppien hoitoon pätevät samankaltaiset yleiset hoito-ohjeet. Tyyppien 6230, 6270, 6410, 6430, 6450 ja 6510 osalta Suomessa ja Ruotsissa seurataan pääsääntöisesti sivulla 13 esitettyjä yleisiä hoito-ohjeita ja suosituksia. Tyyppien merenrantaniityt* (1630), alvarit* (6280), lehdesniityt* (6530) sekä hakamaat ja kaskilaitumet (9070) osalta olen pyrkinyt esittämään luontotyyppikuvausten ohessa yleisiä hoito-ohjeita laajentavia huomioita hoidosta. Hoitosuositukset perustuvat pääosin Suomen ja Ruotsin luontotyyppioppaiden ohjeisiin (Naturvårdsverket: Art- och naturtypsvisa vägledning för Natura 2000, Airaksinen & Karttunen 1998) sekä Ruotsin ja Suomen viime aikana ilmestyneeseen perinnemaisemakirjallisuuteen (Lindgren 2000, Pykälä 2001, Ekstam & Forshed 1988-2002) sekä omiin kokemuksiini. Aulikki Alanen Metsähallituksesta on myös kommentoinut tekstiä.

Niittyjen perinteinen hoito on tarkoittanut alkuperäisen määritelmän mukaisesti nimenomaan niitettyjä tai niitettyjä ja jälkilaidunnettuja alueita, mutta Suomen ja Ruotsin tulkintojen mukaan useimman niittyluontotyypin ominaispiirteitä ja edustavuutta voidaan ylläpitää oikein mitoitettulla laidunnuksella.

Merenrantaniityt* (1630)

Edustavuutta kuvaa Suomessa seuraavat piirteet: laajuus, matalakasvuisuus ja lajiston monipuolisuus, järviruo'on ja pensaiden niukkuus ja pieni peittävyys. Veden korkeuden vaihtelu ja jään siirtymiset ovat avointen rantaniittyjen luontaisia ylläpitäjiä. Mitä suuremmat kevättulvat, sitä erikoislaatusempi on tyyppin eliöstö (Pykälä 2001). Rantaniityjä on otettu niitto- ja laidunkäyttöön, mikä on estänyt alueiden pensoittumisen ja luontaisen sukkession metsäksi. Kun samalla maankohoaminen paljastaa jatkuvasti uutta maata, rantaniittyvyöhyke voi vähitellen levetä. Vanhat merenrantaniityt eivät olekaan enää ekologisesti merenrantaniityttä vaan merenrantaniityt seuraavat vetäytyvää rantalinjaa. Saaristomeren alueella on suositeltu vähittäistä hallittua sukkessiota kohti lehdesniittytyyppiä (Lindgren 2001). Kasvillisuus on tyyppillisesti vyöhykkeinen, suolaisuutta sietävien kasvien ollessa lähinnä rantaa. Rehevöitymistä tulee pyrkiä välttämään, vaikka se ei merenrantaniityillä ole aivan yhtä merkityksellistä kuin kuivien tai tuoreiden niittyjen osalta, koska meriveden korkeuden vaihtelut tuovat ravinteita ja levämateriaalia rantavyöhykkeelle usein runsaastikin. Niitettäviä merenrantaniityttä Suomessa on erittäin vähän laajimpien ollessa Liminganlahdella.

Laidunnus lisää kasvien lajimäärää ja suolakasvien määrää (Bakker & Ryuter 1981). Erityisen arvokkaina rantaniittyjen erityistapauksena voidaan pitää litoraalissa ja epilitoraalissa esiintyvää suolamaatyyppeä, jota on Suomessa Pohjan-

lahdella, Suomenlahdella ja Ahvenanmaalla. Laidunnetuilla merenrannoilla karjan niukkakasvisiksi tai paljaksi tallaamalla kohdilla maan pintakerros tiivistyy ja pinnan suolapitoisuus kasvaa. Suolamaan tyyppikasveista suolayrtti (*Salicornia europaea*) on Suomessa voimakkaasti taantunut (Piirainen 1989). Suolamaakasvillisuus on yleensä riippuvainen laidunnuksesta (Kauppi 1967, Schmeisky 1977, Siira 1985). Lämpivuotinen laidunnus soveltuvalla lihakarjarodulla tai sekalaidunnus on Suomessa arvioitu parhaaksi ja kustannustehokkaimmaksi ratkaisuksi. Lehmät jättävät helposti syömättä mesiangervon ja harmaalepän, mikä voi aiheuttaa lisätoita. Tämä voidaan soveltuvilla paikoilla välttää sekalaidunnuksella, jolloin lehmiä ohella rantaniittyä laiduntavat lampaat tai hevoset. Lampaat eivät sovellu siinä yksin hoitamaan jatkuvasti kosteita alueita, koska lampaat jättävät useat saralajit syömättä ja saavat helposti loisia. Laiduntaminen ja niittäminen ylläpitävät erilaista kasvilajistoa. Suomessa laiduntamisen loppumisesta kärsineitä kasveja ovat *Anagallis minima*, *Gentianella uliginosa*, *Sagina maritima* ja *Trifolium fragiferum*. Niittolajistosta voidaan mainita *Parnassia palustris* ja *Rhinanthus serotinus*. Niiton yhdistämistä merenrantaniittyjen rantavyöhykkeen äestämiseen on kokeiltu Mietoisissa ja alustavat tulokset ovat vesilintujen kannalta olleet hyviä. Lintujen kannalta tulee niittyjen hoito aloittaa yleensä vasta pesimisajan jälkeen kesäkuussa. Merenrantaniittyjä hoidetaan sekä Suomessa että Ruotsissa maatalouden erityisympäristötuen turvin ja niitä on kunnostettu erityisesti LIFE –projektien avulla. Merenrantaniittyjä arvioidaan Suomessa olevan jäljellä noin 4000 hehtaaria, joista Naturaan on otettu 2270 hehtaaria (2002 tieto).

Ruotsissa hoitomenetelmät ovat samanlaisia kuin Suomessa. Naturvårdsverket on julkaissut nettisivuillaan laji- ja luontotyyppikohtaisia suosituksia, joissa pidetään tärkeänä, että laidunkausi alkaa matalanveden aikana, jolloin eläimet syövät tuoretta järviruokoa. Näin myös voidaan laidunkautta jatkaa pitemmälle syksyyn. Aitauksia veden puolelle ei Ruotsissa suositella. Jos aitauksia tehdään, niiden tulee olla kaukana rantaviivasta. Ruotsissa korostetaan myös merenrantalaitumilla tyyppipitoisuuden vähentämisen merkitystä. Etelä-Ruotsissa tehtyjen tutkimusten perusteella laidunnetuilla rantaniityillä laidunnus saattaa olla tärkeämpi ympäristökäyttäjä kuin veden saatavuus ja laidunnuksen loputtua kasvien lajimäärä neliometrillä vähenee yleensä selvästi (Persson 1984). Myös useat lajit häviävät vähitellen umpeenkasvun edetessä (Ekstam & Forshed 1992). Rantaniittyjen kulottamista maaliskuussa ennen laidunkauden alkua ollaan käytetty hoitotoimena (Johansson et al 1986), tällöin tulisi kuitenkin huomioida myös alueen hyönteislajisto ja jättää mielellään osia rantaniitystä kulottamatta.

Kuivat nummet (4030)

Nummet eli puuttomat varpukankaat ovat Suomessa pienialainen ja harvinainen tyyppi. Edustavuutta kuvaa Suomessa se, että alueet ovat vielä laidunkäytössä tai laidunnuksen loppumisesta on lyhyt aika. Edustavat nummet ovat kooltaan yli 1 ha ja kangaskedot yli 1 aarin suuruisia. Alueet eivät ole pensoittuneet mm. katajasta tai kanervasta eikä muukaan varpukasvillisuus peitä yhtenäisenä mattona aluetta, vaan alueella on mosaiikkimaisesti pienruohoisia ja heinäisiä kohtia (Airaaksinen & Karttunen 1998). Suomessa on nummiksi luokiteltavia alueita erittäin pienialaisina Lounais-Saaristossa mm. Jurmossa ja Pohjanlahden rannikon saarilla sekä kangasketoja erittäin pienialaisina koko Suomessa Ylä-Lappia myöten. Entiset hoidetut kangaskedot ovat pääsääntöisesti muuttumassa mäntykankaiksi.

Atlanttisella alueella nummien hoitoon liittyy oleellisesti kulottaminen 5-15 vuoden välein sekä kanervan niittäminen, mutta Suomessa tätä ei ole tehty 1940-luvun jälkeen. Lindgren (2000) on tutkinut vanhoja kulotusmenetelmiä Saaristomerellä ja toteaa että kulottaminen tapahtui aiemmin joko huhti-toukokuussa, jolloin palointensiteetti oli pienempi ja karja saattoi syödä kanervaa jo samana vuonna.

Toinen vaihtoehto oli elokuussa, jolloin palointensiteetti oli kovempi polttaen kanervan juurikon tehden tilaa heinä- ja ruohovaltaiselle kuivalle niitylle. Kulottamisen kohtuulliset pitkät väliajat ovat sikäli tärkeitä, että pidemmällä aikavälillä palavaa ainesta kertyy lisää jolloin kulon lämpötila nousee. Ekologinen vaikutus on tällöin erilainen, koska kanervan juurakko vaurioituu kovassa kulossa pahemmin. Toistuvat polttamiset vähentävät maaperän typpipitoisuutta. Suomessa nummien käyttötapa on ollut saarilaidunnus lampailla sekä ajoittainen katajien raivaus ja polttaminen (Lindgren & Stjernberg 1986). Kangaskedot ovat taasen suurimmaksi osaksi olleet laidunnettuja entisiä metsäpaloalueita. Paahteisten ja riittävästi häirittyjen nummirinteiden luominen olisi erityisen tärkeää lukuisten uhanalaisten kasvien, mesipistiäisten, kovakuoriaisten ja perhosten kannalta. Nummien hoitoa ei ole kuitenkaan Suomessa priorisoitu ja tiedot nummien esiintymisestä ja tilasta ovat puutteelliset. Suomen ympäristökeskuksen arvion mukaan nummia olisi 300-1000 hehtaaria, joista 230 hehtaaria on otettu mukaan Natura -verkostoon. Nummien suotuisan suojelutason säilyttäminen edellyttää, että pahoin umpeenkasvaneitakin nummialueita kunnostetaan.

Ruotsissa on korostettu hoitohistorian tärkeyttä ja hoidon jatkamista perinteiseen tapaan. Laidunnettujen alueiden lisäksi Ruotsissa on myös pienialaisia perinteisesti niitettyjä alueita. Peruskunnostuksen yhteydessä nummia raivataan sekä kulotetaan. Hoidettujen nummien määrää Ruotsissa tulisi lisätä ja hoidolle onkin annettu hehtaarikohtaisia tavoitteita.

Nummien tai kalkkiniittyjen katajikat (5130)

Tyyppiä ei ole Suomessa. Ruotsin tulkinnan mukaan tyyppi käsittää katajikkoja nummilla tai ravinneköyhillä kalkkimaille, joita laidunnetaan tai on lähiaikoina hoidettu. Katajien latvuspeittävyys saa olla alueella enintään 25%. Suuria yhtenäisiä alueita tulisi ottaa hoitoon.

Alue tulee erottaa alvarien umpeenkasvutyypeistä eli hoitohistoria on tämänkin tyypin osalta tärkeää. Aiemmin avoimet alvaripohjaiset alueet tulisi luokitella alvareiksi (6280*) ja katajaa sekä muuta puustoa tulisi tällöin poistaa runsaasti.

Hoito-ohjeet ovat perinnebiotooppien yleisten hoito-ohjeiden mukaiset. Katajien latvuspeittävyys saa olla Ruotsissa enintään 25%.

Kuivat niityt ja pensaikat kalkkipitoisella alustalla* 6210 (tärkeät orkidea – alueet)

Tähän tyyppiin kuuluvat Suomen kuivat tai kuivahkot kalkkiniityt, jotka sijaitsevat yleensä kalkkikallioiden läheisyydessä rajoittuen kalkkivaikutteisiin kalliokeitoihin. Tyyppi on Suomessa harvinainen, ja sitä esiintyy lähinnä Ahvenanmaalla ja Lounais-Suomessa. Edustavuutta kuvaa, se että alueella on useita tyypin indikaattorilajeja mm. orkideakasveja, sekä alue on edelleen niitty- tai laidunkäytössä ja se ei ole umpeenkasvanut tai rehevöitynyt. Luontotyyppiä on hoidettu laiduntamalla tai niittämällä. Kuivilla niityillä kasvavat kasvit kuten *Thymus serpyllum*, *Artemisia campestris*, *Lychnis viscaria* ja *Silene nutans* ovat erinomaisia perhoskasveja. Kuivien niittyjen hoidossa tulee olla erityisen varovainen mahdollisten uhanalaisten hyönteisten vuoksi. Arvokkaimmilla kuivilla niityillä tulisi tehdä lajistointiventoinnit ennen laajemman hoidon aloittamista.

Hoitohistoria tulee selvittää ja aluetta hoitaa perinteisellä tavalla nykyajasto kuitenkin huomioiden ja alue ei saa rehevöityä. Etenkin, jos luontotyyppiä hoidetaan aiemmasta perinteisestä maankäytöstä poikkeavilla menetelmillä mm. erilaisella laidunpaineella tai eläinlajeilla tulee olla erityisen varovainen, ja jättää mieluummin osia alueesta aluksi koskematta, tai hoitaa alueita pienemmällä intensiteetillä tai kiertolaidunnusperiaatteiden mukaisesti seuraten tilanteen kehittymistä.

Ruotsissa korostetaan myös hoitohistorian tärkeyttä ja hoidon jatkamista perinteiseen tapaan. Jos hoitotapana on ollut niitto, aluetta hoidetaan jatkossakin niittämällä.

Runsaslajiset jäkkiniityt* (6230)

Happaman kasvualustan niittyjä, joille on luonteenomaista jäkin (*Nardus stricta*) runsaus. Jäkkiniityt kuvastavat alueen pitkää laidun- tai niittokäyttöä. Jäkkivaltaisena niittykuvioita on Suomessa hyvin vähän ja ne liittyvät muihin niittytyyppisiin, jotka ovat yleensä paikalla jäkkiniittyä laajempina. Suomessa kuivat ja tuoreet niityt kuuluvat tähän tyyppiin jos jäkki on runsas. Myös merenrantojen ylärantaniittyjen jäkkivaltainen kasvillisuus luetaan tähän tyyppiin (Airaksinen & Karttunen 1998). Liikalaidunnuksen vuoksi peruuttamattomasti muuttuneita niittyjä ei lasketa kuuluvaksi tähän tyyppiin. Tyyppiä arvioidaan Suomessa olevan alle 100 hehtaaria.

Ruotsin ohjeissa todetaan että jäkkiniitytalueilla voi olla pitkä laidun- tai niitohistoria ja niitä tulisi hoidetaan perinteisellä tavalla.

Alueen hoitosuositukset ovat yleisten suositusten mukaiset.

Runsaslajiset kuivat ja tuoreet niityt* (6270)

Tyyppi on Suomessa yleinen ja sisältää laajan joukon pääasiallisesti silikaattialustan kuivien ja tuoreiden niittyjen tyyppijä. Kalkkivaikutteiset alueet kuuluvat yleensä toisiin tyyppisiin. Edustavia alueita ei ole lannoitettu ja niiden kasvillisuus on matalaa, monilajista ja pienruohovaltaista. Alueet ovat laidun- tai niittokäytössä tai käytön loppumisesta on kulunut lyhyt aika (Airaksinen ja Karttunen 1998). Suomessa edustavalla tuoreella niityllä voi löytyä kasvilajeja yli 25-30. Tyyppiä voi olla toisinaan vaikea erottaa muista tyypeistä. "Alavat niitetyt niityt" tyyppin 6510 kuvioilla tulee olla selkeä niitohistoria. Hakamaat -tyypin (9070) sisällä voi toisaalta olla avoimempia alueita, jotka kuuluvat tähän tyyppiin. Tyyppiin voi kuulua myös savimaiden paisterinteiden kuivahkoja niittyjä. Suomessa runsaslajisia tuoreita niittyjä on säilynyt edustavina varsin vähän, suurimmat tuoreiden niittyjen kokonaisuudet ovat jokinotkojen reunoilla, missä niitä ei ole voitu ottaa laidunkäyttöön. Kuivia niittyjä on runsaasti pienialaisina ketolaikkuina eri puolilla Suomea, ja niiden hoito on usein hankalaa niiden pienialaisuuden vuoksi.

Tyyppin hoitosuositukset ovat yleisten hoitosuositusten mukaisia. Usein tyyppin niittyjä on hoidettu aiemmin niittämällä ja jälkilaiduntamalla, nykyisin yleisimmin laiduntamalla. Jos alueita niitetään, heinä tulee viedä pois alueelta rehevöitymisen estämiseksi. Peruskunnostettavilla alueilla sopii kulotus, koko hoidettavaa luontotyyppialuetta ei kuitenkaan tulisi kerralla kulottaa tai ottaa jatkuvaan laidunnuksen hyönteislajiston säilymisen vuoksi.

Ruotsissa tyyppin määritelmä ja hoitosuositukset ovat varsin samankaltaiset kuin Suomessa, joitakin painotuseroja on lueteltu yleiset hoitosuositukset -osiossa. Tyyppin puiden ja pensaiden latvuspeittävyys saa Ruotsissa olla enintään 25%, muutoin tyyppi katsotaan kuuluvan tyyppiin 9070 hakamaat ja metsälaitumet.

Alvarit ja kalkkivaikutteiset kalliokedot *(6280)

Ruotsin Öölannissa ja Gotlannissa on 71% maailman alvarialueista, Virossa on alueista 17% loppujen ollessa lähinnä hieman eri tyyppisiä alvarimaisia alueita Kanadassa ja Yhdysvalloissa, joilla ei ole yhtä pitkää perinteisen maankäytön historiaa (Ekstam 2002). Suomessa ei ole alvareita. Simpukoiden kuorien päälle voi kehittyä alvarimaista kasvillisuutta, kuten mm. Suomessa Saaristomeren Jurmossa.

Alvarien kalkkimaan pintakerros kääntyy roudan vaikutuksesta säännöllisesti, mikä asettaa erityisvaatimuksia alueen kasvilajistolle. Toisaalta tämä roudan aiheuttama häirintä luo jatkuvasti uusia soveltuvia kasvuympäristöjä. Alvareita on laidunnettu yleensä varsin intensiivisesti ja niiden uhkana laidunnuksen loppuessa on umpeenkasvu. Ruotsissa tyyppillisiä lajeja jotka valtaavat alaa umpeenkasvun edetessä ovat kataja ja etenkin Öölannissa kosteammilla alueilla pensas-hanhikki (*Potentilla fruticosa*). Alueiden peruskunnostuksessa voidaan käyttää myös polttamista (Fahlström 1999). On todettu että jo 10% katajien latvuspöytävyys voi vaikuttaa haitallisesti alvarien kasvilajistoon (Rejmanek & Rosén 1998). Toisaalta luontotyyppi on myös herkkä esim. lampaiden aiheuttamalle ylilaidunnukselle. Alvareita on perinteisesti laidunnettu lampaila, hevosilla ja naudoilla.

Alueiden peruskunnostusta varten on olemassa ruotsinkielisiä oppaita, joita voi tilata Kalmarin läänistä. Koska alvareita on maailmanlaajuisestikin vähän, yhteensä 935 km² (Ekstam 2002), olisi erittäin tärkeää säilyttää ja peruskunnostaa suuria avoimia alueita, mutta paikoitellen voidaan suosia myös avoimen alueen ja katajien ja pensaiden mosaiikkia. Raivausten tulee tapahtua vähitellen. Umpeenkasvaneiden alueiden ensimmäisissä raivauksissa luodaan käytäviä eläimille. Alvarijärvien ja lettojen ympärille tulee jättää jonkin verran enemmän puustoa lintujen ja muiden eliöiden suojaksi. Peruskunnostuksen jälkeen ravinteet tulevat pintaan, ja laidunpaineen syytä olla korkea. Katajat voidaan myöhään syksyllä tai kevättälvella polttaa raivauspaikalla, Ruotsissa käytetään erityisiä paloalustoja. Jos raivausjätteitä kuitenkin poltetaan maassa tulee sen tapahtua raivatulla alueella. Öölannin alvareilla raivaus on kielletty 15.4. –15.6. välisenä aikana lintujen pesinnän vuoksi.

Alvarimailla kasvaa runsaasti harvinaisia kasveja mm. orkideoita kuten *Orphys insectifera*. Lammas on ainoa eläin, joka laiduntaa mielellään orkideakasveja, lehmät yleensä vähäisessä määrin ja hevoset eivät juuri lainkaan. Perinteisellä tavalla toteutettu lammaslaidunnus on kuitenkin kämmeköiden lisääntymisen kannalta hyvä asia, esimerkkinä yhdistetty pieni laidunpaine kesäkuussa, alueen jättö lepoon ja sitä seuraava suuri laidun- ja tallauspaine loppukesästä ja syksystä takaa monille kämmeköille suuren lisääntymistuoton (Ekstam 2002). Ekstam korostaa, että nykyisin nähtävä alvarien kämmekkälöisto kertoo menneiden aikojen hoidosta, mutta jos hoitoa ei nykyisin enää jatketa, uusia yksilöitä ei synny ja pitkäikäiset kämmekät kuolevat vähitellen pois.

Siniheinäniityt (6410)

Suomen määritelmän mukaan siniheinäniityt ovat turve- tai savialueiden tai kalkkialueiden kosteita niittyjä. Runsaskalkkiset kosteat niityt ovat Suomen määritelmän mukaan monilajisia niitto- tai laidunkäytöstä riippuvaisia niittyjä, joilla on monia harvinaisia kasveja. Käytön loputtua ne kasvavat nopeasti umpeen tai pensoittuvat. Tyyppien esiintyminen tunnetaan varsin huonosti. Tyyppin niityt ovat yleensä niitettyjä, mikä katsotaan niiden ensisijaiseksi hoitotavaksi. Tyyppin edustavuutta kuvastavat laidunnuksen jatkuvuus, pensoittumisen vähäisyys, monilajisuus, pienruohojen runsaus sekä indikaattorilajien määrä. Hoito-ohjeet ovat yleisten hoito-ohjeiden mukaiset.

Suomessa tyyppiä on tulkittu huomattavasti Ruotsia ahtaammin. Ruotsissa tyyppiin on otettu perinneympäristöjen lisäksi väljemmin luontaisia soiden reunoilla esiintyviä siniheinäyhdyksuntia. Suomessa tyyppiä on arvioitu olevan noin 100ha.

Kosteat suurruohoniityt (6430)

Tätä Suomessa varsin yleistä tyyppiä löytyy varsin yleisenä purojen ja jokien varsilta, jossa se voi kehittyä myös lehtomaisilla alueilla muiden aiemmin niitettyjen tyyppien umpeenkasvun seurauksena, kun mesiangervo (*Filipendula ulmaris*) valtaa alaa. Myöhemmin tyyppi voi edelleen umpeenkasvun seurauksena muuttua boreaaliseksi lehtotyyppiksi (9050). Tyyppiä esiintyy yleensä mosaiikkimaisesti ja sitä on käytetty laitumena tai niittoniittynä aiemmin tarpeen mukaan. Tulkinta on siis tässä suhteessa väljä. Pienien jokien rannoilla olevat suurruohoniityt ovat tätä tyyppiä, vaikka alueella olisi jonkin verran tulvavaikutusta. Tyypillä ei katsota olevan yleensä suurta luonnonsuojelullista arvoa (Airaksinen & Karttunen 1998).

Edustavat kuviot ovat Suomessa yli hehtaarin laajuisia ja ei-rehevöittävässä laidunkäytössä. Pienruohoja on kohtalaisesti. Suomessa tätä tyyppiä on arvioitu olevan noin 5000 hehtaaria, joista Naturaan on otettu (2002 tieto) 2340 hehtaaria.

Ruotsissa tyyppi käsittää sekä korkean ja matalan maaston ravinnepitoisia suurruohostoja. Tyyppi edustaa usein tuoreen tai kostean niittytyypin umpeenkasvuvaihetta. Ruotsissa erotellaan kaksi alatyyppeä: kosteat ja ravinteikkaat suuruohoyhdyskunnat vesistöjen varsilla sekä alpiiniset suurruohoniityt. Myös Ruotsin tulkinnassa tyyppi voi sisältää sekä hoidettuja että hoitamattomia alueita.

Hoito on perinnebiotooppien hoito-ohjeiden mukainen. Tyypin ei tarvitse olla jatkuvassa niitto- ja laidunkäytössä, koska pienten jokien ja purojen tulvavaikutus ja eroosiohäirintä ylläpitää luontotyyppiä.

Tulvaniityt (6450)

Luontotyyppiä tavataan talvella jäätyvien suurien jokien rannoilla. Tulvaniityt jäävät säännöllisesti tulvan alle, jolloin tulvaliete luo tyypille tyypillisen eliöstön. Tyyppiä arvioidaan olevan pohjoisessa Suomessa jäljellä noin 3000 hehtaaria. Tämä käsittää alueet, jotka eivät ole vielä pahoin umpeenkasvaneita. Alueet ovat olleet aiemmin yleensä niitettyjä heinäniittyjä, joiden käyttö on loppunut. Tulvaniittyjen kasvillisuustyypit muodostavat vyöhykkeitä tai mosaiikkimaisia laikkuja kasvupaikan kosteuden ja tulvavaikutuksen mukaan. Suomessa edustavimmat alueet ovat Ounasjoen varrella (Airaksinen & Karttunen 1998).

Edustavimmilla kuvioilla on kasvillisuuden vyöhykkeisyys, joka näkyy useina niittytyypeinä. Kauempana jokiuomasta olevat tuoreet ja kuivat niityt ovat säilyneet pensoittumatta ja metsittymättä.

Ruotsin tulkinnan mukaan tyyppiin kuuluu Pohjois-Ruotsissa sekä hoidettuja alueita ja alueita joiden hoito on loppunut jo kauan sitten. Alueet ovat Ruotsissa olleet aiemmin niitettyjä, ja niittäminen on joissain kohteissa jatkunut näihin päiviin saakka. Tyyppi ei ole kuitenkaan saanut pensoittua umpeen.

Eteläisen Suomen ja Ruotsin vesistöt ovat yleensä perattuina ja säännösteltyinä, joten tätä tyyppiä ei mm. Etelä-Suomesta enää löydy kuin erittäin pienialaisina laikkuina mm. Tervolan niitty Hollolan Luhdanjoella. Alueita tulee hoitaa yleisten hoito-ohjeiden mukaisesti.

Alavat niitetyt niityt (6510)

Tyyppi käsittää runsaslajisia niitettyjä niittyjä vähän tai kohtalaisen lievästi lannoitetuilla mailla. Edustavimmilla alueilla on pitkä hoitohistoria, kasvillisuus on matalaa ja lajeja on yli 25-30 m². Suomen tulkinta on alavien niitettyjen niittyjen osalta niittytyypeistä ahtain: tyyppiin katsotaan kuuluvaksi vain niittoniittyjä. Alavia niitettyjä niittyjä on arvioitu olevan Suomessa alle 100ha. Niiton loppumisesta ei saa olla kulunut liian kauan, koska tyypin lajisto muuttuu varsin nopeasti.

Ruotsin tulkinta on samankaltainen, alueiden tulee olla pääosin avoimia niittoniittyjä. Yksittäisien puiden ja pensaiden latvuspeittävyys ei saa ylittää 25 %.

Hoito-ohjeet ovat niiton osalta yleisten hoito-ohjeiden mukaiset.

Lehdes- ja vesaniityt* (6530)

Fennoskandian lehdes- ja vesaniityt ovat yhdistelmätyyppejä, joissa lehtipuu- ja pensassaarekkeet sekä avoimet niitylaikut vuorottelevat. Vaikka alueet ovat edustavina puistomaisen hoidetun näköisiä, niissä on erittäin pitkä hoitohistoria ja ne ovat syntyneet alueelta karjan rehuksi saatavan ravintomäärän optimoinnin tuloksena. Saarni, hieskoivu, rauduskoivu, lehmus, tammi, vuorijalava ja harmaaleppä ovat yleisimmät tyyppin puulajit Suomessa (Airaksinen & Karttunen 2003). Lehdesniittyjen hoitoon liittyy Suomessa yleensä lehdestys ja vesominen. Tyyppiin kuuluu sen harvinaisuuden vuoksi Suomessa hoidettujen alueiden lisäksi alueet, joissa on vanhoja lehdestettyjä puita. Tyyppiin ei katsota kuitenkaan kuuluvan sellaiset hylätyt niityt, joille on kasvanut puustoa. Suomessa lajimäärä on parhaimmillaan noin 40 lajia/m². Edustavaa lajistoa ovat mm. seljankämmekä (*Dactylorhiza sambucina*), horkkakatkerö *Gentiana amarella* ja kirkiruoho (*Gymnadaea conopsea*). Lehdesniityillä viihtyvät myös lukuisat hyönteiset, sammaleet ja jäkälät.

Hoidettuja alueita on Suomessa erittäin vähän, lähinnä Saaristomeren alueella. Alueiden hoitoon kuuluu yleensä Suomessa:

- 1) kevätsiivous: lehtien, risujen ja roskien haravointi huhti-toukokuussa
- 2) niitto heinäkuussa
- 3) jälkilaidunnus, karja päästettiin lehdesniityille 2-3 viikkoa niiton jälkeen
- 4) lehdestys (elo-lokakuussa)
- 5) ylimääräiset puuston raivaukset ja latvominen 1,5-3 metrin korkeudelta keskimäärin joka kolmas – joka kuudes vuosi.

Puiden latvomisen tulee aloittaa kun rungon halkaisija on noin 15 cm ja puu on 10-15 vuotias. Latvomisen onnistuu parhaiten keskikesästä alkusyksyyn (Slotte 1997). Latvomiselle herkillä puulajeilla tulisi jättää yksi tai kaksi oksaa (<15% puun lehvästöstä) latvomatta (Slotte 1997).

Ruotsissa lehdesniityn puiden latvuspeittävyys tulee olla yli 25%. Ruotsissa tyyppin hoitoon kuuluu myös yleensä mutta ei välttämättä jälkilaidunnus. Hoito-suunnitelmat tehdään tapauskohtaisesti. Tyyppiin on sisällytetty myös umpeenkasvaneita niittyjen reuna-alueita, jos niissä olevia puita on lehdestetty.

Letot (7230)

Suomen määritelmän mukaan letot ovat kosteikkoja, joissa suurimmaksi osaksi vallitsee turvetta tai kalkkisaostumia tuottavat piensara- ja ruskosammalyhdyskunnat, jotka ovat syntyneet pysyvästi märille maille. Yleensä letot ovat avosoita tai puustoisia yhdistelmätyyppejä rämeiden ja korpien kanssa (Airaksinen & Karttunen 1998). Suomessa perinteistä maankäyttöä on letoilla ollut Ahvenanmaan alueella, muutamia laidunlettoja on myös muuallakin mm. Pohjois-Karjalassa, mutta tätä ei huomioida Suomen luontotyyppioppaassa. Jurmossa on joitakin erittäin edustavia rantavyöhykkeen laidunlettoja (Lindgren 2000).

Suomesta eroten kalkkialueilla Etelä-Ruotsissa ja Tanskassa lettoa pidetään kulttuuriluontotyyppinä, joka kasvaa umpeen jos laidunnushoitoa ei ole. Hoitotapana on niitto ja laidunnus, joka on vaikuttanut oleellisella tavalla lettojen kasvillisuuteen. Ylilaidunnusta tulee välttää. Letoilla on Ruotsin määritelmän mukaan pH yleensä yleensä 6 tai korkeampi.

Halkeilleet kalkkikivimaat * (8240)

Tyyppiä ei ole Suomessa. Sitä esiintyy Ruotsissa kuivilla ja tuulisilla alueilla avopintaisten halkeilleiden kalkkivilaattojen päällä ja väleissä. Kuivat kivipinnat ja tuulieroosio pakottavat kasvillisuuden halkeamiin. Tyypillisiä lajeja on mm. *Asplenium ruta-muraria*, *Mycelis muralis*, *Polygonatum odoratum* ja *Prunus spinosa*. Kalkkivilaattojen välissä kasvaa usein pähkinää (*Corylus avellana*) ja ruusuja (*Nypon* sp.).

Alueita voi olla mosaiikkimaisesti ja pienialaisesti muiden luontotyyppien kuten alvareiden 6280* ohessa. Pohjoismaisen luokituksen mukainen (Påhlsson 1999) kalliomaiden karstialvarivariantti kuuluu tähän luokkaan. Ruotsin tulkinnan mukaan alueen maankäyttöön liittyy yleensä laidunnus ja raivaukset.

Hakamaat ja kaskilaitumet (9070)

Suomen määritelmän mukaisesti hakamaat ovat yhdistelmätyyppejä, jotka vaihtelevat avoimesta metsästä puu- ja pensasryhmien ja niitty laikkujen mosaiikkiin. Puuston peittävyys on useimmiten 10-35% (Pykälä 1994), mutta se voi olla myös tätä suurempi tai pienempi. Hakamailla hoitomuoto on laidunnus, pieniä kuvioita voidaan niittää. Suomessa luontotyyppiin kuuluu myös kasitalouden myötä syntyneitä lehtimetsiä, yleensä laidunnettuja koivumetsiä, laidunnettuja harmaaleppämetsiä tai harmaaleppähakamaita. Hakamaat Suomessa tunnistaa siitä, että umpeenkasvaneillakin alueilla niittykasveja on enemmän kuin metsäkasveja. Hakamaille on tyypillistä tavallisia talousmetsiä vaihtelevampi puustorakenne ja lehtipuu- ja mäntyvaltaisuus. Myös vanhaa puustoa ja lahoppuustoa on tavallista enemmän. Edustavimmilla hakamaakuvioilla on myös runsaasti pienruohoisia niitty laikkuja, joita on hoidettu yleisten hoito-ohjeiden mukaisesti. Hakamailla on yleensä runsaasti sieniä (Naturvårdsverket, Lindgren 2000, Keizer 1993), koska sienet hyötyvät maanpinnan rikkoutumisesta. Andersson ym. (1993) on esittänyt tälle lukuisia syitä mm. elinympäristön vaihtelevuuden, karjan lannan, puiden juuristovauriot, avohakkuiden puuttumisen, ruohojen ja heinien korkean määrän, nopeamman ravinnekierron, karikkeen laadun, muurahaispesät ja jatkuvan laidunnuksen aiheuttaman tyyppipitoisuuden vähenemisen. Hakamaille on myös runsaasti sammalia, kuten lannasta hyötyviä sompasammalia, jotka ovatkin suuresti harvinaistuneet tai jopa kokonaan hävinneet Etelä-Suomesta metsälaidunten dramaattisen vähenemisen vuoksi (Pykälä 2001). Myös linnut ja lepakot hyötyvät hakamaiden puustosta (Lindgren 2000).

Ruotsin määritelmän mukaisesti hakamaan latvuspeittävyys on vähintään 25%. Erityinen arvo on hakamailla, joissa on paljon vanhoja lehtipuita mm. tammia. Kasvillisuus ja eläinlajit vaihtelevat runsaasti hakamaatyypistä ja ilmastovyöhykkeestä riippuen. Hakamaalla voi olla laikkuina esimerkiksi niittytyyppejä 6230, 6270, 6410, 6430 ja 6510.

Pykälä listaa hakamaiden ja metsälaitumien hoitoon kaksi yleisohjetta (Pykälä 2001):

- 1) Hakamaat ja metsälaitumet on aidattu erilleen viljelylaitumista ja eläimille ei tuoda muutoinkaan lisäravinteita: ei lannoitteita, ei lisärehua laitumella tai navetassa. Metsien käyttö karjan yölaitumena on myös biodiversiteetille haitaksi, koska yön aikana eläimet pikemminkin lannoittavat alueita kuin laiduntavat niitä.
- 2) Vanhat puut, etenkin lehtipuut ja kuolleet puut säästetään (Samuelsson & Ingelög 1996).

Hakkuiden tulisi olla hakamaalla poimintahakkuutyyppejä (Andersson ym. 1993). Pienet aukot metsässä ovat eduksi. Hakamaita peruskunnostettaessa tulisi pyrkiä mosaiikkimaiseen niityn ja puu- ja pensasryhmien vaihteluun. Vanhat puut ja lahoppu pääsääntöisesti säästetään Raivaukset toteutetaan usean vuoden aikana

vähitellen lisäten ensin aukkoa jo aiemmin avoimien kohtien ympäriltä. Hoidossa pyritään rakenteeltaan vaihtelevaan metsään, jossa on useita puulajeja, hakkuut tulee toteuttaa pääasiassa lehtipuita suosien. Vanhojen lehtipuiden ympäriltä poistetaan pienempää varjostavaa puustoa. Harmaaleppiä ja haapoja voidaan myös kaulata juurivesomisen ehkäisemiseksi. Pienemmät puut ja pensaats voidaan poistaa raivaussahalla, muut moottorisahalla. Jos alueella on paljon pensaikkoa tai vaikeasti siirreltäviä puita kuten isoja tuomia ne voidaan polttaa paikan päällä alustalla tai raivatulla alueella. Vanhojen puiden lisäksi voidaan jättää myös kauniita maisemapuita kuten ruostinpihlajaa (*Sorbus intermedia*), pihlajaa (*Sorbus aucuparia*) tai metsäomenapuuta (*Malus sylvestris*). Nuoria tammia voidaan pyrkiä säästämään tekemällä harjateräksestä ja verkosta niiden ympärille suojan ja laittamalla tammivesan ympärille alueelta raivattavasta puustosta saatavaa haketta. Raivausten jälkeen laidunpaineen tulisi olla aluksi suuri, mikä on hyvä myös siemenpankista tulevien kasvien vuoksi. Peruskunnostusta tulee ravinteiden pintaan tulon vuoksi laiduntamisen lisäksi täydentää niitolla, osittaisella kulotuksella ja esim. harmaaleppien lisäraivauksella, kunnes tilanne on hallinnassa. Tämä voi kestää monilla alueilla jopa 10 vuotta. Lehdestystä latvomalla voidaan käyttää hoitotapana myös hakamaiden hoidossa. Eläinten määrä tulee mitoittaa laidunnettavan alueen mukaisesti ja muutenkin niittyajakuilla hoito-ohjeet ovat yleisten hoito-ohjeiden mukaiset.

Yhteenveto ja luontotyyppien yleiset hoitoperiaatteet

Natura –verkostoon valittujen kohteiden osalta jäsenvaltioilla on velvollisuus olla heikentämättä luontotyyppien ja lajien suotuisaa suojelutasoa. Hoidettavien luontotyyppien osalta tilanne on usein vaativampi kuin tiukkaa suojelua vaativien luontotyyppien ja lajien osalta. Luontotyyppien suotuisa suojelutaso on turvattu vastasitten kun luontotyyppiä hoidetaan edustavalla ja vaihtelevalla tavalla, jolloin pyritään luontotyyppien tyypillisen lajiston populaatiodynamiikan pitkän aikavälin turvaamiseen. Luontotyyppien suotuisan suojelutason määrittäminen tarvitsisi tuekseen kattavia luontotyyppi- ja lajistoinventointeja sekä nykyistä parempaa käsitystä lajien välisistä vuorovaikutuksista ja fragmentoitumisen vaikutuksesta lajiston populaatiodynamiikkaan. Erilaisten hoitotapojen ja hoitointensiteetin tutkimusta ja seurantaan tarvitaan myös. Luontotyyppit muuttuvat usein toiseksi vuosikymmenien kuluessa umpeenkasvun edetessä. Luontotyyppien oikea valinta on erittäin tärkeää, koska samalla määritellään ja määrätään luontotyyppillä jatkossa toteutettavat hoitotoimenpiteet. Umpeenkasvanut hakamaa voi muuttua vaikkapa boreaaliseksi lehdoksi ja jossain vaiheessa voi olla vaikea päättää kumman luontotyyppien luonteenpiirteitä tai lajistoa on syytä edistää. Tällöin tulisi arvioida myös luontotyyppikuvien ympärillä olevaa kokonaisuutta ja eri luontotyyppien fragmentoitumista. Pohjois-Ruotsissa ja mm. Öölannissa on paikoin tehty varsin kattavia ilmakuvaukset ja maastokäynnit yhdistäviä kasvillisuusinventointeja, samoin Suomen valtion metsien inventointi antaa karkean mittakaavan tietoa eri luontotyyppien esiintymisestä.

Perinnebiotooppien hoitoa tulisi edistää erilaisin rahoituskeinoin mieluiten pitkäaikaisten sopimusten avulla. Tämä taas edellyttää yleensä jäsenvaltioilta riittävien rahoitusjärjestelmien olemassaoloa, koska ekstensiivisten maatalousalueiden hoito ei ole nykyisin yleensä kannattavaa liiketoimintaa. Natura –alueiden hoito onkin priorisoitu Suomen ja Ruotsin maatalouden ympäristötukia suunnatessa. Erityisympäristötuen maksimi Suomessa on noin 420 euroa hehtaaria kohden vuodessa: myönnettävän tuen määrä riippuu hoidon kustannuksista, jotka maanomistaja joutuu itse arvioimaan suunnitelmaselostuksessa. Ruotsissa tuki on kaksiportainen jossa suuri osa hoidettavista alueista saa alemmaa hoitotukea 1000

kruunua hehtaaria kohden ja pieni osa korkeampaa Suomen tuen luokkaa olevaa tukea. Suurin osa Suomen ja Ruotsin tuesta on laidunalueiden tukea, koska niitto on yleensä kalliimpaa ja vaikeampi järjestää. Suomessa on osalla alueellisista ympäristökeskuksista konepörssi, josta voi saada käsiohjattavan itsevetävän pienen niittokoneen käyttöön.

Perinnebiotooppien onnistunut hoito vaatii :

1. riittävän tasoista inventointia,; kasvillisuus ja luontotyyppi-inventointi, hyönteisinventoinnit, luontodirektiivin liitteiden lajit
2. riittävän tasoista alueellista yleissuunnittelua, jossa on kartoitettu luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeät alueet.
3. alueen perinteisen maankäytön historian tuntemusta: vanhat kartat, tilakyselyt. Tämä kuuluu yleensä sekä yleissuunnitteluun että tilakohtaiseen suunnitteluun.
4. tilakohtaista vuorovaikuttavaa ja neuvovaa suunnittelua jossa alueen hoitajat ovat mukana. Suunnittelutyössä huomioidaan alueiden lajisto ja realistiset hoitomahdollisuudet sekä pyritään tuomaan yhteen arvokkaimmat hoitoa vaativat alueet ja laiduntavat eläimet
5. toimivaa yhteistyötä kaikilla tasoilla: ympäristö- ja maatalousviranomaisien, neuvontajärjestöjen, yhdistysten ja maanomistajien sekä –viljelijöiden kesken
6. innostuneet ja motivoituneet hoitajat jotka ovat henkisesti sitoutuneet hallitsemiensa alueiden hoitoon ja jotka ovat sisäistäneet vuosittain toteutettavat toimenpiteet
7. seurannan järjestämistä
8. tukien saajan valvontaa

Perinnebiotoopin hoitoa ja sopimuksen tekoa edeltää aina riittävän kirjallisen suunnitelman tekeminen, jossa tulisi huomioida alueen nykytilanne sekä alueen aiempi perinteisen maankäytön historia. Luontotyyppiä on voitu hoitaa laajasti menetelmin, joiden toteuttaminen on nykyaikana vaikeaa esimerkkeinä niitto ja jälkilaidunnus tai lehdestäminen. Jos näitä toimia ei voida tällä hetkellä toteuttaa tulee hoitotavan olla vanhaa hoitoa jäljittelevä, jotta ei hävitettäisi tietyn tyyllisen hoitoon vuosisatojen aikana sopeutunutta eläin- ja kasvilajistoa joka on ehkä alueen umpeenkasvusta huolimatta sinnitellyt paikalla.

Ruotsin luontotyyppien yleisohjeena perinnebiotoopeilla ei yleensä ole sallittu lannoitus, eläinten lisäruokinta, kakitus tai ojitus. Ruotsissa korostetaan, että hyönteislajistolle haitallisia mikrobilääkkeitä ja averkmektiini -ryhmän loislääkkeitä ei saa laiduntaville eläimille arvokkailla perinnebiotoopeilla antaa. Myöskään vierasperäisiä lajeja ei alueelle saa tuoda. Sekä Suomessa että Ruotsissa on kiinnitetty erityistä huolta perinnebiotooppien rehevöitymiseen. Aiemmin pellot oli aidattu erilleen muista alueista, niityistä, hakamaista ja metsistä, joita kaikkia laidunnettiin. Lanta kerättiin näiltä alueilta pois ja niityiltä niitetty heinä käytettiin karjan talviruokintaan, jolloin ravinnevirta oli niityiltä ja hakamailta peltojen suuntaan. Nyt tilanne on usein Suomessa sekä Ruotsissa päinvastainen: perinnebiotoopit on aidattu samaan lohkoon lannoitettujen kylvönurmien kanssa sekä eläimet voivat saada lisäruokintaa jolloin ravinteita tulee perinnebiotoopeille enemmän kuin sieltä lähtee mikä johtaa alueiden rehevöitymiseen ja perinnebiotooppien tyyppilajiston taantumisen.

Yleensä Pohjoismaisissa tutkimuksissa niitto on vaikuttanut myönteisemmin kasvien diversiteettiin kuin laidunnus (Fogelfors & Steen 1992, Hansson 1991, Norderhaug ym. 2000), mutta keskieurooppalaisissa tutkimuksissa tilanne on ollut päinvastoin (Wells 1980, During & Willems 1984, Londo 1990, Schläpfer ym. 1998). Syynä tähän ovat mahdollisesti niittotapojen ja –ajankohtien erot. Pohjois-

maissa tuoreilla niityillä niittäminen näyttäisi useimmiten olevan kasviston kannalta laiduntamista parempi vaihtoehto (Pykälä 2001). Niiton jälkeinen laidunnus eli ns. jälkilaidunnus on yleensä eduksi biodiversiteetille (Ekstam ym. 1988, Smith & Ruston 1994). Usein niittämis-laiduntamisyhdistelmä tuo parhaan tuloksen, etenkin jos alueen ravinteisuutta yritetään saada alennettua. Runsaspuustoilla paikoilla raivaus on syytä suorittaa vähitellen, jotta ravinteet eivät vapaudu kuolevasta juuristosta rehevöittämään laidunta (Ekstam ym. 1988, Austad & Losvik 1998). Sopiivin laiduneläin niitylle on alkuperäisrotu tai perinteisesti käytetty eläinrotu. Eri lajien yhteislaidunnus on eduksi. Nautakarja sopii kaikille luontotyypeillä ja myös hevonen on hyvä.

Ruotsissa korostetaan, että niittyjen kevätsiivous eli puiden, lehtien, oksien ja muun karikkeen poiskeruu on suositeltavaa, koska näin vähennetään ravinteita ja helpotetaan niittämistä (Ekstam ym. 1988). Ekstamin mukaan oikein hoidettua niittyä tulee aina jälkilaiduntaa. Virolaisten tutkimusten mukaan niittoniityt, joita ei ole jälkilaidunnettu ovat hyvin monilajisia (Kull & Zobel 1991, Kukk & Kull 1997). Jälkilaidunnus aloitetaan viikko tai kaksi niiton jälkeen ja sitä jatketaan kahdesta neljään viikkoa (Ekstam ym. 1988). Ruotsissa laidunniittyjen hoidon tavoitteeksi kasvillisuuden kannalta on määritelty, että keskimääräinen kasvillisuuden korkeus olisi kasvukauden lopulla korkeintaan 3 cm, kosteilla mailla 5 cm ja suursaraisilla mailla 7 cm (Naturvårdsverket 1997). Hoitosuosituksot ovat aina kuitenkin tilannekohtaisia, ja paikoin tulee osa alueesta jättää matalammalle laidunpaineelle tai väliaikaisesti hoidotta esim. uhanalaisen hyönteislajiston vuoksi. Suomessa keltaverkkoperhonen (*Euphydryas aurinia*) oli kadota Etelä-Karjalasta, kun esiintymisalueella aloitettiin intensiivinen hoito. Eläimet söivät perhosten toukat ja kotelot, ja laji jäi elämään sattumalta laitumen ulkopuolelle jääneiden piennarlaikkujen ansiosta.

Hoidon väliaikainen loppuminen pienellä luontotyypikuviolla suuremman kokonaisuuden sisällä hoidon järjestämisen ongelmien vuoksi ei välttämättä johda hoidon laadun heikentymiseen. Umpeenkasvun ensi vaiheessa ennen voimakkaiden kilpailijalajien invaasiota tilanne voi olla muutamien vuosien ajan lukuisien kasvien ja hyönteisten kannalta jopa erityisen suotuisa. Tosin esim. lantakuoriaiset vaativat lantaa joka vuosi ja niiden osalta lyhyt muutaman vuodenkin hoitotauko voi olla kohtalokas. Hallittua hoitamattomuutta kuitenkin voi ja tuleekin perinnebiotoopeilla olla, kunhan kokonaistilanne on hallinnassa, se on usein parempi tilanne kuin suunnittelematon ja hallitsematon hoito, joka voi johtaa arvokkaankin hyönteislajiston katoamiseen. Etenkin otettaessa pieniä eristyneitä hoitotyyppisiä hoitoon perinteisen maankäytön kannalta poikkeavilla menetelmillä mm. erilaisella laidunpaineella tai eläinlajeilla tulee ollakin erityisen varovainen, ja jättää mieluummin osia alueesta aluksi koskematta - tai hoitaa alueita pienemmällä intensiteetillä tai kiertolaidunnusperiaatteiden mukaisesti seuraten tilanteen kehittymistä. Ruotsissa on raportoitu hyönteisten taantumisesta liittyen juuri jatkuvan laidunnukseen ja vääräaikaiseen niittoon.

Hoito-ohjeet avoimella niityllä (laidunnus ja niitto)

- nautakarja sopii kaikille biotoopeille
- lampaat eivät sovellu pelkästään kosteille alueille
- eläinten tulisi jatkuvassa laidunnuksessa elää niityn tuotolla: ei lannoitusta, ei lisärehua ja alueet aidattu erilleen peltolaitumista
- harmaaleppä, kuusi ja kataja voivat jäädä karjalta syömättä ja tallomatta, jolloin on tarvetta lisäraivauksiin
- riittävä laidunnuspaine mitoitetaan vuosittain oikein (korkea heinä syöty niin että ei jää kulottumaan)
- niitettävät niityt niitetään perinteisen hoitotavan ja ajankohdan mukaan kerran kesässä

- kuivat niityt eivät tarvitse jokavuotista niittoa etenkin kuivina kesinä
- niitetty heinä viedään pois niityltä
- niiton jälkeinen laidunnus ts. jälkilaidunnus on yleensä eduksi luontotyypille
- alueen maata ei tule muokata eikä vieraiden kasvien siemeniä kylvää
- mikrobilääkkeitä on luonnonlaitumilla vältettävä ja käytettävä mieluummin esim. laidunkiertoa

Metsähallituksen peruskunnostuksen hoito-ohjeet Saaristomeren kansallispuistossa (Lindgren 2000)

- 1) Luonnon monimuotoisuuden edistäminen on esteettisiä ja maisema-arvoja tärkeämpiä, vaikka tämä merkitsee työn lisääntymistä.
- 2) Epävarmoissa tilanteissa noudatetaan huolellista harkintaa ja varovaisuutta ennen hoidon aloittamista. Myös lisäinventointeja on usein syytä tehdä.
- 3) Kauniit maisemaelementit kuten yksittäisen maisemapensaat, puut ja näkymät pyritään ottamaan huomioon hoidossa, kuitenkin monimuotoisuusarvot ensisijaisesti huomioiden

Sähköiset lähteet

Art- och naturtypsvisa vägledning för Natura 2000

<http://www.naturvardsverket.se/>

<http://www.naturvardsverket.se/dokument/natur/n2000/2000dok/vagledn/bevplan/bevpdf/sjoar.pdf>

<http://www.naturvardsverket.se/dokument/natur/n2000/2000dok/vagledn/bevplan/bevpdf/sjoar2.pdf>

Suomen luontotyyppiopas

<http://www.vyh.fi/palvelut/julkaisu/elektro/naturaop/luonopas.htm>

Kirjallisuus

Airaksinen & Karttunen 1998: Suomen luontotyyppiopas. Ympäristöopas 46. Suomen ympäristökeskus.

Andersson ym. 1993: betespräglad äldre bondeskog – från naturvårdssynpunkt. Biologi och inventeringsmetodik. Skogstyrelsen Rapport 7/1993. 110s. Jönköping.

Austad & Losvik 1998: Changes in species composition following field and tree layer restoration and management in a wooded hay meadow. Nord. J. Bot. 18:641-662.

Bakker & Ryuter 1981: Effects of five years of grazing on a salt-marsh vegetation. A study with sequential mapping. Vegetation 44: 81-100.

During & Willems 1986: The impoverishment of the bryophyte and lichen flora of the Dutch chalk grasslands in the thirty years 1953-1983. Biol. Conserv. 36:143-158.

Ekstam ym. 1988: Ängar. 209s. LTs förlag. Stockholm.

Ekstam & Forshed 1992: Om hävdens upphör Karlväxter som indikatorarter i ängs och hagmarker. 135s. Naturvårdsverket. Solna.

- Ekstam & Forshed 2000: Svenska Naturbetesmarker – historia och ekologi. Naturvårdsverket Förlag.
- Ekstam & Forshed 2002: Svenska alvarmarker - historia och ekologi. Naturvårdsverket Förlag.
- Fahlström 2002: Att restaurera ett beteslandskap. Länsstyrelsen Kalmar Län.
- Fogelfors & Steen 1992: Vegetationsförändringar under ett kvartssekel i landskapsvårdsförsök i Uppsalatrakten. Naturvårdsverket Rapport. PM 1623, 51 s + 16 taulukkosivua.
- Hansson 1991: Skötsel av naturliga fodermarker: Resultat av femtonåriga fältexperiment i Syd- och Mellansverige. Sveriges Lantbruksuniversitet. Institutionen för ekologi och miljö- vård. Rapport 45: 1-124.
- Johansson, Ekstam, Forshed 1986: Havsstrandängar. Naturvårdsverket. LTs Förlag.
- Kauppi 1967: Über den Einfluss der Beweidung auf die Vegetation der Uferwiesen and der Bucht Liminganlahti im Nordteil des Bottnischen Meerbusens. Aquilo Ser. Botanica 6: 347-369.
- Keizer 1993: The influence of nature management on the macromycete flora. Teoksessa Pegler et al: Fungi of Europe: investigation, recording and conservation: 251-269. Royal Botanic Gardens. Kew.
- Kukk & Kull 1997: Puisniidud. Estonia Maritima 2: 1-249.
- Kull & Zobel 1991: High species richness in an Estonian wooded meadow. J. Veg. Sci. 2: 711-714.
- Lindgren & Stjernberg 1986: Saaristomeren kansallispuisto. 143s. WSOY. Porvoo-Helsinki- Juva.
- Lindgren 2000: Perinnebiotooppien kasvillisuus – mitä kiinteät näytealat kertovat hoidon on- nistumisesta. Teoksessa: Lampinen, J. (toim.), Perinnebiotooppien monimuotoisuus – Saariston meren kansallispuiston seminaarissa 5.3.1998 pidetyt esitelmät. – Metsähalli- tuksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A. 120:21-31.
- Lingren 2000: Island pastures. Metsähallitus. Edita Ltd. 203s.
- Londo 1990: Conservation and management of semi-natural grasslands in Northwestern Eu- rope. Teoksessa Bohn, U. & Neuhäusl, R (toim.), Vegetation and flora of temperate zo- nes: 69-77. SPB Academic publishing. The Hague.
- Norderhaug ym. 2000: Biotope patterns and abundance of meadow plant species in a Norwe- gian rural landscape. Landscape Ecol. 15: 201-218.
- Persson 1984: Vegetation development after the exclusion of grazing cattle in a meadow area in the South of Sweden. Vegetatio 55: 65-92.
- Piirainen 1989: Suolayrtin (*Salicornia europaea*) muuntelusta, kasvupaikoista ja levinneisyydestä Suomessa. Lutukka 4: 103-108.
- Pählsson 1999 (toim.): Markanvändingsformer och vegetationstyper i nordiska odlings- landskap. TemaNord 1999:555.
- Pykälä 2001: Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä. Suomen ympä- ristö 495. 205s.
- Rejmanek & Rosén 1988: The effects of colonizing shrubs (*Juniperus communis* and *Potentilla fruticosa*) on species richness in the grassland of Stora Alvaret, Öland (Sweden). Acta Phytogeogr. Suec. 76:67-72.
- Samuelsson & Ingelög 1996: Den levande döda veden – bevarande och nyskapande i naturen. 89s. ArtDatabanken, SLU. Uppsala.
- Schläpfer ym. 1998: Influences of mowing and grazing on plant species composition in calca- reous grassland. Bot. Helv. 108: 57-67.
- Schmeisky 1977: Der Einfluss von Weidetieren auf Salzpflanzengesellschaften an der Ostsee. Teoksessa: Tuxen, R. (toim.), Vegetation und Flora. Berichte der Internationalen Vereini- gung fkr Vegetationskunde Herausgegeben von Reinhold Tuxen: 489-498. J. Cramer. Vaduz.
- Siira 1985: Saline soils and their vegetation on the coast of the Gulf of Bothnia, Finland. Ann. Bot. Fennici 22: 63-90.
- Smith & Ruston 1994: The effects of grazing management on the vegetation of mesotrophic (meadow) grassland in Northern England: effects of hay cut date, grazing and fertilizer in a split-split-plot experiment. J. Appl. Ecol. 33: 833-841.
- Wells 1980: Management options for lowland grassland. Teoksessa: Rorison, Hunt (toim.), Amenity grassland. An ecological perspective: 175-195. John Wiley & Sons. Chichester.

Virolaisten kysymyksiä Suomen ja Ruotsin perinnemaisemien hoitotilanteesta ja ympäristötukijärjestelmistä (17.11.2003)

Määritelmä: *Perinnemaisemat (perinnebiotoopit) käsittävät luonnonniityt, hakamaat ja metsälaitumet joilla on pitkä perinteisen maankäytön historia joko laiduntamalla tai niittämällä (Ihmisen, karjan ja tulen luomat biotoopit).*

Kuinka paljon perinnemaisemia on Suomessa ja Ruotsissa ja kuinka suuri osa niistä on Natura 2000 –alueilla?

Perinnemaisemien pinta-alat Suomessa ja Ruotsissa luontotyypeittäin on esitetty sivun 32 taulukossa 1 (perinnemaisemaluontotyypit Suomessa) ja taulukossa 2 (perinnemaisemaluontotyypit Ruotsissa). Uhanalaisten lajien lukumäärät ja prosentiosuudet eri perinnemaisemaluontotyypeillä Suomessa ilmenevät liitetiedostoina olevasta taulukosta 3 (IUCN Suomi) ja uhanalaisten lajien osuus Ruotsin maatalousympäristöissä ilmenee taulukosta 4 (IUCN Ruotsi). Suomen perinneympäristöjen uhanalaiset lajit ovat useimmiten kuivien niittyjen lajeja, mikä ilmenee taulukosta 1.

Suomen arvokkaiksi inventoiduista 18640 hehtaarista hoidossa on arviolta 4000-5000 hehtaaria. Natura –verkostossa perinnemaisemaluontotyyppinä on Suomessa ainakin 5500 hehtaaria (arvioitu 1998), joista suurin osa on merenrantaniittyjä (1630*, 2270 hehtaaria) ja kosteita suurruohoniittyjä (6430, 2340 hehtaaria). Näistä merenrantaniittyjen hoitotilanne on jatkuvasti paranemassa mm. LIFE –hankkeiden ja erityisympäristötukien ansiosta.

Ruotsissa arvokkaita perinnebiotooppeja (luokat I-III) on inventoinneissa löydetty noin 190 000 hehtaaria (Naturvårdsverket 1997). Natura -alueilla arvioin Ruotsin Naturvårdsverketistä saadun kokonaistaulukon perusteella perinnebiotooppeja olevan noin 76 000 hehtaaria (Taulukko 5: Ruotsin perinnemaisemaluontotyypit Naturassa). Suurimpina Naturaan sisällettyinä tyyppinä Ruotsissa erottuvat alvarit (6280*; 17239 hehtaaria käsittäen lähinnä Öölannin ja Gotlannin alvarialueita), kalkkimaiden sekä nummien katajikat (5130; 10839 hehtaaria) sekä hakamaat (9070; 10441 hehtaaria). Siniheinäniittyjä (6410) en laskenut mukaan Ruotsin perinnemaisematyyppihin, koska Ruotsi on sisällyttänyt mukaan soiden reunojen siniheinäkasvustot. Suomessa siniheinäniityt on sitä vastoin perinnemaisemaluontotyyppi.

Mikä on perinnemaisemien hoitotilanne Suomessa ja Ruotsissa?

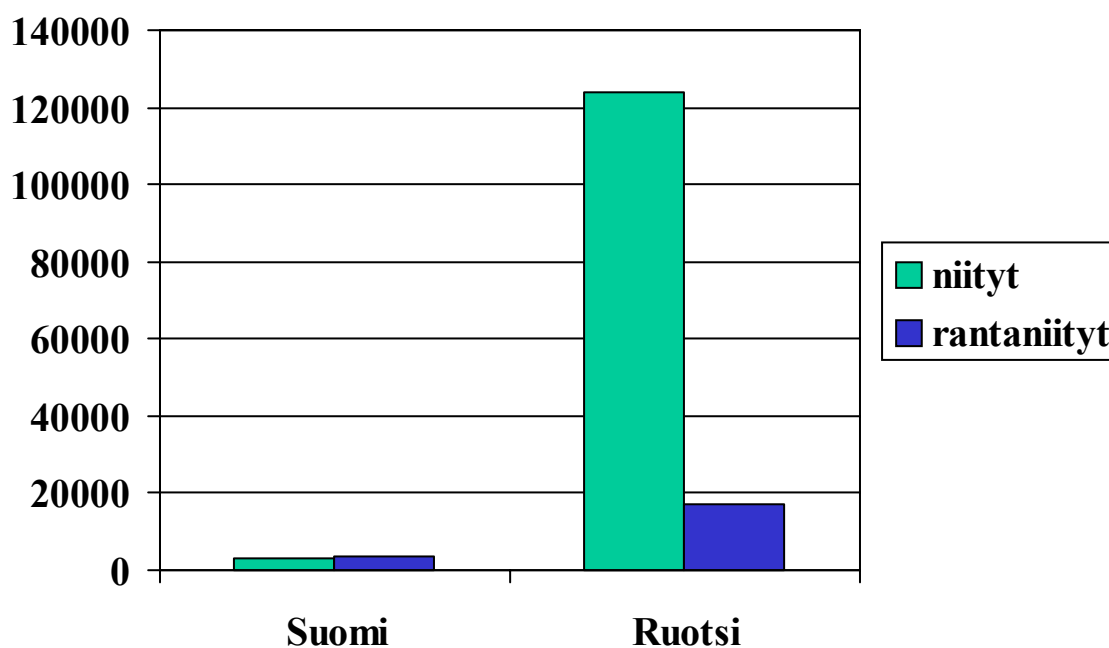
Yleisesti Suomessa on perinnemaisemien hoitotilanne Ruotsia heikompi. Karkeasti voisi sanoa, että Ruotsissa on varsin hyvässä hoidossa maan eteläinen ”puolisko”, toisaalta Ruotsin pohjoisessa ”puoliskossa” on tilanne Suomen kaltainen. Suomessa maatalouden erityisympäristötuella (taulukko 8.) hoidossa oli yhteensä 18491 hehtaaria perinnebiotoopin hoito -sopimusaluetta, 3301 ha luonnon monimuotoisuuden edistäminen -sopimusaluetta sekä 2919 hehtaaria maiseman kehittämisen ja hoito -sopimusaluetta. Suomen ympäristökeskus on arvioinut että hoidettujen perinnebiotooppien määrä tulisi nostaa vuoteen 2010 mennessä 60 000 hehtaariin. Suomen tavoitteet kunkin luontotyypin osalta on esitetty taulukossa 6. Lisäksi hoidon laatuun tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietinnössä esitettiin, että vuosittain perinnemaisemiin saatavan hoitorahan tulisi olla 121,7 miljoonaa markkaa (yli 20 miljoonaa euroa), tämän lisäksi vuotuisiin peruskunnostuksiin tulisi varata 35,3 miljoonaa markkaa noin 6 miljoonaa euroa. Erityistukirahoitus on Suomessa vuonna 2003 perinnebiotooppien hoitoon ja luonnon monimuotoisuuden edistämiseen MMM:n arvion mukaan enintään 5,56 miljoonaa euroa, ja muut rahasummat ovat marginaalisia. Vai-

kuttaakin siltä että hoitotyöryhmän ehdotukset eivät ole lähitulevaisuudessa toteutumassa. Maatilojen määrä on Suomessa puolittumassa välillä 1998-2008, erityisesti maidontuotantoon erikoistuneet tilat ovat lopettamassa. Erityisympäristötuki on omalta osaltaan jonkin verran lisännyt kiinnostusta lihakarjatiloihin, mikä mahdollistaa mm. joidenkin arvokkaiden merenrantaniittyjen läpivuotista hoitoa.

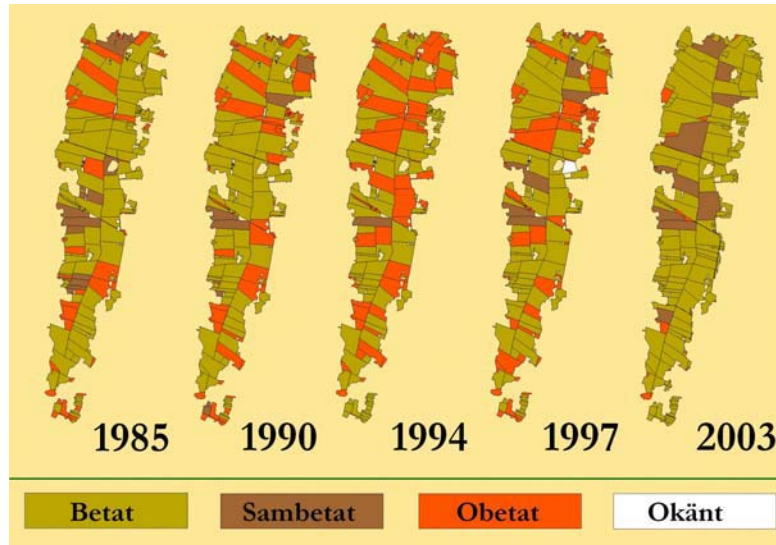
Ruotsi on laidunmaiden ympäristötukien osalta on saanut hyviä tuloksia: 95% yhteensä 450 000 hehtaarin tavoitteesta on saavutettu. Ruotsissa on CAP –tuen ympäristövaikutusten arvioinnissa todettu, että Ruotsin ympäristötuki on ollut merkittävä tekijä laiduntamisen jatkamisessa. Lisäksi Ruotsissa on perinnemaisemien peruskunnostukseen varattu maisema- ja maaseutuohjelmassa (miljö- och landsbygdsprogrammet) 2000-2006 yhteensä 75 miljoonaa ruotsin kruunua. Tuki on kanavoitu läänien kautta ja tulee käytetyksi ohjelmakauden aikana. Peruskunnostustuen jälkeen hoitoa tulee jatkaa perustuella (grundersättningen) ja lisätuel- la (tilläggsersättning).

KAAVIO 1. Arvokkaiden inventoitujen perinnebiotooppien hoitotilanne Suomessa ja Ruotsissa (ha)

Ruotsin alvarien hoitotilanne on selkeästi parantunut Ruotsin ympäristötukien ansiosta, ja Öölannin alvareilla hoidettu pinta-ala on noussut 1994 tilanteen 15200 hoidetusta hehtaarista yhteensä 24 480 hehtaariin vuoteen 2003 mennessä. Alueen alvareita on peruskunnostettu myös LIFE Nature –rahoituksella. Tällä hetkellä Öölannin Stora Alvaret -alueesta on hoitamatta vain 520 hehtaaria ! Virolla olisi hyvä mahdollisuus ottaa mallia Ruotsista ja sisällyttää kaikki umpeenkasvavat arvokkaat suuret alvarit Natura –verkostoon. Tyyppi on maailmanlaajuisen pienialaisuutensa ja arvokkaan hyönteis- ja kasvilajistonsa puolesta kansainvälisesti arvokas ja tuntuu varsin todennäköistä että alvarialueiden hoitoon saisi kanavoitua jatkossa peruskunnostus- ja hoitotukia, jotka hyödyttäisivät myös näiden alueiden omistajia.

KAAVIO 2. Ölannin Stora Alvar ja hoidon kehittyminen 1985-2003. Hoito oli taantunut vuoteen 1994 mennessä mutta ympäristötukijärjestelmän ja LIFE -tukien ansiosta alue on nykyisin lähes kokonaisuudessaan hoidossa. (vaaleanvihreä= laidunnus, tummanvihreä= yhteislaidunnus, ruskea= ei laidunnusta, valkea= tilanne ei tiedossa)

Kuinka perinnebiotooppien tukijärjestelmä toimii Ruotsissa? (2)

Ruotsissa on Suomen liukuvasta järjestelmästä (0-420 euroa/hehtaaria/vuosi) poiketen perinnebiotooppien hoitotuessa (Bevarande av betesmarker och slätterängar) kaksi ympäristötukikorvaustasoa, matalampi peruskorvaus 1000 kruunua/hehtaari/vuosi ja korkeampi lisäkorvaus 2400 kruunua/hehtaari/vuosi (tilläggsersättning). Lisäkorvausta annetaan vain niille alueille, jotka ovat jo hyvässä kunnossa. Metsälaitumille ja alvareille voi hakea vain matalampaa tukitasoa. Lääninhallitus päättää myönnettävästä lisäkorvauksesta. Molemmissa tukitasoissa perinnemaisemia tulee hoitaa ei-lannoittavalla tavalla ja toiminta ei saa muutenkaan vahingoittaa luonto- ja kulttuuriarvoja. Laiduntukialueita tulee hoitaa vuosittain, yhden sopimusvuoden aikana laiduntamisen voi korvata niitolla. Ensimmäisen 5-vuotistukikauden aikana Ruotsissa 1995- maanomistajat saivat itse arvioida mitä korvaustasoa heidän maansa saivat (A, B, tai C), mutta se aiheutti suuria ongelmia, joten siitä luovuttiin. Edellisten lisäksi lisäkorvausta saavilla maanomistajalla on vielä mahdollisuus erityiskorvauksiin oikeuttaviin toimenpiteisiin (Stöd för kompletterande åtgärder), jos tukialueella on lehdestystä, viikateniittoa tai jälkilaidunnusta. Tukisummat ovat esitetty taulukossa 7.

Maanomistajan pitää tehdä molempiin tukimuotoihin sekä erityiskorvaustukea varten hakemus. Maanomistaja ei saa Suomesta poiketen itse tehdä suunnitelmaa lisäkorvausalueelle, vaan ne tekee lääninhallitus (åtgärdsplaner). Suunnitelmat tehdään kaikille alueille jotka saavat lisähoitokorvausta (tilläggsersättning). Suunnitelmat sisältävät pinta-alan, kuvauksen maista ja niiden luonnonarvoista, yleiset hoito-ohjeet (jotka annetaan myös peruskorvausalueille) ja erityiset aluekohtaiset hoito-ohjeet. Suunnitelman teko vaatii usein maastokäynnin alueelle. Lisäksi suunnitelmaan voidaan sisällyttää hoito-ohjeita, jotka eivät sido maanomistajia.

Ruotsin niitettävien niittyjen hoidosta saatava tuki ei ole riittävä, ja Ruotsin Jordbruksverket on ehdottanut hoitotuen korottamista niittokohteilla. Tuki ei myöskään houkuttele peruskunnostuksiin mutta Ruotsilla on tätä varten oma järjestelmänsä, jossa maanomistajalle maksetaan 60-70% peruskunnostuksen kustannuksista (voi sisältää omaa työtä). Tukea ei ole haettu kovin innokkaasti, tosin 75 miljoonaa kruunua tullee käytetyksi ohjelmakauden aikana (tieto Olof Johansson, Jordbruksverket).

Ruotsissa on myös Suomesta poikkeava peltoalueiden tukimuoto "Bevarande av värdefulla natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet", jonka tavoitteena on hoitaa maaseutumaiseman luonnon ja kulttuurihistorian kannalta arvokkaita elementtejä mm. avoimia pelto-ojia, kiviaitoja, muinaisjäännöksiä, pieniä peltoheittoja sekä haasioita. Tukisummat on esitetty taulukossa 7. Tukia ei saa laidunmaille vaan vain peltomaiden yhteyteen, jos luonto- tai kulttuurihistoriaelementtejä on tilan pelloilla vähintään 3000 kruunun arvosta. Suomessa näitä asioita on sisällytetty epämääräisesti maatalouden perustuen ehtoihin tai niitä hoidetaan erityistukijärjestelmän puitteissa lähinnä vain hehtaariperusteisilla tuilla, joten näiltä osin Ruotsin systeemi vaikuttaa paremmalta. Suomessa voi TE-keskuksen maaseutuosaston kautta hakea erillistä suurempaa kulttuuriympäristön vaalimiseen tarkoitettu avustusta 20% kokonaiskustannuksista, mutta silloin kustannusten tulee olla vähintään 5000 euroa: Summa voi sisältää omaa työtä. Hakijan tulee ohjeen mukaan saada kuitenkin oleellinen osa toimeentulostaan maataloudesta. Tukea on myös käytetty Suomessa heikokkosti.

Kysymys: Kuinka suuria summia erityistukea maksetaan yhteensä vuosittain?

Erityistukialueet (pinta-alat, lukumäärät, tukisummat) Suomessa ovat esitetty taulukossa 8 vuoden 2003 maksutilanteen mukaisesti. Raha sidotaan aina kunkin 5- tai 10 -vuotissopimuskauden ajaksi, ja rahoitus ei voi siis "loppua kesken", jos sopimus maan hallitsijan kanssa on tehty. Uusia hakukierroksia on Suomessa yleensä kerran vuodessa (ks. Liite 1).

Kysymys: Tehdäänkö 5-vuotisia sopimuksia?

Erityisympäristötukisopimukset ovat Suomessa aina joko 5- tai 10-vuotisia. Arvokkaiden perinnemaisemien hoitosopimukset ovat pääsääntöisesti olleet Suomessa 5-vuotisia. Myös joitakin 10-vuotisia sopimuksia ollaan tehty esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen arvokkaille lintuvesien rantaniityille. Suomessa arvokkaita niittyjä ja hakamaita voi olla seuraavien erityistukisopimusmuotojen alla: 5-vuotinen perinnebiotoopin hoito, 5- tai 10-vuotinen luonnon monimuotoisuuden edistäminen ja 5- tai 10-vuotinen maiseman kehittäminen ja hoito. Tilanne on jonkun verran sekava, mutta sitä pyritään jatkossa suunnittelun avulla selkeyttämään. Luonnon monimuotoisuus –sopimuksia on voitu tehdä uhanalaisien lajien hoitamiseksi ja mm. merenrantaniittyjen hoitoon. Etuna tässä sopimusmuodossa on ollut se, että tukisopimuksia voidaan tehdä 10 vuodeksi, kun perinnebiotooppisopimukset ovat olleet vain 5-vuotisia.

Kuka tukea maksaa, onko olemassa erillinen maataloustukia maksava organisaatio?

Suomessa maatalouden ympäristötukia maksavat ja hoitoa valvovat maa- ja metsätalousministeriön alaiset alueelliset työvoima- ja elinkeinokeskusten (eli te-keskusten) maaseutuosastot. Erityisympäristötukien hakuaika ei ole jatkuva, vaan Suomessa on haku ollut yleensä maaliskokuussa. Haku on ollut lähes joka vuosi, vanhoja sopimuksia jatketaan uudella 5- tai 10-vuotiskaudella, jos niitä on

hoidettu suunnitelman vaatimalla tavalla. Hakemukset tulevat aina te-keskuksista asiantuntijalausunnolle alueellisille ympäristökeskuksille. Ympäristökeskuksen henkilökunta toteuttaa mahdollisuuksiensa mukaan hakemusalueelle maastokäynnin, jolloin arvioidaan paikan soveltuvuutta erityistukialueeksi. Samalla pohditaan suunnitelman biodiversiteetti- ja maisemavaikutuksia yhdessä maanomistajan kanssa; lisäksi voidaan vielä tässä vaiheessa ottaa lisääkin saman maanomistajien hallitsemia alueita mukaan suunnitelmaan ja tuen piiriin. Ympäristökeskuksen maastokäynnin jälkeen hakija voi täydentää te-keskukseen hakemustaan ympäristökeskuksen kanssa keskustellulla tavalla. Ympäristökeskus antaa asiasta lausunnon yleensä viimeistään kunkin vuoden alkusyksystä. Jos ympäristökeskuksen asiantuntijalausunto on kielteinen, ei alueellinen te-keskus voi tehdä asiasta myönteistä päätöstä. Myönteisestä lausunnosta te-keskus voi tehdä kielteisen päätöksen jos esimerkiksi rahoitusta ei ole riittävästi.

Miten neuvonta ja koulutus on hoidettu?

Alueellisten ympäristökeskusten ja maatalouden neuvontajärjestöjen sekä maataloustuottajien vetämänä on vuosittain käynnissä etenkin kunkin vuoden ympäristötukihakuja ennen neuvontaprojekteja. Näitä varten on voinut hakea kansallista MMM:n koulutus- ja neuvontarahoitusta, joka on kanavoitu haettavaksi alueellisten maaseutuosastojen kautta, mutta valtakunnallista merkitystä omaaviin hankkeisiin kuten mm. perinnebiotooppien hoitokortteihin on saatu rahoitusta suoraan MMM:östä. Maa- ja metsätalousministeriö on tehnyt varsin hyviä esimerkkejä sisältäviä hoito-oppaita.

Minkä perusteella tukea maksetaan Suomessa?

Tukisumman maksuperusteena käytetään maan hallitsijan (maanomistaja tai henkilö jolle alue on vuokrattu vähintään 5-vuotisella vuokrasopimuksella) tai hänen valtuuttamansa suunnittelijan tekemää hoitosuunnitelmaa sekä siihen liitettyä kustannusarviota vuosittaisista toimenpiteistä. Työvoimakokeskuksen maaseutuosasto päättää tukitasosta. Suomen järjestelmä vaikuttaa ruotsalaisia joustavammalta, toisaalta te-keskusten hallintoalueittain voi helposti syntyä ja on syntynytkin vaihtelua tukisummiin: hoidosta samankaltaisille alueille voidaan maksaa eri te-keskusten alueella eri summia. Käytäntöjä pyritäänkin luonnollisesti yhtenäistämään. Erityisolosuhteiltaan vaativia paikkoja mm. Saaristomerta, jossa on runsaasti valvontaa ja kuljetuskustannuksia, pyritään huomioimaan mahdollisuuksien mukaan tukitasossa. Alueita voidaan hoitaa pienemmällä laidunpaineella osana suurempaa laidunkiertoa tai alueet voitaisiin periaatteessa jättää myös vuorovuosina hoitamatta, jos se olisi biodiversiteetin kannalta merkityksellistä. Järjestelmän joustavuus on kaksiteräinen miekka: se lisää töitä ja edellyttää luonnollisesti hyvää virkamiesten arviointikykyä eri tilanteiden osalta.

Suomessa maanomistaja voi tehdä erityistukialueelleen itse suunnitelman. Natura -alueilla suunnitelman tarkistavat alueellisten ympäristökeskuksen luonnonsuojeluviranomaiset. Tällöin suunnitelmassa tulee arvioida vaikutukset Natura -alueille, ja alueellinen ympäristökeskus voi lausunnossaan todeta millä tavalla suunnitellut toimenpiteet tulevat edistämään luontotyyppien ja lajien suotuisaa suojelutasa.

Kuka voi saada erityistukea ja onko muita tukimahdollisuuksia?

Hakijan tulee olla sitoutunut maatalouden ympäristötuen perustuen ehtoihin. Maanomistajalla on oltava koko sopimuskauden ajan hallinnassaan (*vuokramaa käy!*) vähintään 3 hehtaaria tukikelpoista peltoa tai 0,5 ha puutarhakasvien viljely-

alaa. Tukea voi saada yksityinen, yritys, yhdistys ja jopa valtion organisaatio, mutta 3 hehtaarin tukiehdon tulee täytyä. Jos ehto ei täyty, hakijataho ei voi tällöin saada erityistukea vaikka hänellä olisikin hallinnassaan arvokas perinnemaisema. Toisaalta yli 65-vuotiaatkin viljelijät voivat Suomessa saada erityistukea, jos peltoehto täyttyy. Ruotsi tulkitsee viljelijäehtoa Suomea väljemmin.

Tiukka 3 hehtaarin ehto on Suomessa ongelma. Olisi Suomessakin tärkeää että hoitotukea saisivat kaikki arvokkaiden alueiden maanomistajat heidän sosiaalisesta statuksestaan riippumatta. Suomen tulisikin joko väljentää perinnebiotooppien osalta vielä erityistuen saamisen ehtoja tai vaihtoehtoisesti kehittää erityistuen rinnalla kansallista tukimuotoa. Ympäristöministeriö jakaa vuosittain alueellisille ympäristökeskuksille tai aktiivisille yhdistyksille rahapotin (vuonna 2003: 55 000 euroa), jota tulisi käyttää erityisesti niillä alueilla jotka eivät voi saada erityisympäristötukea. Summa on luonnollisesti varsin pieni, kun ottaa huomioon että perinnebiotoopin hoito –erityistukiin sidotaan vuosittain yli 4 miljoonaa euroa. Ympäristökeskuksilla on käytössään myös jonkun verran ympäristötyörahoja, joiden avulla voidaan rahoittaa peruskunnostuksia. Lisäksi etenkin perinnemaisemien hoitosuunnittelua ja peruskunnostuksia rahoitetaan lukuisien eri EU-projektien avulla (LIFE, ALMA, Leader), minkä jälkeen hoitoa voidaan jatkaa erityisympäristötuella. Myös Museovirasto on järjestänyt työllisyystöinä hoitoa muijäännösten läheisyydessä.

Miten Suomessa taataan perinnemaisemien hoito Natura-alueilla, jos omistaja ei halua tai pysty hoitamaan alueita?

Suomessa on Natura-alueilla perinnebiotooppien osalta käytössä pääsääntöisesti kaksi toteutustapaa: sopimus ja luonnonsuojelulaki. Suomessa pyritään pääsääntöisesti toteuttamaan perinnemaisemien hoito sopimuksilla hyvässä hengessä maanomistajan kanssa. Sopimustoteutus tarkoittaa yleensä nimenomaan maatalouden ympäristötuen erityistukisopimusta tai muuta sopimusta kuten esim. metsäluonnon hoitohanketta. Jos maanomistajalla ei ole mahdollisuuksia hoitaa alueita, alueellinen ympäristökeskus ja muutkin tahot pyrkivät aktiivisesti etsimään alueelle potentiaalisen hoitajan ja saattamaan hänet yhteen maanomistajan kanssa. Maanomistaja voi useimmiten vuokrata alueen hoitajalle 5-vuotisella vuokrasopimuksella, jolloin hoitaja tulee alueen hallitsijaksi ja voi hakea erityisympäristötukea alueelle. Suomessa on viime aikoina käynnistynyt kansallisella ja EU-rahoituksella Natura –alueille keskittyviä neuvonta-, suunnittelu- ja peruskunnostusprojekteja, joissa Natura –perinnemaiseman maanomistajalle kunnostetaan ja aidataan alueet ilmaiseksi, jolloin laiduntaminen erityisympäristötuella on helppo aloittaa.

Lisäksi Suomessa on osa merenrantaniityistä sekä eräitä muita arvokkaimpia perinnebiotooppialueita toteutettu Naturassa luonnonsuojelulaille, jolloin valtio joko ostaa tai vaihtaa alueen tai se vaihtoehtoisesti toteutetaan yksityismaan rauhoituksena, jolloin alueelle tulee rauhoitussäännöt. Alueen siirtyessä valtion omistukseen, valtio voi etsiä luonnollisesti alueelle laiduntajan. Metsähallitus voi tehdä tällöin 5-vuotisen sopimuksen ja antaa alueen hoitajan käyttöön ilmaiseksi tai pienellä vuokralla. Tällöin suositaan luonnollisesti alueen aikaisempaa maanomistajaa, mikäli maanomistaja haluaa laiduntaa aluetta. On siis täysin mahdollista että maanomistaja myy maansa valtiolle, jolta sen jatkossa vuokraa ja hakee alueelle erityisympäristötukea.

Ne marginaaliset alueet, joita maaomistaja ei halua hoitaa tai vuokrata, ja jotka ovat Naturassa osoitettu sopimuksella toteutettaviksi, voitaisiin periaatteessa ottaa myöhemmin maanlunastusmenettelyn piiriin, jos suotuisa suojelutaso olisi selkeästi uhattuna. Tällaista ei kuitenkaan Suomessa ole näköpiirissä, vaan selkeästi negatiivisesti suhtautuvien osuus on yleensä vain 5-10% luokkaa. Näiden alu-

eiden osalta toivotaan, että jatkuva tiedottaminen, neuvonta ja naapureiden esimerkit sekä sukupolvenvaihdokset auttavat vähitellen. Alueiden ominaispiirteitähän ei voi heikentää Natura -lainsäädännön vuoksi esimerkiksi metsäistutuksiin tai rakentamalla, ja maanomistajalla on yleensä kuitenkin intressi saada lisätuloa alueelleen, joten näidenkin alueiden osalta tilanne muuttuu koko ajan paremmaksi. Natura-alueilla arvioidaan aina suunnitteluasteella hoitotoimien vaikutukset luontotyypeille ja lajeille ja hoitoa pyritään seuraamaan muita alueita tarkemmin.

Mitä perinnemaisemien hoitoon liittyvillä erityistuilla on Suomessa saavutettu ?

- Monet viljelijät ovat kyenneet jatkamaan arvokkaiden alueidensa hoitoa tai ottamaan alueita uudestaan hoitoon: noin 20 000 hehtaaria perinnemaisemia on hoidossa erityistuella !
- Perinnemaisemien hoitoon liittyvä koulutus ja neuvonta on vähitellen kehittymässä hyvien projektien sekä mmm:n kansallisen koulutus- ja neuvontatuen ansiosta.
- Erityistuella on todennäköisesti pelastettu lukuisien uhanalaisten lajien paikallisia sukupuuttoja.
- Ihmiset mieltävät perinnemaisemien hoitoa tärkeänä ja vaalimisen arvoisena asiana vuonna 2003 voimakkaammin kuin vuonna 1995, jolloin ensimmäinen erityisympäristötukikausi alkoi.
- Hoidon laatu on vähitellen parantumassa ja alueita hoidetaan yhä enemmän ei-rehevöittäväällä tavalla.
- Suomen järjestelmä on peltoehtoa lukuun ottamatta Ruotsia joustavampi.

Mitä ongelmia Suomessa on erityisesti perinnemaisemien hoitoon ja erityistukseen liittyen?

- Erityistuki ei ole etenkin pienillä työvaltaisilla alueilla riittävä edes kattamaan kustannuksia. Suomella ei ole Ruotsin kaltaista korkeampaa peruskunnostustukea.
- Erityistuen saavat vain viljelijät, jotka ovat sitoutuneet maatalouden ympäristötuen perustuen ehtoihin ja joilla on hallinnassaan 3 hehtaaria peltoa.
- Sopimukset eivät aina keskity biodiversiteetin kannalta arvokkaille alueille. Suomen uhanalaisten lajien luokituksessa noin 30% kaikista uhanalaisista lajeista on perinne- ja kulttuurimaisemien lajeja, ja määrä on kasvussa.
- Viljelijöiden neuvonta on riittämätöntä.
- Neuvontaorganisaatioiden ja valvojien koulutus vaatii kehittämistä.
- Ammattitaitoista henkilökuntaa ja työvoimaa erityisesti liittyen biodiversiteettikysymyksiin on aivan liian vähän.
- Hoidon laatu voi olla vieläkin paikoin erittäin heikkoa ja perinnebiotooppeja voidaan hoitaa jopa pahimmassa tapauksessa tavalla, joka heikentää sopimusalueen biodiversiteettiä.
- Seuranta ei juurikaan ole.
- Osa sopimuksen haltijoista ei ole henkisesti sitoutunut toimenpiteisiin ja ei pidä niitä merkityksellisinä muutoin kuin lisätulon kannalta
- Metsäviranomaisten ja metsänhoitoyhdistysten tieto perinnemaisemien hoidosta ja merkityksestä ja halu osallistua yhteistoimintaan on ollut vähäistä.

- Suomessa ei ole arvokkaita kulttuurihistoriallisia tai maisema- ja luontoelementtejä säilyttävää toimivaa tukimuotoa, joka maksaisi esim. metriperusteista korvausta kiviaitojen hoidosta tai kappalekorvausta haasioista tms. Näitä kustannuksia voidaan Suomessa toki sisällyttää yleensä hehtaaripe- rustaisiin tukiin, mutta ne eivät houkuttele maanomistajia hoitoon.

Mitä Suomessa tulisi jatkossa tehdä ?

- Biodiversiteetin kannalta arvokkaimpien alueiden hoitosuunnitteluun ja hoi- toon tulisi saada lisäpanostusta.
- Erityistuen rinnalle tulee tuoda riittävä kansallinen tukimuoto jota voivat arvokkaimmilla alueilla hakea kaikki hoitajat.
- Perinnemaisemien hoitotyöryhmän esitykset tulee toteuttaa.

Ympäristötuen erityistuet Suomessa (ohjelmakausi 2000 – 2006)

Maatalouden ympäristötuki jakautuu kaikille viljelijöille tarkoitettuihin perus- ja lisätoimenpiteisiin sekä erilaisiin erityistukimuotoihin, jotka edellyttävät perustuksia tehokkaampia ympäristönsuojelu- ja hoitotoimia. *Perinnebiotoopin hoito-, luonnon monimuotoisuuden edistämis- sekä maiseman kehittämis- ja hoito-sopimuksilla* huolehditaan maatalousympäristön eläin- ja kasvilajeista sekä hoidetaan ja säilytetään maatalousmaisemaa.

Erityistukea voivat saada myös maatalouskäytön ulkopuoliset alueet, mikäli niillä on merkkejä aiemmasta laidunnuksesta (esim. metsälaitumet) tai muusta maatalouskäytöstä. Erityistuen sopimuspinta-alan tulee olla vähintään 15 aaria ja se voi koostua useammasta vähintään viiden aarin kokoisesta lohokosta. Erityistukea voi hakea myös vuokramaalle, jolloin hakijalla tulee olla alueesta vuokrasopimus koko erityistukikauden ajaksi.

Erityistuen haku

Hakijalle on usein epäselvää, mikä erityistukimuoto hänen alueelleen parhaiten soveltuu. Oikean sopimusmuodon valinta voi tuntua veteen piirretyltä viivalta, mutta siihen on olemassa melko hyviä perussääntöjä. Epäselvyyden vuoksi ei erityistukea kannata jättää hakematta, vaan neuvoa voi kysyä esimerkiksi TE-keskuksen maaseutuosastolta tai alueelliselta ympäristökeskukselta. Yleensä sopivintukimuoto voidaan haarukoida jo puhelinkeskustelun aikana. Tukityyppiä voidaan hakemuksen jättämisen jälkeenkin tarvittaessa muuttaa, mistä syystä ei kannata hakea samalle alueelle kaikkia mahdollisia tukimuotoja vain ”varmuuden vuoksi”.

Erityistukien hakuaika on kerran vuodessa keväisin. Hakemus toimitetaan kahtena allekirjoitettuna kappaleena TE-keskuksen maaseutuosastolle. Hakuaika päättyy toukokuun 31. päivää, jonka postileimalla varustetut lähetykset vielä käyvät. Tukihaku vaihtelee jonkin verran vuosittain, joten kyseisen vuoden tilanne on hyvä varmistaa TE-keskuksesta. Erityistukisopimus muodostuu TE-keskuksen päätöksestä ja viljelijän jättämästä hakemuksesta.

Luonnon monimuotoisuuden edistämistä ja maisemanhoitoa koskevissa sopimuksissa viljelijä voi valita, haluaako sopimuskauden pituudeksi 5 vai 10 vuotta. Perinnebiotoopeilla sopimuskausi on aina 5-vuotinen. Hakija valitsee sopimuskauden alkavaksi joko 1.6. tai 1.10. Syksyllä alkava sopimus maksetaan ensimmäisen kerran seuraavan vuoden syksyllä.

1) Perinnebiotoopin hoito

Jos aluetta on aikoinaan laidunnettu tai niitetty, soveltuu se parhaiten perinnebiotooppisopimukseen. Perinnebiotooppien hoidoksi sopii edelleenkin joko laidunus tai niitto ja niitetyn heinän poiskorjuu. Erityistukialuetta hoitavat eläimet voivat olla omia tai lainassa naapurutilalta. Tärkeää sen sijaan on, että perinnebiotoopit on aidattu erilleen laidunnurmista ja laidunkierto on järjestetty niin, ettei lisärehua tarvita. Laidunnettavaa perinnebiotooppia ei pidä myöskään käyttää vain yölaitumena. Jos lisäruokintaa tarvitaan, eläimiä voi pitää osan kesästä nurmilaitumilla, joiden tulee kuitenkin olla aidattuina erilleen perinnebiotoopeista.

Tyypillisimpiä erityistuettaavia perinnebiotooppeja ovat erilaiset niityt, hakmaat ja metsälaitumet. Erityistukisopimuksia ei tehdä laidunnetuille talousmetseille, vaan alueen on omattava tiettyjä metsälaitumille tyypillisiä piirteitä, kuten

yhtäjaksoinen, pitkä laidunhistoria eri-ikäinen, vaihteleva puusto ja laidunnuksesta hyötyvät kasvilajit. Tulee muistaa, ettei perinnebiotooppia koskevaan erityistukisopimukseen voi kuulua peltoalutukia saavia alueita. Jos esimerkiksi kahden perinnebiotoopin välinen peltolohko halutaan samaan sopimukseen, kannattaa tukimuodoksi valita luonnon monimuotoisuus, johon voi kuulua myös peltoa. Perinnebiotooppia ei saa lannoittaa, käsitellä torjunta-aineilla, muokata, ojitaa tai metsittää.

2) Luonnon monimuotoisuuden edistäminen eli LUMO

Luonnon monimuotoisuuden kehittämällä pyritään säilyttämään ja parantamaan maatalousympäristössä esiintyvien luonnonvaraisten kasvien ja eläinten elinympäristöjä. Tyypillisimpiä sopimusalueita ovat pelloilla sijaitsevat metsäsaarekkeet sekä pellon ja metsän väliset reunavyöhykkeet, joita hoidetaan esimerkiksi puita ja pensaita harventamalla, niittämällä tai laiduntamalla. Reunavyöhykkeen enimmäisleveys erityistukisopimuksissa on noin 20 metriä, eli ”yhden puun mitta”. Metsäsaarekkeen pinta-ala on enintään noin hehtaari.

Myös pienimuotoiset kosteikot soveltuvat luonnon monimuotoisuussopimusten piiriin. Paras lopputulos syntyy laadittaessa tilan kaikki kunnostamiskelpoiset luontokohteet käsittävää hoitosuunnitelmaa. Riistapeltoja ei enää rahoiteta maatalouden erityistuella. Sen sijaan erityistukisopimuksia voidaan tehdä lintujen muuton, pesimisen tai ruokailun kannalta arvokkaille peltoalueille. Tällainen hanke voi sisältää myös lintutornin ja sinne johtavien polkujen perustamisen sopimuskohteelle (*liron huomio: tuki on kuitenkin aina vain pinta-alaperustainen !*). Luonnon monimuotoisuuskohteilla kiellettyä on lannoitus ja torjunta-aineiden käyttö.

3) Suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito

Luonnon monimuotoisuuden yhteydessä on syytä huomioida myös suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito, joka on tukitasoltaan erittäin kilpailukykyinen erityistukimuoto. Suojavyöhykkeellä tarkoitetaan peltoalueelle vesistön tai valtaoijan varteen perustettavaa monivuotisen heinäkavillisuuden peittämää aluetta, jota hoidetaan niittämällä ja niitetyn kasvuston poiskorjuulla. Heinät voi lahjoittaa vaikka naapurin lampaille. Myös laiduntaminen on sallittua, ellei siitä aiheudu vesiensuojelullista haittaa. Suojavyöhykettä ei lannoiteta eikä käsitellä torjunta-aineilla.

Suojavyöhykkeet hidastavat vesistöjen rehevöitymistä estämällä ravinteiden ja maa-aineksen kulkeutumista pelloilta vesistöihin. Tarkoituksenmukaisia kohteita suojavyöhykkeille ovatkin jyrkästi vesistöön tai valtaojaan viettävät rantapellot sekä sortuma- ja tulvaherkät rannat. Maisemaa elävöittäväillä suojavyöhykkeillä on myös vahva luonnon monimuotoisuutta lisäävä aspekti, sillä ne tarjoavat kasveille ja eläimille lisääntymisaluetta, kulkureittejä ja suojapaikkoja. Erityistukisopimukseen voidaan liittää myös suojavyöhykkeen ja vesistön väliin jäävä luonnontilainen ranta-alue, jota hoidetaan esimerkiksi laikuittaisella niitolla tai pensaikkoa raivaamalla. Pelkämästä luonnontilaisesta vyöhykkeestä ei kuitenkaan voi tehdä suojavyöhykesopimusta.

Erityistuetun suojavyöhykkeen vähimmäiskoko on 15 aaria ja keskimääräinen leveys vähintään 15 metriä. Alueen rajausta tehdään kuitenkin aina maastomuotoja ja viljelytekniisiä seikkoja noudattaen, joten pienialainen peltolohko on mahdollista saada kokonaan sopimuksen piiriin.

4) Maiseman kehittäminen ja hoito

Maisemanhoitosopimusten keskeinen pyrkimys on estää maiseman umpeenkasvu, pusikoituminen. Sopimusten tavoitteena on kehittää ja monipuolistaa tilan viljelymaisemaa. Maisemanhoitosopimuksia tehdään alueille, joilla on maisemallista merkitystä. Keskeisiä sopimusalueita ovat paitsi arvokkaat maisema-alueet, myös yleisten liikenneväylien, matkailureittien, vesistöjen ja taajamien läheiset kohteet.

Maisemasopimuksia tehdään usein erilaisten reuna- ja rajavyöhykkeiden hoidosta. Maiseman sulkeutumista torjutaan raivaamalla puita ja pensaita. Toisin kuin luonnon monimuotoisuussopimuksissa, alueilla ei tarvitse olla erityisiä luonnonarvoja, vaan hoidon tavoite on ensisijaisesti maisemanhoidollinen. Esimerkiksi kylämaisemaan tai vesistöön voidaan avata näkymiä.

Tyypillinen pienimuotoinen maisemanhoidon erityistukikohte on vanhan puukujanteen uudistaminen. Järkevintä on tällöin valita 10-vuotinen sopimuskausi. Maisemakasvien viljely on yksi tapa ylläpitää avointa viljelymaisemaa ja tuoda siihen vaihtelevuutta. Maisemapellon sijainti valitaan siten, että pelto kasveineen näkyy, joten maaston muodot tulee huomioida lohkon valinnassa.

Maisemanhoidon tukea voidaan myöntää myös perinteisen maatalouden rakennelmien (mm. ladot, tuulimyllyt, riihet, kivisillat, riuku- ja kiviadat) kunnostamiseen. Maksettava tuki on pinta-alaperusteinen, joten erityistukea kannattavampi rahoitusmuoto esimerkiksi vanhan ladon kunnostamiseen on perinneympäristön vaalimiseen myönnettävä 20 %:n avustus, jota voi ympäri vuoden hakea TE-keskuksen maaseutuosastolta.

Vuokratut erityistukikohteet

Mikäli sopimukseen haettava alue sijaitsee vuokramaalla, hakijan tulee huolehtia, että vuokrasopimukset ovat voimassa koko sopimusajan. Vuokra on kahden kauppa ja sen määrästä neuvoteltaessa kannattaa pohtia, kuka tekee työt tai maksaa kulut. Osallistuuko vuokranantaja esimerkiksi aidan tekoon tai laiduneläinten valvontaan? Joka tapauksessa vuokranantaja saa palkaksi ainakin kauniin, hoidetun maiseman. Mahdollisia sopimuskohteita kannattaa tiedustella myös kunnilta tai valtiolta, jotka usein vuokraavat alueitaan lähes ilmaiseksi.

Tuen maksaminen

Tuki maksetaan vuosittain aikaisintaan syys – lokakuussa. Maksatuksen perussääntö on, ettei yksittäiselle sopimuslohkolle voi maksaa enempää kuin sen sopimuksessa oleva ala antaa myöden eikä kaikkien maksettavien lohkojen yhteispinta-ala voi ylittää sopimuksen kokonaisalaa. Muuten maksatus tapahtuu viljelijän normaalin tukihaun yhteydessä kuntaan ilmoittamien pinta-alojen mukaisesti. Tämän takia on ehdottomasti suositeltavaa hakea uuden hoitokohteen erityistukikautta alkavaksi vasta 1.10., varsinkin jos alueen rajaukset ja täsmälliset pintaalat eivät ole vielä keväällä viljelijän tiedossa. Lokakuussa alkavaksi haettu erityistukisopimus pitää huomioida vasta seuraavan kevään tukihaussa.

Erityistuen maksatusta tulee hakea vuosittain. Hakeminen tapahtuu rastittamalla tukihakulomakkeen kohta, jossa haetaan ”maatalouden ympäristötuen pinta-alaperusteisten erityistukien maksatusta”. Vielä hakuvuonna ei maksatusta tarvitse erikseen hakea. Kesäkuussa alkaviin sopimuksiin tulevat kokonaan uudet peruslohkot on kuitenkin ilmoitettava uusina lohkoina tukihakemuksen peruslohkolomakkeella. Lisäksi erityistukilohkot ilmoitetaan kasvulohkolomakkeella.

Alueen pinta-ala

Kohteen sijainti merkitään peruskarttakopioon ja alueet rajataan huolellisesti peruslohko- eli digikartalle (1:5 000). Kannattaa käyttää kapeakärkistä kynää, sillä paksu viiva voi tehdä aarien heiton pinta-alaan. Tarkemmat hoitotoimet esitetään erillisessä suunnitelmakartassa, josta ilmenevät esimerkiksi raivattavat alueet. Jos sopimusta haetaan vuokramaille, tulee eri omistajilta vuokratut maat rajata erillisiksi alueiksi, koska samaan peruslohkoon voi kuulua maita vain yhdeltä vuokranantajalta. Samoin yhdellä peruslohkolla voi olla vain yhtä maankäyttölajia. TE-keskuksen maaseutuosasto käyttää ensisijaisesti viljelijän ilmoittamia pinta-aloja, mutta tarvittaessa mittaa alat planimetrillä kartalta viljelijän tekemien rajausten mukaisesti.

Hoitopäiväkirja

Erityistukisopimukset edellyttävät hoitopäiväkirjan pitämistä sopimuskohteilla tehtävistä toimenpiteistä. Hoitopäiväkirjan pitäminen muistuttaa pitkälti lohko-kirjanpitoa. Se voi olla vapaamuotoinen, mutta siitä tulee ilmetä ainakin lohkon nimi, lohkonumero, pinta-ala ja vuosittaiset hoitotoimenpiteet. Lisäksi selvitetään mahdolliset erot alkuperäiseen hoitosuunnitelmaan sekä niiden syyt ja vaikutukset ympäristöön. TE-keskuksen maaseutuosastolla on saatavana valmiita mallipohjia.

Alla on yleisimpiä Suomen erityisympäristötukiin liittyviä kysymyksiä ja vastauksia. Vastaajana Varsinais-Suomen TE-keskuksen ylitarkastaja Mia Laakso.

Mitä hakijalta edellytetään?

Erityistukisopimuksen saaminen edellyttää, että viljelijällä on hallinnassaan (myös vuokramaan käy) vähintään kolme hehtaaria ympäristötukikelpoista peltoa. Jos sopimukseen itsessään kuuluu peltoa, myös sen ala lasketaan mukaan kolmen hehtaarin täyttymiseen. Puutarhatilalla alaksi riittää puoli hehtaaria. Lisäksi hakijalla tulee olla voimassa oleva ympäristötukisitoumus koko erityistukikauden ajan.

Olenko liian vanha?

Perinnebiotooppien hoitoa, luonnon monimuotoisuuden edistämistä tai maise-man kehittämistä ja hoitoa koskeva erityistukisopimus voidaan tehdä myös yli 65-vuotiaan viljelijän kanssa. Tällöinkin viljelijällä on oltava voimassa oleva ympäristötukisitoumus tai hänen on sitouduttava noudattamaan ympäristötuen perustoimenpiteiden ehtoja, vaikka tästä ei hänelle maksetakaan.

Jos viljelijä tekee uuden erityistukisopimuksen ja täyttää 65 vuotta kesken kauden, sopimus jatkuu raukeamatta sopimuskauden loppuun. Vanhat erityistukisopimukset raukeavat edelleen sen vuoden lopussa, jolloin viljelijä täyttää 65 vuotta ja tällöinkin hän voi halutessaan uusia sopimuksen. Uutta ympäristötukisitoumusta ei yli 65-vuotias voi antaa.

Voiko viljelijä hakea erityistukea, jos hän on jäämässä luopumiseläkkeelle?

Ei voi. Erityistuen saaminen edellyttää, että viljelijällä on koko sopimuskauden ajan hallinnassaan vähintään 3 hehtaaria ympäristötuen perus- ja lisätöimenpiteissä tukikelpoista peltoa (tai 0,5 ha puutarhakasvien viljelyssä). Luopumistuki

taas edellyttää viljelijän luopuvan maatalouden harjoittamisesta. Eläkkeet eivät ole esteenä erityistukisopimuksen tekemiselle, ellei ko. eläke estä maatalouden harjoittamista.

Riittääkö pellon avoimena pitäminen?

Erityistukisopimusten tarkoitus on tukea viljelijän maaseutumaiseman ja luonnon hyväksi tekemää työtä. Erityistukea ei kuitenkaan ole tarkoitettu pelkästään pellon avoimena pitämiseen, sillä sitä edellyttävät jo ympäristötuen perustoimenpiteet. Viljelemättömien peltojen ei saa antaa pensoittua eikä maiseman kannalta arvokkaita peltolohkoja pidä metsittä. Harvinaisiksi käyneet avo-ojitetut peltolohkot yhdessä mahdollisen reunavyöhykkeen kanssa soveltuvat sen sijaan hyvin luonnon monimuotoisuussopimusten kohteiksi.

Erityistuen hakeminen on liian hankalaa, mistä saada apua?

Erityistukien haku ajoittuu viljelijälle kiireisimpään ajankohtaan, joten liitteiden toimittaminen heti hakemuksen mukana voi olla hankalaa. Hakemusta voi täydentää jättöpäivän jälkeen. Nyrkkisääntönä on, että liitteet tulee toimittaa viimeistään ennen haetun sopimuskauden alkamista. Jos siis sopimuksen halutaan alkanut heti 1.6., on tarvittavat liitteet jätettävä jo hakemuksen mukana. Riittävän kattavat, sellaisinaan hyväksyttävät suunnitelmat edellyttävät joko hakijalta pientä vaivannäköä tai sitten suunnitelman voi teettää hoitoon perehtyneellä ammattisuunnittelijalla. Kohtuulliset suunnittelukustannukset saa sisällyttää hankkeen kustannuksiin

Erityistukisopimusten hakeminen vaatii varsinkin hakuprosessin alkuvaiheessa viljelijältä pitkää pinnaa. Joku katsoo parhaaksi luovuttaa jo saatuaan lisäselvityspyynnön, jossa pyydetään kohteen karttarajauksia tai suunnitelmaselostusta aiotuista toimenpiteistä. Pääsee varmasti lopulta helpommalla, jos jaksaa alun perin lukea hakemuksen huolellisesti läpi. Kaikkien kohtien täyttäminen on tarpeen.

Millainen on riittävä suunnitelma?

Suunnitelmasta tulee käydä ilmi alueen luonne ja se lopputulos, johon hoidolla pyritään. Kattava suunnitelma kertoo yksiselitteisesti, mille alueelle sopimusta haetaan, mitä on suunniteltu tehtäväksi, millä aikataululla sekä millaisia kustannuksia hakijalle näistä aiheutuu. Huolella laadittu suunnitelma on viljelijänkin etu. Suunnitelman tarkoitus on ennen muuta kertoa viljelijälle, mitä hoitotoimia hän on sopimusalueellaan lupautunut tekemään.

Hyvä suunnitelma ei jätä tulkinnanvaraa, siksi se on syytä laatia lohko- ja vuosikohtaisesti. Yksiselitteinen suunnitelma auttaa maaseutuosastoa laatimaan päätöksen sopimusehdot siten, ettei mahdollisessa valvontatilanteessa tule epäselvyyksiä.

Korvataanko myös menetetyt hermot? Eli mistä tuki muodostuu?

Perinnebiotooppi- ja luonnon monimuotoisuuden edistämissopimuksissa erityistukea maksetaan vuosittain enintään 420,47 euroa hehtaarilta ja maiseman kehittämisen ja hoidon sopimuksissa 336,38 euroa. Suojavyöhykkeen perustamiseen ja hoitoon myönnettävä vuosittainen erityistuki voi olla enintään 449,90 euroa hehtaarilta. Erityistuen saamiseksi ei riitä, että omistaa luonnonarvoiltaan tai maisemaltaan edustavan alueen, vaan tukitaso määräytyy hyväksytyjen kustannusten ja tulonmenetysten perusteella. Lisäksi voidaan maksaa enintään 20 %:n suuruisia erityistä kannustinta.

Aitaamis- ja muiden perustamiskustannusten lisäksi tulee huomioida varsinaiset hoitokustannukset. Omalle työlle pitää antaa sille kuuluva arvo. Esimerkiksi perinnebiotoopilla hoitokustannukset muodostuvat muun muassa aitojen tarkistuksesta ja kunnostamisesta, juomaveden järjestämisestä sekä eläinten kuljetuksesta ja valvonnasta. Ihmistyötunnin ohjekustannus on MMM:n (asetus nro 106/00) mukaan 10 euroa. Maanvuokrakuluja ei hyväksytä aiheutuviin kustannuksiin. Tulonmenetysten ja lisäkustannusten vertailukohtana käytetään toimenpiteen soveltamisalueen tavanomaista hyvää maatalouskäytäntöä.

Milloin tulee tukipäätös?

Erityistuen käsittelyprosessi on monivaiheinen ja tukipäätöstä voi eri syistä joutua odottelemaan. Mitä huolellisemmin hakemus on täytetty ja suunnitelma jäsennelty, sitä nopeammin asian käsittely etenee.

Kaikki tässä käsitellyt erityistukimuodot vaativat alueellisen ympäristökeskuksen asiantuntijalausannon. Kun hakemus saapuu TE-keskuksen maaseutuosastolle, se kirjataan diaarijärjestelmään, minkä jälkeen hakemuksen perustiedot tallennetaan tukisovellukseen. Tässä vaiheessa hakemuksen sisältämät paperit käydään alustavasti läpi ja mahdollisista puuttuvista liitteistä tehdään hakijalle kirjeitse lisäselvityspyyntö.

Ympäristökeskus tekee kesän ja syksyn kuluessa hakemuksiin liittyviä maastokäyntejä, joihin hakija voi mieluusti osallistua. Tällöin viljelijän kanssa voidaan käydä läpi eri hoitovaihtoehtoja, tarkistaa aluerajauksia jne. Käynnin luonne on ensisijaisesti neuvonnallinen. Suunnitelman ja maastokäynnin perusteella ympäristökeskus kirjoittaa hakemuksesta lausunnon ja toimittaa sen maaseutuosaston käsittelijälle, joka sen perusteella tarvittaessa kuulee hakijaa sopimustyyppin vaihdosta tai sopimusehtoihin liittyvistä toimenpidemuutoksista. Hakijan kuuleminen tehdään kirjallisesti ja asiakkaalle varataan aikaa ilmoittaa, hyväksyykö hän ympäristökeskuksen mahdollisesti asettamat lisäehdot. Vapaamuotoinen vastine tulee toimittaa kirjallisena.

Maaseutuosasto tarkistaa vielä lohkorajauksia, pinta-aloja sekä epäselvissä tapauksissa järjestää paikan päällä mittauksen, joka on viljelijälle maksuton. Paras lopputulos yleensä syntyy, jos hakija itse käy osastolla neuvottelemassa aluerajauksista. Tämä on hyödyllistä etenkin tapauksissa, joissa sopimukseen haettu alue on kovin suuri ja hajanainen tai sisältää lohkoja usealta vuokranantajalta.

Tämän jälkeen maaseutuosasto pyytää hakijan kotikunnan maaseutuasiainmiheltä alueille lohkonumerot. Lopuksi sopimustiedot tallennetaan tietojärjestelmään. Päätöksen mukana viljelijälle postitetaan toinen alkuperäisistä hakemuksista sopimusehtoineen, ympäristökeskuksen lausunto sekä suunnitelma ja kartta, josta selviävät uudet lohkonumerot. Keväällä kartan tultua digitoinnista hakijalle lähetetään uudet peruslohkokartat. Päätöksen mukana seuraa myös valitusosoitus. Viljelijällä on halutessaan 30 päivää aikaa valittaa päätöksestä maaseutuelinkeinojen valituslautakuntaan.

Mitä tarkoitetaan ympäristötuen katolla?

Luonnon monimuotoisuus- ja maisemanhoitosopimuksiin kuuluville peltolohkoille maksetaan erityistuen lisäksi sekä ympäristötukea että luonnonhaittakorvausta (LFA). Suojavyöhykepellot saavat paitsi erityistukea myös luonnonhaittakorvausta ja erityistä suojavyöhykkeille tarkoitettua rehunurmen tukea. Perinnebiotoopiplohkot sen sijaan ovat aina muuta aluetta eivätkä siten saa peltoalatuksia.

Ympäristötuen tukikattoon lasketaan kohteelle maksettava ympäristötuki ja erityistuki tai -tuet. Mahdollisia muita tukia ei tässä siis huomioida. Tukikatto aiheuttaa sen, ettei samalle lohkolle käytännössä kannata hakea useampaa erityis-

tukisopimusta, sillä tällöin tuet ”syövät toisensa”. Yksivuotisia viljelykasveja kasvavalla peltolohkolla tukikatto on 600 euroa hehtaarilta, monivuotisella heinänurmella 450 euroa.

Voiko erityistukilohkon laskea mukaan kesantovelvoitealaan?

Ei voi. 5- ja 10-vuotisilla erityistukisopimusaloilla ei voi täyttää CAP -kesantovelvoitetta. Kesantovelvoitetta voi korvata ainoastaan alueilla, joista on tehty maatalouden ympäristötuen 20-vuotinen erityistukisopimus. Tällaisia sopimuksia tehtiin kaudella 1995 - 1999 suojavyöhykkeistä, valumavesien käsittelystä sekä maiseiman tai luonnon monimuotoisuuden kehittämistä.

Entä jos lopetan hommat?

Jos sopimus on ollut voimassa kolme vuotta ja viljelijä lopettaa maatalouden harjoittamisen, ei siihen mennessä maksettua erityistukea peritä takaisin. Takaisinperintää ei tule myöskään silloin, kun kysymyksessä on ns. ylivoimainen este, kuten viljelijän vakava sairastuminen tai eläkkeelle jääminen. Erityistukisopimus voidaan haluttaessa siirtää sellaiselle viljelijälle, joka täyttää sopimuksen tekijälle asetetut ehdot. Sopimusalueen tulee tällöin olla uuden hakijan hallinnassa koko jäljellä olevan sopimusajan.

Taulukko I: perinnemaisemaluontotyypit Suomessa

	tilanne nyt (hehtaaria arvokkaaksi inventoituja)	suojellut biotoopit
Kuivat niityt	550	
Tuoreet ja kosteat niityt	2061	
Merenrantaniityt	1894	
Tulvaniityt	1107	
Alvarit	0	
Hakamaat	1917	
Lehdesniityt	23	
Metsälaitumet	5471	
Muut	5617	
Yhteensä	18640,00	3391,00

TAULUKKO 2: PERINNEMAISEMALUONTOTYYPIT RUOTSISSA
SEPA report 4819/ "Ångs och hagmarker i Sverige"

	Lukumäärä	Pinta-ala (ha)
Luonnonniityt		
Kiviset niityt	1045	820
Avoimet niityt	461	733
Lehdesniityt	352	675
Järvi- tai jokiniityt	74	351
Merenrantaniityt	5	40
Kosteet niityt	87	189
Lettoniityt	66	175
Keinotekoiset tulvaniityt	3	173
Keinokasteluniityt	4	58
Yhteensä	2097	3214
Luonnonlaitumet		
Avoin laidun	7399	40822
Tammivaltainen laidun	778	4853
Koivuvaltainen laidun	1839	7368
Järvi- tai joenvarsilaidun	904	8145
Merenrantalaidun	1095	8032
Sekalehtipuuvaltainen laidun	2281	13154
Muu puu- tai pensasvaltainen laidun	2593	12501
Alvari	855	49675
Katajavaltainen nummi	90	2337
Avoin yhteislaidun	836	19389
Puu- tai pensasvaltainen yhteislaidun	1337	12171
Metsälaidun	967	11467
Yhteensä	20974	189914

Taulukko 3. IUCN Suomi

	selkärangattomat		selkärangattomat		putkilokasvit		putkilokasvit		itiökasvit		sienet		kaikki yhteensä		
	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	
Hävinneet lajit	42	58	4	5	2	5	3	4	52	73					
kuivat niityt ja kedot	32	42	1	1					33	43					
tuoreet niityt	4	7							1	1					
hakamaat, lehdesniityt ym.	2	2							2	2					
kosteat niityt ja ojanpientareet	3	4							3	3					
Itämeren niityrannat	1	1							1	1					
järvien- ja jokien niityrannat	1	1							1	1					
muut perinnebiotoopit erittelemättä	1	1							1	1					
osuus hävinneistä														28 %	39 %

	selkärangattomat		selkärangattomat		putkilokasvit		putkilokasvit		itiökasvit		sienet		kaikki yhteensä		
	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	
Uhanalaiset lajit	151	237	23	33	4	11	14	18	189	290					
kuivat niityt ja kedot	6	20	8	10					14	18					
tuoreet niityt	31	55	10	28					22	46					
hakamaat, lehdesniityt ym.	10	20	5	16					2	2					
kosteat niityt ja ojanpientareet	20	29	9	23					3	3					
Itämeren niityrannat	11	28	5	15					1	1					
järvien- ja jokien niityrannat	3	3							1	1					
muut perinnebiotoopit erittelemättä	1	1							1	1					
osuus uhanalaisista														22 %	40 %

	selkärangattomat		selkärangattomat		putkilokasvit		putkilokasvit		itiökasvit		sienet		kaikki yhteensä		
	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	ensisij.	kaikki	
Silmäläpiedettävät lajit	88	136	14	17	7	9	15	25	185	341					
kuivat niityt ja kedot	1	5	1	4					7	9					
tuoreet niityt	12	34	4	15					5	11					
hakamaat, lehdesniityt ym.	11	21	1	5					1	1					
kosteat niityt ja ojanpientareet	10	25	3	5					1	1					
Itämeren niityrannat	20	27	4	8					2	3					
järvien- ja jokien niityrannat	1	1							1	1					
muut perinnebiotoopit erittelemättä	1	1							1	1					
osuus silmäläpiedettävistä														17 %	32 %

Taulukko 5: Ruotsin perinnemaisemaluontotyypit Natura-verkostossa		
Referensperson: Anne-Li Stenman, 08-698 14 16		
Datakälla: N2000-basen		
Datum: 2003-06-25		
PERINNEMAISEMALUONTOTYPIT/ arvio II 12.11.2003		
	Summa hektar per naturtyp	
Naturtyp - svenska namn	Habitat	Totalt
Salta strandängar	1330	1 814,9
Havsstrandängar av Östersjötyp	1630	2 927,0
Sandstränder med perenn vegetation i Östersjön	1640	1 138,9
Gräsmarkssanddynor med borsttåtel och rödven	2330	1 338,4
Nordatlantiska fukthedar med klockkljung	4010	804,3
Torra hedar (alla typer)	4030	6 157,3
Enbuskmarker på hedar eller kalkgräsmarker	5130	10 838,7
Gräsmarker på kalkhällar	6110	990,0
Kalkgräsmarker (*viktiga orkidélokaler)	6210	6 565,0
Artrika stagg-gräsmarker på silikatsubstrat	6230	1 105,1
Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fennoskandisk typ	6270	5 041,6
Nordiskt alvar och prekambrisk kalkhällmarker	6280	17 239,1
<i>Fuktängar med blåttåtel eller starr</i>	<i>6410</i>	
Högörtängar	6430	6 755,8
Nordliga boreala alluviala ängar	6450	1 767,2
Slätterängar i låglandet	6510	707,7
Höglänta slätterängar	6520	111,6
Lövängar av fennoskandisk typ	6530	406,3
Uppspruckna kalkstenshällmarker	8240	274,2
Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ	9070	10 441,4
	Totalt	76 424,5

Taulukko 6: Suomen perinnebiotooppien hoitotavoitteet perinnebiotooppityypeittäin (ha)	
Kalliokedot	940
Kedot	1390
Tuoreet niityt	10800
Nummet	1100
Merenrantaniityt	9500
Järvi- ja jokiniityt	5000
Hakamaat	8300
Lehdesniityt	220
Metsälaitumet	16000
Suoniityt	2800
Kaskiniityt	550
Tulvaniityt	3400
Yhteensä hehtaaria	60000

Taulukko 7: Ruotsin ympäristötuet	
Tukimuoto: Bevarande av betesmarker och slätterängar Perinnemaisemien hoito laiduntamalla tai niittämällä	
Vuosittainen tukitaso	
Peruslaiduntuki	1000 kr/ha
Lisälaiduntuki (lääninhallitus päättää)	+ 1400 kr/ha
Korvaukset lisätoimenpiteistä	
Lehtipuiden peittävyys	100 kr/puu kuitenkin enintään 500 kr/ha
Viikateniitto	+ 3000 kr/ha
Jälkilaidunnus	+ 700 kr/ha
Tukimuoto: Bevarande av värdefulla natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet Arvokkaiden luonto- ja kulttuuriympäristöjen säilyttäminen viljelymaisemassa	
Vuosittainen tukitaso	
6 kr/10 m	avoimet peltoajat pientareineen, niittyreunukset
26 kr/10 m	laidunkäytävät, kivimuurit, puureunukset, tuulensuojaistutukset, puu- ja pensasrivit
58 kr/10 m	laidunkäytäviä ympäröivät kivimuurit, laidunkäytäviä ympäröivät puutarhapuut
60 kr/kappale	kiviröykkiöt, muinaismuistot, rakennuspohjat, kaivot, lähteet, puukujanteet, yksittäiset puut
180 kr/kappale	lehdetetyt puut, pikkulammit, pienet peltoosaarekkeet, ylikulupaikat, peltoheitot
1 000 kr/ha	käytössä olevat perinteiset haasiat

Taulukko 8: Maatalouden ympäristötuen erityistukisopimukset Suomessa vuonna 2003			
24.9.2003 voimassa olleet sopimukset:			
	kpl	ha	
Suojavyöhykkeet	1 978	4 541	
Kosteikot ja laskeutusaltaat	490	7 577	
Säätösaloitus ja vastaavat toimet	1 829	26 008	
Kalkkisuodinoitus ja tehostettu kalkitus	142	1 613	
Perinnebiotoopit	2 024	18 491	
Maiseman kehittäminen	816	2 919	
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen	748	3 301	
Luonnonmukainen tuotanto	4 131	137 587	
Lannan käytön tehostaminen	4 273	113 844	
Pohjavesialueiden peltoviljely	71	787	
Alkuperäisrotujen kasvattaminen (ey)	912	10 028	
Alkuperäiskasvien viljely	6	6	
Yhteensä	17 420	316 674	
Voimassa 28.02.2003			
	Ha/ey	Kpl	Milj. euroa
Alkuperäiseläimet	3 543	970	0,56
Alkuperäiskasvien viljely	6	6	0,05
Kalkkisuodinoitus ja tehostettu kalkitus	1 749	138	0,20
Kosteikot ja laskeutusaltaat	5 425	401	1,19
Lannan käytön tehostaminen	120 842	4 545	7,63
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen	2 916	682	0,95
Luonnonmukainen tuotanto	148 364	4697	17,72
Maiseman kehittäminen	3 006	835	0,87
Perinnebiotoopit	20 538	2 261	4,61
Pohjavesialueiden peltoviljely	888	88	0,09
Suojavyöhyke	4 138	1777	2,06
Säätösaloitus ja vastaavat toimet	29 875	2073	4,45
Yhteensä	337 746	18 473	40,38

2

Yleiskatsaus metsäluontotyyppien suojeluun Suomessa ja Ruotsissa

General overview about Natura 2000 -forest habitats and their protection status in Finland, combined with Swedish experience

Suojeluhistoria ja perinteinen suojelu

Ruotsissa on pitkä luonnonsuojelun perinne. Ensimmäiset 9 kansallispuistoa perustettiin jo vuonna 1909. Luonnonsuojeltujen alueiden pinta-ala pysyi 1960-luvulle asti melko alhaisena, mutta sen jälkeen pinta-ala alkoi nopeasti nousta, nousun kiihtyessä 1990-luvulla uusien suojelukeinojen myötä.

Nykyisin suojeltua ala on 4 875 000 hehtaaria, josta maa-alaa on 4 068 000 hehtaaria eli 9,9 % kokonaismaa-alasta on suojeltua. Naturassa metsäisiä luontotyyppisiä on noin 2 miljoonaa hehtaaria (Anne-Li Stenman/Naturvårdsverket, taulukko 1). Ruotsissa tuottavan metsäalan pinta-alaksi on laskettu 23,3 miljoonaa hehtaaria, joista suojelualueilla on noin 870 000 hehtaaria (Skog för naturvårdsändamål 2000), mikä on 3,7 % tuottavasta metsämaasta. Vapaaehtoisin korvausmenettelyin suojeltua aluetta on edellisen lisäksi noin 810 000 hehtaaria. Lisäksi Ruotsissa metsänhoitoviranomaiset (skogsvårdstyrelsen) ovat voineet perustaa pienialaisille alueille, joilla on suuri luonnonsuojeluarvo avainbiotooppisuojelualueen vuodesta 1991 lähtien. Suojelualat ovat pieniä käsittäen vuoteen 2000 mennessä noin 4300 hehtaaria ja 1548 suojelukohdetta. Vuonna 1996 metsäpoliittisen keskustelun yhteydessä Ruotsissa otettiin käyttöön termi vapaaehtoiset suojelualueet. Näillä tarkoitetaan yli 0,5 hehtaarin metsäalueita, joissa normaalit metsänkäsitteilytoimenpiteet voivat vahingoittaa luonnonarvoja, mutta jotka maanomistaja on sitoutunut rauhoittamaan ilman valtion korvausta. Lisäksi Ruotsissa tehdään metsäluonnon hoitosopimuksia asiasta kiinnostuneiden alueille. Valtio aikoo hankkia Ruotsissa suojeltavia metsiä yhteensä 320 000 hehtaaria lisää vuoteen 2010 mennessä.

Vanhojen metsien inventointi toteutettiin Ruotsissa 1978-1982. Avainbiotooppi-inventointi pienmetsänomistajien alueella tehtiin 1993-1998 ja vastaava inventointi suurmetsänomistajien mailla valmistuu vuoden 2003 loppuun mennessä. Lisäksi 1990-luvulla tehtiin laajat suometsien ja suotyyppien inventoinnit. Pienmetsänomistajien mailta löydettiin avainbiotooppikartoituksissa yhteensä 40 000 avainbiotooppia, joiden kokonaispinta-ala oli 20 000 hehtaaria ja ne käsittivät 0,83% tuottavasta metsämaasta.

Suomessa ensimmäiset lakisäätiset luonnonsuojelualueet perustettiin 1938. Tällä hetkellä valtion maille on perustettu kansallispuistoja, luonnonpuistoja, soidensuojelualueita, lehtojensuojelualueita, vanhojen metsien suojelualueita ja muita luonnonsuojelualueita yhteensä 442 kpl. Alueista 95% on metsähallituksen valvonnassa, loput metsäntutkimuslaitoksella ja erällä muilla valtion laitoksilla. Valtion hallinnassa olevien suojelualueiden yhteispinta-ala on noin 1 477 000 hehtaaria; suurin osa näistä alueista kuuluu myös Natura -verkostoon. Kansallispuistoja oli 1.3.2003 yhteensä 35. Niiden yhteispinta-ala on noin 8 150 km². Suomen 19

luonnonpuistosta (pinta-ala 153 000 ha) 17 on Metsähallituksen ja 2 Metsäntutkimuslaitoksen hoidossa. Yksityisiä luonnonsuojelualueita on 2803 ja niiden yhteispinta-ala on 92 700 hehtaaria. Suurin osa Suomen suojelualueiden pinta-alasta on Pohjois-Suomessa ja Lapissa. Suojelualueet on esitetty tarkemmin taulukossa 2. Lisäksi metsälaissa on määritelty avainbiotooppien suojelu ja metsäluonnon hoitohankkeet.

Suomessa metsät jaetaan puun tuottoluokan mukaisesti metsämaihin, kitumaihin ja joutomaihin. Valtakunnallisen 8:nneen metsien inventoinnin (MI8:n) mukaan metsämaista suojelualueilla oli noin 5 %, kitumaista 27 % ja joutomaista puolet. Hemiborealisella kasvillisuusvyöhykkeellä metsämaista oli suojeltu 1,6 %, eteläborealisella 0,7 %, keskiborealisella 2,4 % ja pohjoisborealisella vyöhykkeellä 17 %. Suojellusta metsämaista 78 % oli pohjoisborealisella ja 16 % keskiborealisella vyöhykkeellä. Eri luontotyyppien suojeluaste vaihteli hyvin paljon. Esimerkiksi lehdoista ja lehtomaisista kangasmetsistä vain noin prosentti oli suojelualueilla, mutta vanhoista metsistä runsaat 40 % sisältyi suojelualueisiin. Natura 2000 -verkoston pinta-ala on Suomessa tällä hetkellä yhteensä noin 4,88 miljoonaa hehtaaria eli kolmanneksi suurin koko Euroopassa. Tästä noin kolme neljäsosaa, eli noin 3,57 miljoonaa hehtaaria, on maa-alueita. Metsä-alueita, poislukien perinnemaisematyypit, on Suomen Natura -verkostossa noin 1 058 000 hehtaaria (taulukko 3).

History of protection of forests and protection incentives

There is a long tradition of protection of nature in Sweden. First nine national parks were established already in 1909. Area of protected sites was low 1910-1960 but rose after that and rise even accelerated in 1990s because of new protection incentives. Now there 4 875 000 hectares protected areas consisting of land area of 4 068 000 hectares that is 9,9 % of the total land area of Sweden. Forest habitats (9000 -serie) in Natura 2000 -network are together appr. 2 million hectares (Anne-Li Stenman/Naturvårdsverket, table 1). Productive forest area in Sweden is calculated to be 23,3 million hectares and from this area 870 000 hectares is protected in (1) **Nature Parks and Nature Reserves** that is 3,7% of the productive forest areas of Sweden. In addition, (2) **voluntary compensation areas**, which cover 810 000 hectares, (3) **woodland key habitat areas** and (4) **nature management agreements with landowners**. Swedish Forest Administration have had possibility to establish small woodland key habitat protection areas since 1991. These areas must have high quality conservation value pointed in key habitat inventories. Woodland key habitat areas are small in size and totally there are 4300 hectares and 1548 sites.

Idea of voluntary compensations was introduced in Sweden in 1996. These areas must be productive forest areas over 0,5 hectares in size. Landowners commit themselves to protect these areas without state compensations. Nature management agreements are especially suitable where areas must be managed to guarantee preservation of key features or species.

Old forest inventory was carried out in Sweden 1978-1982. Key biotopes inventory in small forest owners' land was carried out in 1993-1998 and corresponding inventory will be ready in the area of big landowners land in 2003. In addition quite large inventories of bogs, bog forests etc moist areas were made in 1990s. There were over 40 000 key biotopes found in small land owners' land and they covered 20 000 hectares that is 0,83 of total productive forest land of Sweden. All the facts of protection situation by each incentive (with key word glossary) in excel can be found in Swedish Forest statistics pages of the National Board of Forestry: <http://www.svo.se/fakta/stat/ssi/engelska/>

Sweden has set up a goal to protect 320 000 hectares forest areas before 2010.

The first nature protection areas in Finland according to law were established in 1938. At the moment there are all together 443 national parks, strict nature reserves, wetland and bog protection areas, herb rich forest protection areas, old forest protection areas and other protection areas. 95 % of the areas are administered by Metsähallitus and the rest are ruled by Finnish forest research institute and some other government institutions. The total area of the state owned nature protection areas are 1 477 000 hectares; the major part belonging to Natura – network. Total number of national parks is 35 in 1.3.2003. The area of them is 815 000 hectares. There are also 19 strict nature reserves (area 153 000 ha) and 2803 private nature protection areas (92 700 ha). Nature protection areas are mostly in Northern Finland and Lapland. All protection areas are presented more accurately in table 2.

In Finland the forests are divided into productive land, scrub land, barren land (marginal land). The 8th national inventory of forests (MI) estimated that the protected forest areas covers 5% of the total forest area of Finland, 27% of the area of land of scrub land and 50% of the area of barren land. On hemiboreal zone protected forests cover 1,6 %, on southern boreal zone 0,7%, middle boreal zone 2,4 % and northern boreal zone even 17%. Of the protected forest land 78% was in the Northern boreal zone and 16 % of middle boreal zone. The protection level of different nature types varied a lot. For example only 1% of herb-rich forests occurs in nature protection areas compared to 40% of old forest areas. The total area of Natura 2000 is together 4,88 million hectares which is third largest in Europe. From Natura –areas ¾ are land areas. Forest areas in Natura 2000 are together 1 058 000 hectares excluding wooded pastures (table 3).

Vapaaehtoinen suojelumenettely Suomessa ja Ruotsissa

Vapaaehtoinen suojelumenettely tuli Ruotsissa käsitteeksi metsäpoliittisen keskustelun yhteydessä vuonna 1996. Vapaaehtoinen suojelu tarkoittaa sitä, että maanomistaja tekee itse suojelupäätöksen ja valtio ei maksa korvauksia alueesta. Alueen tulee olla vähintään 0,5 hehtaarin suuruinen tuottava metsämaa, jossa on luonto- tai kulttuuriarvoja, jotka voisivat vahingoittua normaalista metsänkäsittelystä. Maanomistajat jaetaan korvausmenettelyssä 3 luokkaan: suurmetsänomistajiin, keskiuuriin ja pieniin. Suuret metsänomistajat käsittävät 8 suurta yritystä, 2 suuryritystä eivät olleet vielä vuonna 2000 tulleet mukaan vapaaehtoiseen menettelyyn. Vapaaehtoisesti suojellun maan kokonaispinta-ala Ruotsissa on 3,5 % koko maan metsäpinta-alasta. Noin puolet tästä alueesta (417 000 ha) on suurmetsänomistajien alueella. Noin ¼ vapaaehtoisen suojelun alueesta eli 225 000 hehtaaria on alueilla, jotka täyttivät avainbiotooppien kriteerit.

Idea of voluntary compensations was introduced in Sweden in 1996. These areas must be productive areas over 0,5 hectares in size. Landowners commit themselves to protect these areas without compensations from state. The area must be minimum 0,5 hectares productive forest land including nature and culture values, that could be harmed by the normal procedure of felling. Landowners are divided in three categories in Sweden: big landowners, medium size landowners and small landowners. The big landowners consist of 8 biggest enterprises, 2 big ones had not in 2000 commit themselves yet in voluntary protection actions. The total area of voluntarily protected land is about 3,5 % of the total forest area in Sweden. About half of these areas are owned by big enterprises. About ¼ of the area of voluntary protection (225 000 hectares) are fulfilling the biological criteria of woodland key biotopes.

Suomessa vapaaehtoista suojelua ovat tehneet jonkin verran suuret metsänomistajat. Yksityisten maanomistajien vapaaehtoisesta suojelusta ei ole tarkkoja tilastoja tiedossa. Maanomistaja voi halutessaan hakea alueensa **yksityismaan rauhoitusalueeksi** alueellisesta ympäristökeskuksesta. **Metsäsertifiointin** yhteydessä on kirjattu myös luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaita elinympäristöjä. On arvioitu että metsälain tarkoittamien erityisen tärkeiden elinympäristöjen lisäksi muita arvokkaita elinympäristöjä olisi Suomessa noin 3 % (Klaus Yrjönen/ Metsäkeskus Tapio). Suomen metso -ohjelmaan liittyen on esitelty vuonna 2003 Satakunnassa varsin mielenkiintoinen uusi vapaaehtoisen suojelun muoto **luonnonarvokauppa**, jossa maanomistajilta pyydetään tarjouksia suojelu- ja luonnonhoitokohteiksi. Luonnonarvokauppaan Satakunnassa ilmoittautui 90 metsänomistajaa ja kohteista noin puolet katsottiin luonnonarvokauppaan sopivaksi.

In Finland voluntary protection has been made by some big enterprises. There are no statistics of the voluntarily protected land of small landowners. Landowners can apply their land to be preserved as private nature protection area from regional environment centre. There is also some habitats in forest certification that should be left intact: this is also kind of way of voluntary protection. Klaus Yrjönen (Metsäkeskus Tapio/Finland) estimated that in addition to the habitats pointed in Forest Act (0,5 % of the total forest area) there are other key biotopes and important areas for biodiversity so that total 3% of forest area is covered by these special habitats. There has been introduced, in connection to Finnish forest programme METSO, a new management incentive - "nature value trade". In "nature value trade" landowners are asked to present offers for protection sites. In the county of Satakunta appr. 90 landowners did that in 2003, and half of the sites were decided to be included in this pilot. Information in English:

<http://www.metsakeskus.fi/lounais/palvelut/tiedostot/lakenglight.pdf>

Avainbiotooppien suojelualueet Suomessa ja Ruotsissa

Mahdollisuus perustaa **pienialainen avainbiotooppisuojelualue** tuli Ruotsin luonnonsojelulakiin vuonna 1991. Vuoteen 2000 mennessä metsäviranomaiset (Skogsvårdstyrelsen) ovat päättäneet 1548 biotooppialueen perustamisesta kokonaispinta-alan ollessa 4439 hehtaaria. Saavuttaakseen asetetut tavoitteet vuoteen 2010 mennessä biotooppialueita tulee perustaa 3000 hehtaarin vuosivauhdilla. Perustettujen alueiden keskikoko on ollut 2,9 hehtaaria ja yleisin biotooppi on ollut vanha metsä, joita on 70% kokonaispinta-alasta. Vuosien 1994-2000 välillä on maksettu korvausta yhteensä 167 miljoonaa Ruotsin kruunua. Maanomistaja ja metsäviranomaiset ovat yleensä päässeet sopuun korvauksista ja suojelusta. Maanomistaja olikin valittanut vuoteen 2000 mennessä vain 4 päätöksestä. Ruotsissa luokkaan kuuluu jopa 200 hehtaarin alueita mm. Norrbottenin vanhoja metsiä, kohteet vaihtelevat yhdestä järeästä tammesta suurin metsäalueisiin. Ruotsissa kohteet perustuvat tarkkoihin biologisiin inventointeihin.

A possibility to include **small-size woodland key habitat area** was presented in Swedish Nature Protection Act in 1991. Until 2000 total 1548 woodland key habitat areas of 4439 hectares were established. To achieve goals in 2010 there should be 3000 hectares new biotopes each year. The average size of the areas has been 2,9 hectares and the most common woodland key habitat is old forest, which are covering 70% area of the total area of key habitats. There are also bigger areas included. Between 1994-2000 total 167 million Swedish crowns has been paid. Landowner and forest officials have usually agreed on the reimbursement and protection. There were only 4 complaints from decisions until 2000. One must keep in mind that in Sweden this protection method is based on biological inventories and the sites can vary from one single oak to 200 hectare old forest areas.

Suomessa on avainbiotooppeja vastaavat **metsälain erityisen tärkeät elinympäristöt (avainbiotoopit)** huomioitu metsälaisissa 1.1.1997 lähtien. Yksityisen metsänomistajan pitää tehdä hakkuusta metsänkäyttöilmoitus metsäkeskukselle viimeistään 14 päivää ennen hakkuun aloittamista. Mikäli hakkuualueella on erityisen tärkeä elinympäristökohde, tämä on käyttöilmoituksessa mainittava ja selvitettävä miten kohteen ominaispiirteet aiotaan säilyttää. Alueelliset metsäkeskukset ovat vastuussa tiedon keräämisestä ja kartoituksista. Yksityismetsien alueella on metsäkeskusten vuonna 2003 loppuvien kartoitusten perusteella 0,5 prosenttia mikä tarkoittaa 70 000 hehtaaria yksityismetsien 15 000 000 ha:sta. On huomattava, että Suomessa kartoitus ei ole niin biologista kuin Ruotsissa vaan se on metsälakiin perustuvaa. Suomessa myös avainbiotooppialueet ovat erilaisia mm. vanhan metsän alueita ei Suomen avainbiotooppilistoilta löydy. Tähänastisten yksityismaiden avainbiotooppi-inventointien kattavuusarvio on 75% - 80%. Metsähallitus on käynyt läpi omat alueensa ja myös suuret metsänomistajat ovat tehneet kartoitukset. Keskikoko Suomessa on 0,6 hehtaaria, tosin kunkin tilan alueella oleva biotooppi on laskettu erikseen omaksi alueekseen, mikä laskee hieman keskikokoa. Suomessa suojelu on toisaalta Ruotsia velvoittavampaa ja perustuu metsälakiin, vaikka inventoinnit eivät ole niin tarkkoja. Korvauksia maanomistajalle maksetaan vasta jos korvauskynnys ylittyy, maanomistajalla on myös mahdollisuus saada poikkeuslupa jos haitat suojelusta ovat vähäistä suurempia.
<http://www.mmm.fi/ministerio/lainsaadanto/metsa/metsalaki.htm>

In Finland there are also key biotopes pointed in forest law since 1.1.1997. Private landowner must announce logging of trees to forest centre min. 14 days before starting felling. If there are woodland key habitat in the area, it must be announced and declared how it is managed. In generally it must be managed so that the characteristics of this habitat are preserved. Regional forest centres are responsible of carrying out inventories and keeping a register. In private lands there has been found 0,5% of key habitats of total forest area of private landowners. One must notice that in Finland inventories are not so thorough and biological as in Sweden but based on Forest Act. Also possible areas are different: for example old forest areas are not usually Finnish key habitats pointed at Forest Act. The inventories will be ready in 2003 and the coverage of inventories is estimated to be 75-80%. Metsähallitus and big landowners have carried out their own key biotope inventories. The average size is in Finland only 0,6 hectares, but borders are drawn according to real estate borders so the actual size of each biological key biotope is a bit larger. Consequently, because the protection is based on Forest Act, it is more obligatory than in Sweden. Landowner will get reimbursement only if disbenefits are more than minor and on the other hand landowners have possibility to get exceptional license for felling in key biotope area permitted by regional forest centres.

<http://www.mmm.fi/ministerio/lainsaadanto/metsa/metsalaki.htm>

Luonnonhoitosopimukset Suomessa ja Ruotsissa

Ruotsissa luonnonhoitosopimuksia on perustettu 3100 hehtaarin alueella yhteensä 486 kappaletta vuodesta 1993 alkaen. Hoitohankkeiden keskikoko on 6,3 hehtaaria. Sopimuksia on tehty metsämaille, joita tulee hoitaa määrätyn väliajoin aktiivisesti luontotyyppin ominaispiirteiden sekä lajiston säilymiseksi. Hoitosopimuksia on tehty myös uhanalaisten kasvien ja eläinten esiintymisalueille. Maanomistaja saa osittaisen korvauksen suojelu- tai hoitotoimenpiteiden vuoksi menetetyistä puuston arvosta. Vuoteen 2000 mennessä oli maksettu korvauksia yhteensä 17,6 miljoonaa Ruotsin kruunua.

Suomessa **metsäluonnon hoitohankkeisiin** on kestävä metsätalouden rahoituslain puitteissa mahdollisuus: sopimuksia on kuitenkin markkinoitu ja tehty varsin säästeliäästi osin varojen puuttuessa. Metsäluonnonhoitohankkeina voidaan suunnitella ja toteuttaa usean tilan alueelle ulottuvia, tärkeiden elinympäristöjen hoito- ja kunnostustöitä ja mm. metsäojitusalueen ennallistamista luonnonarvoiltaan tärkeällä alueella. Luonnonhoitohankkeet voivat sisältää sekä suunnittelua että toteutusta. Lounais-Suomessa ollaan tehty esimerkiksi yksi suon ennallistamishanke yksityismaalle.

Nature management contracts in Finland and Sweden

Nature management contracts has been made in Sweden 486 (3100 hectares) since 1993. The average size of management contract areas is 6,3 hectares. This incentive is used especially in areas where the management is needed in certain periods (that can be even 50 years) to ensure preservation of the key features of habitat type and condition of species typical for these habitats. Management contracts has been made also for the sites of threatened animals and plants. Landowners' income losses are partly reimbursed because of protection or special kind of management. Until 2000 total 17,6 million Swedish crowns were paid.

According to Forest Act of Finland there is possibility to apply Forest management projects. These projects can be accomplished preferably in the land of several interested landowners and projects areas should be including important sites for biodiversity. Though there has not been enough marketing of this possibility because of lack of financing. Projects can include both planning and actual management. For example in Southwest Finland one bog restoration –project is accomplished.

Ympäristöjärjestöjen keskustelua Suomessa: Uudessa ympäristöjärjestöjen yhteistyönä tekemässä kirjassa "Palaako elävä metsä - Metsiensuojelun tavoitteita 2000 –luvun Suomessa" otetaan kantaa metsiensuojeluun ja nykyisiin tavoitteisiin. Kirjassa arvostellaan METSO –ohjelmassa mainittua uusien suojeluohjelmien tarpeen siirtämistä vuoteen 2007 ja arvioidaan että Suomi ei ole huomionnut metsiensuojelun ekologista tarvetta riittävästi. Ruotsin katsotaan taasen reagoineen biologisten varoituksiin luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen vaarasta päättäväisesti (Walsh s. 80 julkaisussa Palaako elävä metsä). Suomen Gallupin teettämien tutkimusten mukaan 86% haluaa lisää suojelua. Kirjassa kritisoidaan myös Suomen halukkuutta tukea metsätaloutta julkisin varoin. Professori Pertti Harstelan työryhmä on kirjan mukaan arvioinut, että Suomessa tuetaan metsätaloutta vuosittain 223 miljoonalla eurolla, Ruotsissa metsätalous ei saa rahallista tukea julkisista varoista juuri lainkaan ja rahat on suunnattu metsien ympäristönhoitoon. Johtopäätökset esitetään seuraavasti:

- Valtioneuvoston tulisi Ruotsin lailla teettää ekologinen arvio tarvittavan metsänsuojeluohjelman laajuudesta maassamme sekä laatia tulosten perusteella sille rahoitusohjelma ja aikataulu
- Puukaupoista ryhdytään perimään yhden euron monimuotoisuusmaksu kuutiolta osana tulevan metsiensuojeluohjelman toteuttamisen rahoitusta.
- Metsätalouden valtiolliset tuet tulee asteittain poistaa ja varat tulee siirtää metsätalouden ympäristötukiin. Vaihtoehtoisesti ympäristötuet nostetaan nykyisten taloustukien tasolle.
- Metsänsuojelun positiivisia työllisyysvaikutuksia tulee aktiivisesti edistää erillisellä ohjelmalla. Lisäksi suojeluohjelman tarkemman suunnittelun yhteydessä ohjelman paikallisiin työllisyysvaikutuksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

- Toisen asteen puunjalostustuotteiden kehitystä ja vientiä tulee tukea huomattavasti nykyistä enemmän.

Forest NGO discussion in Finland in a book Palaako elävä metsä "A comprehensive conservation programme for Finland's forests in the 21st century":

There is criticism concerning Finnish METSO –programme, because committee decided not to propose a protection programme but to postpone it by at least five years (Sini Harkki and Tapani Veistola /page 34). On the other hand it is stressed that Sweden has taken into account biologists' warnings concerning the loss of biodiversity and considerable amount of financing is in use to prevent this development (Walsh/ page 80). A large majority of Finns – 86 % - wish to see more forest protected, a fact reflected in many different studies. Professor Pertti Harstila estimated that Finnish government support to the commercial private forest sector in 2001 has been estimated at ca. 223 million euros. In Sweden commercial aspects of forestry management do not longer receive state subsidies since the mid 1990s. Saved money was channelled into environmental management and especially protection of woodland key habitats. According to book Finland should follow that development.

- Government should make an ecological estimation of the need of new forest protection programme in Finland and make financing plan and timetable for it
- The positive influence of protection of forests for the employment should be promoted by specific programme. In addition, when processing new forest protection programme local economical and employment effects should be taken better into account.
- There should be 1 euro biodiversity payment of one cubic meter log. This money should be used to finance forest protection and biodiversity programme.
- Wood should be processed further in Finland, (like furniture etc). There should be financing programme to promote this development and import.
- Government subsidies to the forest sector harmful to biodiversity should be stopped and saved money should be canalised to forest environment supports. Alternatively, environmental supports should be on same level than other subsidies.

**Vastauksia Viron ympäristöministeriön kysymyksiin
Answers to questions**

Which habitat type is protected by which law and what is allowed and prohibited in each case? (answers in annexes)

What can be allowed in each Natura –forest type to ensure (or maintain) the favourable conservation status of these types?

Favourable conservation status –question is not easy one ! First of all adequate inventories must be made to get basis for scientific evaluation of favourable conservation status of habitats and species. Sometimes mosaic structure of different habitats is best and there are species that can live early stages in one habitat and adult stages in other habitat etc. These requirements and ecological processes are not known for all invertebrates and there can be adaptations in site level. I attach here some text that in my opinion relevant here – it is going to be published later

in TemaNord –serie, it is about favourable conservation status (fcs) – history of the term and what it actually means. There were also an international seminar in Austria in 2003 concerning fcs and information of that seminar is available in SYKE.

Iiro Ikonen and Aulikki Alanen (will be published in TemaNord 2004)

Along with the EU Habitats Directives, the concept of “favourable conservation status” has been introduced. To secure a favourable conservation status, the starting point is sufficient knowledge of the habitat types, species and ecological processes of the area. The conservation status of a habitat type is favourable when its natural distribution and total area are large enough to secure the preservation of the habitat type and the functioning and structure of its ecosystem in the long term, when, in addition, the conservation status of the species typical to the habitat type is favourable. The concept emphasises the importance of a network of conservation sites in conserving certain habitats and in achieving an ecological unity formed by them. Especially when preparing a management plan for a site, one has to have a precise idea of the conservation status of the species and habitat types of the area (European Commission 2000). In that case, one has to know the status of the species and its habitats, both on the site in question and within a wider observation area. Because of its hierarchical nature, the conservation status is to be examined both at a general level and on separate sites. (Syrjänen 2001). The concept of favourable conservation status involves views from theoretical nature conservation biology developed actively since the 1970s, such as the metapopulation theory. According to the metapopulation theory, there is a dynamic interaction between the species’ populations and their habitats. The interaction is affected by the dispersal capacity of the species, the number of available habitats, surface area, and temporal accessibility (Hanski 1995).

As a general objective in the Nature Conservation Act in the EU member countries, one should include the maintenance of the conservation status of species and habitat types as favourable.

The principle of favourable conservation status was first introduced in the Bonn Convention in 1979. Also the Berne Convention, concluded in 1979, and the EC Bird Directive were based on the same principle of favourable conservation status (Kallio 1998, 2001). Joining of the European Community made the favourable conservation status as a core objective in nature conservation, because it is conformable to the obligations given in the European Community Habitats Directive.

There is still very little practical experience on the application and contents of the concept of favourable conservation status, although the concept has strong legislative significance (Savolainen 1997, Kallio 2001). There are hardly any studies about the ecological background of the concept; some people have even been doubtful about its applicability into practice. However, the EU obliges its member states to follow and evaluate the favourability of the habitat type and species conservation status. Application of the concept is thus a burning problem, and currently efforts are made to develop its application practice (Mehtälä 2003). Of the EU member states, Denmark has drawn up its own action model which has been presented in the report *Habitats and species covered by the EEC habitats directive. A preliminary assessment of distribution and conservation status in Denmark* (Pihl et al. 2001). The topic has also been dealt with in the fresh WWF report *Favourable conservation status – to the heart of EU wildlife* (Halahan & May 2003).

The concept “Favourable conservation status” (fcs) is defined to concern habitats and species, not Natura 2000 sites. Therefore in Finland the concept is normally not used when describing a particular Natura 2000 site. Most sites in the Northern Nordic areas (Finland and Sweden) contain many different habitats and

species. In practice, all the habitats and species that occur on a Natura 2000 site are not equally important. So, it is more relevant to stress the condition of those habitats and species which are considered most important in that particular site and/or region, when summarizing the condition of the Natura 2000 site.

Naturally, the conservation status of a habitat can be evaluated at different geographical scales depending on the purpose of the assessment. In practice, the scale could be, for example:

- the entire territory of the EU
- a biogeographical region
- a member state
- some regional level within a member state, in Finland e.g. the distribution area of the habitat or a forest vegetation zone or the territory of a regional environment centre (there are 13 regional environment centres in Finland).

It is an interesting question how small-scale the smallest level of the assessment of the fcs could be. The suitable scale varies between different habitat types and species. The relevant scale depends on the ecology of the habitat/species and how common and widespread the habitat/species is or has been in the past. In the Northern Nordic approach, the assessment of the fcs should always be made at some regional level at least, not for an individual site, because sites are not independent units but rather interact to form a functional network. The minimum scale of the assessment may be the scale at which the habitat is able to form a viable network of occurrences.

The definition of the fcs stresses studying the network of occurrences. The natural range and the functioning of a habitat as well as those of many species are important elements of the fcs, and they are difficult to consider if a single site is studied. Also “the foreseeable future” should be considered in the assessment of the fcs. In the long term, the isolation and distance between occurrences of a habitat or species may affect the survival of them and therefore the network scale is the most relevant one. The conservation status of a typical species of the habitat is also a component of the fcs. It is important that species are able to move between the habitat patches, in order to compensate occasional extinctions in some parts of the network.

In practice, it is of course necessary to assess and monitor the state of individual sites, too. However, the use of the true concept of the fcs could be restricted to those cases where it is possible to study a network of sites. When describing an individual site, a more suitable expression would be the condition or state of a habitat or species. In the evaluation of habitat types or species of individual sites, the assessment and monitoring should be connected to the different evaluation parameters recorded in the Natura 2000 database: coverage, representativity, relative surface, conservation status and the global assessment. Here the conservation status is a combination of the structure, functioning and restoration possibilities of a particular habitat or the population size, viability and isolation degree of a particular species in a particular site, classified as excellent, good or moderate – NOT FAVOURABLE OR UNFAVOURABLE – according to the quality of the 3 criteria.

When planning the management or restoration of a habitat, it is important to know at least at general level, which kind of network the habitat forms in the study area. In this way it would be possible to choose the sites, to which specially focus the management or restoration measures to maintain or create functional entities. The network viewpoint also helps to notice how different sites can comple-

ment each other to form a representative network. Without the network perspective, the management planning could probably lead to formal measures towards "ideal" occurrences which are all identical.

When planning the management or restoration of a habitat, it is important to know at least at general level, which kind of network the habitat forms in the study area. In this way it would be possible to choose the sites, to which specially focus the management or restoration measures to maintain or create functional entities. The network viewpoint also helps to notice how different sites can complement each other to form a representative network. Without the network perspective, the management planning could probably lead to formal measures towards "ideal" occurrences which are all identical.

To judge the conservation status of a concrete habitat or population of species we need to choose a limited set of features or variables which are the best ones to describe the structure and functioning of each habitat and the population size, viability and isolation degree of each species. Measuring or estimating these features is the basis of monitoring the fcs.

Depending on the goal, one can look at the favourable conservation status internationally, by countries or by regions. The Natura network objective and the obligation conformable to the Habitats Directive is to secure and advance the conservation status of habitat types and species. Still, this is not enough, because conservation of habitat types and species demands continuous, active management measures and proper management (Ikonen 2003).

The landowners' opinions, attitudes and the knowledge about the history of traditional land use in the area, as well as the information they have been given about the subsidy systems related to biotope management, are very important for both starting the management and being successful in it. Mere research or making an inventory do not guarantee the preservation of biodiversity; instead, these activities often have even negative effects, if the local landowners feel that they have been neglected in the research or inventory process.

For example in Finland the representability of Natura areas has not been given much thought; because of hurry, for instance in different regions areas have been included in different ways based on the old conservation network. In Finland, conservation areas (such Natura 2000 sites) are seen very much as a factor that limits people's activities. In the opinion of many landowners, the mere idea that a landowner could protect their site and still be granted in the future a management subsidy (even a considerable one) for managing it, is suspicious. However, the Natura network guarantees for numerous landowners the possibility to manage these sites, because Agri-Environmental Programme special supports are prioritized to these areas, as are other management allowances of the EU, such as the LIFE funding. There are similar problems also in other countries. These problems, related to communications and spreading of information, must be recognized and acknowledged, and they have to be dealt with by providing sufficient advice.

When determining the favourable conservation status in a network, different methods can be used. These include, for example, regional-ecological methods, algorithm methods, interdisciplinary ecosystem-based methods and gap analyses, indicator species methods, models where the habitat suitability of the species to be protected is evaluated, population viability analyses and elaboration of prioritisation classes (Mehtälä 2003). One should note that the determination of favourable conservation status provides a level to be aimed at. It also assesses how many managed habitat types there should be and how they should be split among themselves in habitat network to secure the preservation of the typical and rare species that are living on them.

Seppo Vuolanto 5.5.2003 (with Iiros additional comments 25.11.2003)

Forest management with nature conservation value and high biodiversity maintenance

Forest management on Natura 2000 sites

Three different categories of Natura 2000 sites

- Natura 2000 sites on the basis of Habitats Directive -
Forest management possibilities depending on habitat types and/or species (not bird species) occurring on the site in question – management to take into consideration EU habitat types of Annex I and/or species of Annex II of the Habitats Directive.
- Natura 2000 sites on the basis of Birds Directive –
Forest management possibilities depending on the bird species (of Annex I or migratory) occurring on the site in question – management to take into consideration demands of those bird species.
- Natura 2000 sites on the basis of Habitats and Birds Directives –
Forest management possibilities depending on habitat type and species including birds, occurring on the site in question.

Different types on forest management

1. Targeting to forestry measures of wood production for bulk industry: large-scale management with effective machinery, large clear-cuts of starting from several hectares,
2. Targeting to forestry measures of wood production for carpenter industry: small-scale management with non-effective management, possible clear-cuts small (maximum 0.5 ha but depending on local circumstances) and taking of high-standard trees,
3. Targeting to forest measures for family economy: small-scale management with portable machinery mainly for household purposes and firewood, clear-cuts possible but very small (maximum 0.2 ha, but depending on local circumstances) and taking of important firewood trees.
4. Targeting to conservation or recovering measures of forest habitat types, and management targeting to favour recovery of biodiversity, very small (maximum 0.1 ha) clear-cuts possible.

General

In some extent all these measures may be carried out at Natura 2000 sites. The main rule is that any use should not threaten maintaining the features of the habitat type. Large-scale timbering is, of course, not possible for many of the EU forested habitat types. On the other hand, most of the forest habitats and species living in them, are tolerant for small-scale economy use - some habitat types even need active management. Management for conservation and recovery measures of habitat types is always possible. Before any kind of tree cuts an inventory of EU habitats of the actual site is important. Normally natural regeneration is allowed.

Tolerance of EU forest habitat types for management added with implementation in Finland

2180 *Wooded dunes of the Atlantic, Continental and Boreal region*

Economy use:

Small-scale selective cutting for carpenter and family economy, clearances (maximum 0.5 ha but highly depending on local circumstances) possible to allow light to penetrate the surface layer. Old tree generation to save at least partly. Taking of high-standard trees possible.

Targeting for conservation measures: recovering habitats by removing trees above valuable ground vegetation.

Implementation in Finland: nature conservation act

6530 *Fennoscandian wooded meadows*

Economy use + Conservation measures:

Recovering habitats by removal young trees and bushes for firewood.

See also 9070.

Implementation in Finland: nature conservation act

9010* *Western taiga*

Economy use:

Forestry measures to save the natural structure of the forest, which is supposed to resemble natural regeneration and succession. Taking of some younger trees for family economy but saving decaying wood, also young ones. Cutting and creating of small clearances up to 0.3 ha (SIZE TO DISCUSS) (but at the same time miniature ones in relation to the size of the whole site in question). In some cases burning clearances for starting the natural growth. Bottom layer of the forest should be untouched, no ploughing.

Targeting for conservation measures: recovery of old-growth measures by artificial methods.

Because of the rarity of this type (in southern Finland) generally left intact outside of any economy measures.

Implementation in Finland: nature conservation act

9050 *Fennoscandian herb-rich forests with *Picea abies* (=Lehdot/Boreal groves)*

Economy use:

Cutting of small clearances (0.2. ha) or taking solitary trees with high standard to allow light to penetrate on the ground layer. Both broad-leaved tree species and spruces can be taken. Brooks with the near-by tree stands to leave intact. Allows small scale family and carpenter economy. Sometimes management by removing trees (young spruce) needed is necessary to keep the biodiversity at its maximum. Otherwise like western taiga above including burning alternative.

Recovery of the habitat type: In Finland this type can be threatened by overgrowth by spruce, to take out spruces, favour broad-leaved trees, sometimes pasture

Implementation in Finland: nature conservation act, agreements

9020* *Fennoscandian hemiboreal natural old broad-leaved deciduous forests with *Quercus*, *Tilia*, *Acer*, *Fraxinus* and *Ulmus* (Jalopuumetsät/Väärispuumetsät)*

Economy use:

Forestry measures to save the natural structure of the forest, which is supposed to resemble natural regeneration and succession as 9010*, as well as saving the storage of decaying wood. Cutting allowed without large clear-cuts (maximum 0.5 ha

but highly depending on local circumstances), possible for carpenter industry and family economy, but old tree generation and decaying trunks to save. Taking of high-standard trees possible.

Conservation measures: management needed to keep biodiversity at its maximum. Especially removing of spruce sometimes needed.

Implementation in Finland: nature conservation act

9180* *Tilio-Acerion forests of slopes, screes and ravines (also: Clint forests)*

Economy use:

Generally not possible because of difficult terrain. Normal family economy possible if natural conditions allow it. Taking of high-standard trees possible.

Implementation in Finland: nature conservation act

9190 *Old acidophilus oak woods with Quercus robur on sandy plains
Not existing in Estonia? because of lack of proper soil conditions?
Implementation in Finland: nature conservation act*

91D0* *Bog woodland (Korpi/Rabamets)*

Economy use:

Removal and cutting of solitary trees and making small clearances (0.1-0.2 ha) possible without ditching. Economy activities mostly possible during winter.

Recovering measures (in Finland): Blockage of old dikes, taking out trees and bushes that has come after ditching, try to get back previous hydrologic and ecological conditions.

Implementation in Finland : nature conservation act

91E0* *Alluvial forests with Alnus glutinosa and Fraxinus excelsior*

Economy use:

Taking of wood possible e.g. for firewood or carpenter industry during non-wet period. Save decaying trunks.

Implementation in Finland: nature conservation act

9060 *Coniferous forests on, or connected to, glaciofluvial eskers (Harjumetsät/oosi de okasmetsad)*

Economy use:

All kinds of economy use are possible including clear-cuts of relatively small scale, but even several hectares depending on local circumstances, as many key plants species demand light and new bare soil in order to regenerate. Especially to cut southern slopes to favour plants species of dry sunny slopes. Also solitary trees and tree groups may be removed. Natural regeneration after burning to favour.

Implementation in Finland: Land extraction act, best places nature conservation act. Normal forestry is more or less allowed if it does not harm typical and rare species of the habitat. Intermediate disturbance is good for several species in ridge areas, sometimes even ploughing or clearing the land surface is good for rare species that are otherwise declining because overgrowth of mosses, Calluna etc. (Soininen: The Land Extraction Act protects sites, such as glacial formations (esker), bedrock and rocky sites, where extract of land resources is the biggest treat. The valuable habitats like fertile patches of dry herb-rich forest, southern ridges and kettle holes are preserved with the forestry.

9070 *Fennoscandian wooded pastures*

Economy use:

Pasturing, cutting of young trees e.g. for firewood.

Conservation management:

Removal of bushes and restoration of old pastures

Implementation in Finland: agreements, nature conservation act

9080* *Fennoscandian deciduous swamp woods*

Economy use:

Small scale clear-cuts and making of small clearances possible for carpenter and family economy, and at the same time, recovery of the original habitat. Ditching not allowed. Economy activities mostly possible during winter. (NOTE: This habitat is more common in Estonia, and the patches are larger possibly allowing larger economy management areas.)

Implementation in Finland: nature conservation act

91F0 *Riparian mixed forests along the great rivers*

Economy use:

Taking of wood possible e.g. for firewood or carpenter industry during non-wet period. However, the trees of the shoreline of the dry period to save. Save decay-ing trunks as well. Taking of high-standard trees possible.

Some parts not suitable for economy use because of difficult natural conditions.

Implementation in Finland: nature conservation act

Tolerance of EU habitats of animal species for management

Annex 1 species of the Birds Directive (to be applied on Natura 2000 SPA sites): Depending on the demands of the nesting, courting, resting and foraging habits of each single species. Normally important sites, e.g. nests with near surroundings have to be saved intact. These demands to be applied on case-by-case basis, and on the top of the demands of forested habitat types described above.

Annex IIa animal species of the Habitats Directive (to be applied on proposed SCI sites of Natura 2000 network):

Flying squirrel (example):

Save the nest trees with near surroundings and a connection to forest areas to allow the animal move in trees.

Other animal species according to special needs.

Annex IIb plant species of the Habitats Directive (to be applied on proposed SCI sites of Natura 2000 network):

Save the sites for these plants managing them according to the individual demands of each species.

NOTE:

Most of the forests are mixtures of two or more habitat types. In addition, several plant or animal species may inhabit them. While cutting trees and managing forests, all these elements must be taken into account. Often it is question of the skills of foresters and advice by the experts of habitat types and species, which define the manner of management.

Forest management, nature conservation and Natura 2000

Workshop at the Ministry of the Environment, Toompuiestee 24, Tallinn 28.8.2003
(working language: English)

Moments from presentations:

Petri Heinonen

Petri presented the idea and guidelines of ecological planning of state owned forest in Finland. The state areas are managed and administrated in Finland by Metsähallitus. Metsähallitus owns at the moment 27% of the total land area in Finland, conservation areas, wilderness reserves as well as productive forest land areas and schrublands. There are different levels of planning: natural resource planning, landscape ecological planning, operational planning and special planning. Important species and key ecological processes are taken into account in commercial logging procedures. More information of the planning is found in Estonian MoE Phare –pages at:

http://www.envir.ee/natura2000/files/doc/forestry_28-08-2003/

Ecological_Planning_of_State_Owned_Forest,_Petri_Heinonen.ppt

Timo Soininen/ Forestry Development Centre, Tapio

Forestry near Natura 2000 sites

When forestry practices are done just beside Natura 2000 site it is important that the management do not harm natural values of Natura habitats or species. Usually silvicultural management, intermediate felling, regeneration felling, soil scarification etc. can be done just beside Natura 2000 area. Some of the Forest Centres have instructions that, for instance, ditch cleaning or supplementary ditching are not done within 50 meters from the border of Natura area. According to Act on the Financing of Sustainable Forestry the plans of these works are sent to the Regional Environment Centre in advance. Thus environmental authorities get information about the works and they can influence on the plans and works if they notice need for improvement due to Natura site.

Sites where Natura habitats and species are maintained according to Forest Act and Land Extraction Act

Natura 2000 values mostly match with different valuable habitats, which are described above. They are preserved with normal forestry, and the use of forests can continue. The valuable habitats can be springs and eutrophic fens and other swamps, gorges or ravines etc. Usually there occur several different valuable habitats near each other.

The Land Extraction Act protects sites, such as glacial formations (esker), bedrock and rocky sites, where extraction of land resources is the biggest threat. The valuable habitats like fertile patches of dry herb-rich forest, southern ridges and kettle holes are preserved with the forestry. Special species like *Pulsatilla patens* can occur and these sites are usually protected by Nature Conservation Act.

Sites where Natura habitats and species are maintained according to Land Use and Building Act and Nature Conservation Act

In these Natura sites also the land use and building authorities and the environmental authorities instruct forest management. Usually it is possible that in the forests of these Natura sites the Forest Act is not applied. Then the decisions of forest management are done according the Land Use and Building Act in the municipalities or according the Nature Conservation Act in the Regional Environment Centres. Landowners can get compensation for preserving Natura habitats and species according to the Nature Conversation Act.

Timo told about forest management planning that is used mainly in sites that implemented according to Forest Act and Land Extraction Act. Forest Centre makes planning if private landowners order it. Woodland key habitats and species are surveyed. There has been several planning and mapping projects in Natura 2000 –sites. It is recommended that in near future all sites should be planned. Planning in Natura sites is made in cooperation with regional environment centres. Landowner has to make a forest use declaration to Forest Centre at least 14 days before forest management. Forest Centre informs the Regional Environment Centre about cuttings if needed. In sites implemented by Forest Act and Land Extraction Act cutting are done similar manners than in commercial forests. In sites which are maintained according to Nature Conservation Act cutting is not possible. Private landowners have to be informed what kind of forest management is possible in Natura sites and get to participate in the forest planning. Co-operation between all stakeholders is of crucial importance.

Presentations

http://www.envir.ee/natura2000/files/doc/forestry_28-08-2003/Forestry_in_Natura_areas,_Timo_Soininen.doc
http://www.envir.ee/natura2000/files/doc/forestry_28-08-2003/Natura_2000_forest_management,_Timo_Soininen.ppt

Iiro Ikonen, Southwest Finland Regional Environment Centre

I presented four different cases how to arrange protection and management in wooded pastures and old forest areas of Rekijokilaakso river –valley. In conclusions I stressed that it is important to

- Make accurate inventories
- Find out landowners´ opinion and land use history
- Mosaic structure possible and enhances usually biodiversity
- Select right implementation method according to your possible incentives
- In difficult cases try to find local solutions for compensation together with all stakeholders
- New incentives needed in Finnish forest sector. Nature value trade and other nature management agreements

Heikki Korpelainen, Finnish Ministry of Environment

Heikki presented legal framework of the implementation of Natura 2000 and Finnish Forest Habitat types (attached, table 3).

Referenssit:

Skog för naturvårdsändamål 2000
<http://www.svo.se/forlag/meddelande/1543.pdf>
Woodland key habitats
http://www.svo.se/minskog/upload/Nyckel/WKH_web.pdf

Table I: Swedish Forest areas in Natura			
Total sum / hectar(hektar)			
Contact person in Sweden: Anne-Li Stenman, 08-698 14 16			
Data: N2000-register			
Date: 2003-11-24			
	ha /nature type		
Nature type - Swedish name	Habitat	Totalt	
Västlig taiga	9010	985 052,7	985 052,7
Boreonemorala, äldre naturliga ädellövskogar av fennoskandisk typ med rik epifytflora	9020	6 694,1	6 694,1
Naturliga primärskogar i landhöjningskust	9030	3 518,1	3 518,1
Nordisk fjällbjörkskog	9040	796 296,4	796 296,4
Örtrika, näringsrika skogar med gran av fennoskandisk typ	9050	30 845,0	30 845,0
Barrskogar på eller i anslutning till rullstensåsar	9060	8 251,1	8 251,1
Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ	9070	10 498,6	
Lövsumpskogar av fennoskandisk typ	9080	3 829,2	3 829,2
Bokskog av fryle-typ	9110	5 231,8	5 231,8
Bokskog av örtrik typ	9130	1 454,0	1 454,0
Ek-avenbokskog av buskstjärnblomma-typ	9160	2 941,4	2 941,4
Ek-avenbokskog av måra-typ	9170	265,0	265,0
Lind-lönnskogar i sluttningar och raviner	9180	1 266,1	1 266,1
Äldre ekskogar på sura, sandiga marker	9190	1 645,2	1 645,2
Skogbevuxen myr	91D0	60 263,3	60 263,3
Alluviala lövskogar, som tidvis är översvämmade	91E0	9 411,3	9 411,3
Ek-alm-ask-blandskog längs vattendrag	91F0	291,9	291,9
	Total	1 927 755,1	1 917 256,5

Table 2. Finnish nature protection I.I.2002		
Nature protection areas	pcs	area (ha)
National parks	33	807 900
Strict nature reserves	19	153 100
Wetland and bog protection areas	173	435 000
Herb rich forest protection areas	53	1 300
Old forest protection areas	92	10 700
Other state protection areas	41	49 000
Seal protection areas	7	19 200
Protection areas established by Metsähallitus	24	800
Private nature protection areas	2803	92 700
All together	3245	1 569 700

Table 3: Finnish Forest Habitat Types (9000-serie)				
Code	Habitat Type	Hectares	No forest management	Management possible
9010	Western Taiga	800 000	X	
9030	Natural forests of primary succession stages of landupheaval coast	8 000	X	
9050	Fennoscandian herb-rich forests	11 000		X
9020	Natural old broad-leaved deciduous forests	6 000		X
9180	Tilia-Acerinon forests of slopes, screes and ravines	30	X	
9190	Old acidophilous oak woods	50	X	
91D0	Bog woodland	180 000	X	(X)
91E0	Alluvial forests	17 000	X	
9060	Coniferous forests on eskers	34 000		
9070	Wooded pastures			X
9080	Deciduous swamp forests	2 500	X	(X)
All together sum		1 058 580		
Legal framework of the implementation of Natura 2000				
Nature Conservation Act		2 300 000 ha	47 %	
Wilderness Act		1 487 000 ha	30 %	
Water Act		975 000 ha	20 %	
Land Extraction Act		50 000 ha	1,0 %	
Outdoor Recreation Act		32 000 ha	0,8 %	
Land Use and Building Act		25 000 ha	0,5 %	
Forestry Act		15 000 ha	0,4 %	

3

Perinnemaisemien hoidon rahoitus Suomessa sekä suositukset Virolle

Iiro Ikonen 4.12.2003

Tietoa ovat antaneet tai tekstiä kommentoineet myös seuraavat henkilöt: Elina Jääskeläinen, Leena Lehtomaa, Maria-Leena Lamminen, Kaarlo Schildt ja Eija Haggelberg

Johdanto

EU-hankkeet ovat tuoneet merkittävän lisäpanostuksen ympäristöalalle Suomessa. Lähes kaikista hankeohjelmista on voinut hakea rahoitusta eri tyyppisiin ympäristöhankkeisiin: painotukset mihin rahoitusta on haettu, ovat alueellisesti vaihdelleet. Esimerkiksi Varsinais-Suomessa rakennerrahastohankkeita on toteutettu vesiensuojelu- tai vesihuoltopainotteisesti, mutta myös luontomatkailu- sekä ympäristöhoitohankkeita ja luonnonsuojelualueiden rakenteiden tekemistä on toteutettu. Uhanalaisiin lajeihin ja Natura -verkostoon liittyviä luonnonsuojeluhankkeita on ollut vähemmän, mutta se johtuu myös siitä, että tällaisia hankkeita ei ole juurikaan haettu. Olen vetänyt ympäristöhallinnossa eri rahoituspohjalla toimineita hankkeita mm. vuosina 1999-2001 Interreg IIA -hanketta "Varsinais-Suomen ja Viron perinnemaisemat", 2001-2003 Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoittamaa hanketta "Traditional rural landscapes and biotopes- -management in the Nordic and Baltic countries" ja 2003 alkaen EMOTR (Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto) -rahoitteista ALMA (Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma) -hanketta "Maisemajuna".

Suomen EU-rahoitteisissa rakennerrahastohankkeissa ongelmana on ollut riittämätön hankkeiden kotimainen julkinen rahoituspotti. Suomessa kansallisen julkisen rahan on täytynyt olla korvamerkittyä rahaa, jota on Suomessa ollut liian vähän. Tämä on Suomen valtionvarainministeriön budjettitekniinen ongelma. On tärkeää pitää virkatyö erillään EU-projekteista, koska projektien tulee EU:nkin periaatteiden mukaan tuoda selkeää lisäarvoa jo olevaan työhön (additionaali -periaate), mutta on vaikea mieltää miksi esim. ympäristöhallinnon ympäristötöihin varattu rahoitus ei kelpaa Suomen EU-hankkeissa julkiseksi kansalliseksi rahoitusosuudeksi. Kuntien rahoitus on toisaalta kuitenkin sitten kelvannut täydentämään kansallista julkista rahoitusosuutta, minkä vuoksi kuntien rahoitus onkin ollut varsin kysyttyä.

Suomessa on ollut toisinaan projekteihin liittyviä asenteellisia ongelmia, mistä johtuen niitä on pyritty toteuttamaan huolimattomasti ja "vasemmalla kädellä". Projekteihin suhtauduttiin aluksi vähättelevästi, epäilevästi ja jopa vihamielisesti: erityisesti pelättiin hallinnon kasvavaa työtaakkaa. Tässä vaiheessa voitaneen kuitenkin jo todeta, että projektit ovat pääsääntöisesti osoittautuneet väkeväksi voimavaraksi ja niiden arvostus on jatkuvasti kasvanut. Valmisteluvaiheessa tulee kuitenkin muistaa, että projektien aikataulua ei saa tehdä liian kireäksi sekä projektin toteuttamisen kannalta kaikkiin tärkeisiin kustannuslajeihin tulisi turvata rahoitus mm. hallinnolle projektista koituvat lisäkustannukset tulee ottaa huomioon. Myös matkarahoja ja painatusrahoja tulisi olla riittävästi ja projektissa tulisi olla joustoa eri kustannuslajien välillä. Projektien kirjanpidon tulee olla yksiselit-

teinen ja työaikakirjanpito tulee olla aina olemassa. Jos hankkeen toteuttaminen vaatii lupia, niiden tulee olla mieluiten etukäteen hankittu ennen projektin aloittamista, koska mahdolliset lupien valitusprosessit voivat estää hankkeen toteutumisen ohjelmakaudella.

Julkisen rahoituksen myöntäjänä ovat toimineet hankeohjelmista ja niiden toimenpidekokonaisuuksista riippuen eri viranomaistahot kuten maakunnalliset liitot, alueelliset ympäristökeskukset tai alueelliset TE -keskukset. Hankkeen hallinnointiin ja päätöksentekoon liittyvät kuviot ovat toisinaan varsin monimutkaisia, ja hankkeiden päätöksiä sekä maksatuksia on joutunut odottamaan jopa yli vuoden hanke- tai maksatushakemuksien jättöpäivistä. Tämä on aiheuttanut luonnollisesti suuria ongelmia hankehakijoille – erityisesti pienille organisaatioille, joille on saattanut tulla likviditeettiongelmiä viivästyneiden maksatusten vuoksi. Tällaiset pienet toimijat kuten yhdistykset eivät voikaan hakea suurempia hankkeita, koska niillä ei ole tarvittavaa alkupääomaa eikä markkinakorkoisen lainan hakeneminen ole aina mahdollista - eikä edes järkevää. Tällöin on voitu tehdä sopimus valtion organisaation kuten esimerkiksi ympäristöhallinnon kanssa. Alueellinen ympäristökeskus on voinut toimia projektin hakijana ja pieni yhdistys hankkeen pääasiallisena toteuttajana tehdyn sopimuksen mukaan. Luonnollisesti tällöin hakijan tulee hyötyä tilanteesta jollain tavalla: tällaiset hankekuviot ovatkin vahvasti sidottuja edistämään kyseisen hallinnonalan kehittämistä ja tavoitteiden toteutumista. On myös muistettava että hankkeen hakija on yleensä täysimääräisesti vastuussa hankkeesta, jolloin luottamuksen täytyy olla näissä yhteistyökuviossa vahva. Toisaalta on lukuisia EU –rahoitteisia hankkeita, joissa valtion organisaatio mm. alueellinen ympäristökeskus on hakijana ja se on tarjouskilpailujen perusteella kilpailuttanut ja ostanut hankkeessa tarvittavat asiantuntijapalvelut. Sopimuskumppanilta ei voida ostaa palveluja. Kaikki yhteistyösopimukset tulee tehdä huolellisesti ja velvollisuuksista tulee sopia etukäteen.

Viime aikoina on ollut selvää että valvonta ja maksatukseen liittyvät säädökset ovat tiukentuneet ja kustannuksia ei hyväksytä niin helposti kuten rahoitusohjelmien alkuvaiheessa. Tiukka valvonta on osoittanut että väärinkäytöksiä on Suomessa ollut onneksi vähän.

Projektin hallinnointi saattaa viedä liian suuren osan projektille palkattujen henkilöiden toiminta-ajasta, mikä ei luonnollisesti ole tarkoituksenmukaista. On hyvä miettiä eri rahoitusohjelmien tarjoamia vaihtoehtoja ja valita niistä se, joka parhaiten sopii hankkeen toteuttamiseen. Hankkeen yksinkertaisuus ja selkeys niin toteutuksessa kuin hallinnoinnissakin on paras tae koko hankkeen onnistumiselle. Näin vältetään myös ongelmat rahoittajien kanssa. Toisaalta rahoittajien tulisi välttää turhaa byrokratiaa, mutta valvoa tehokkaasti. Mahdolliset ongelmakohdat on hyvä tuoda esille jo hakemusvaiheessa ja epävarmoissa tilanteissa kannattaa aina kysyä rahoittajan mielipidettä ennen kustannuksen syntymistä.

Isommissa projekteissa laaja ohjausryhmä voisi kokoontua esim. kerran vuodessa. Sen sijaan pienempi, hankkeen aktiivisista toimijoista koostuva työryhmä tapaa useammin ja raportoi kokouksista ohjausryhmälle sovitulla tavalla. Siirrot kustannuslajista toiseen hankkeen toteutusaikana hyväksytään yleensä 10% laajuudessa, tämä on vaatinut yleensä kuitenkin vähintään valvojan lupaa. Suuremmat poikkeamat hankkeen kustannuslajeittaisessa toteutumisessa vaativat yleensä hankkeen ohjausryhmän kokoontumista ja mahdollisesti muutosta päätökseen.

Alueellisten työvoima- ja elinkeinokeskusten kautta kulkeva ympäristö- ja hoitohankkeisiin soveltuva rahoitus on viime aikoina kasvanut mm. laajan EMOTR –rahoituspaketin ansioista. Käytännössä hyvistä hankkeista on ollut jopa suurta pulaa mm. edellä mainitun pienten hakijoiden likviditeettiongelmiensa vuoksi. Lähes jokaiseen ohjelmakokonaisuuteen (Interreg, Tavoite 1, ALMA, Leader+, Pomo+) on voitu sisällyttää erilaisia luonnonsuojeluun, vesiensuojeluun ja ympäristösuojeluun liittyviä hankkeita: ympäristöasiat ovat yleensä aina mukana ta-

valla tai toisella kunkin ohjelman eri toimenpidekokonaisuuksissa. Toisaalta ohjelmien kriteerit vaihtelevat alueittain ja rahoituksen myöntävästä ministeriöstä riippuen, mikä kertoo puutteista eri hallinnonalojen sisäisessä sekä niiden välisessä koordinaatiossa. Myös selviä väärinkäsityksiä on voinut tapahtua: olisikin tärkeää pyrkiä selvittämään miten ohjelmat rakennetaan joustavasti eikä jouduta rajoittamaan hankkeita vuosikausiksi mm. kielenkäännösvirheistä tai muista vääristä ja liian tiukoista tulkinnoista johtuvien väärinkäsitysten vuoksi.

En käsittele tässä yhteydessä LIFE Nature –projekteja laajemmin, koska Virossa on itsellään hyviä esimerkkejä ja kokemusta näiden projektien hallinnoinnista. Olen koonnut tähän yleisesti tietoa muista projekteista mm. Suomessa toteutettavista rakennerahasto-ohjelmista ja kansallisista rahoitusmahdollisuuksista, minkä jälkeen esittelen muutamia käytännön esimerkkejä kunkin hankeohjelman projekteista lähinnä minulle tutuimpaan aiheeseen – perinnemaisemiin - liittyen. Tarkoitus ei ole olla kattava selvitys vaan näyttää minkä tyyppisiä hankkeita on voitu Suomessa käynnistää eri rahoituskeinoin. Projektin toimenpidealueiden kuuluminen Natura -verkostoon on yleensä lisäarvo mm. Interreg- tai ALMA -hankerahoitusta haettaessa. Poikkeuksena tähän sääntöön on Suomessa ainoastaan eräät metsäsektorin hankkeet mm. metsäluonnon hoitohankkeet, joissa luonnonsuojelulla toteutettaville Natura –alueille ei mieluusti myönnetä rahoitusta. Kaikista tässä esitettävistä ohjelmista tai toteutettavista hankkeista on saatu merkittävää apua ympäristöhallinnon toimialueelle. Voitaisiin sanoa että vasta nyt yhdeksän vuotta EU:iin liittymisen jälkeen ollaan siinä tilanteessa, että osataan käyttää kohtuullisesti eri rahastojen suomia mahdollisuuksia.

Liitteenä on myös Pohjoismaisen ministerineuvoston perinnemaisemiin liittyvien hankkeiden historiaa. Tämä siksi, että myös ministerineuvosto on kiinnostunut laajentamaan toimintaansa Baltian maissa, tästä ovat osoituksena viime aikaiset projektit ja äskettäin Margot Wallström totesi Viron vierailunsa yhteydessä mieltävänsä Viron Pohjoismaiden yhteyteen kuuluvaksi maaksi.

LIFE –hankkeet perinnemaisemien hoidossa

Life on Euroopan unionin ympäristöalan rahoitusjärjestelmä, jonka kautta tuetaan luonnonsuojelu- ja ympäristöhankkeita. Life-ohjelman kolmas vaihe (Life III-asetus) koskee vuosia 2000-2004. LIFE-rahoitusväline sisältää useita osa-alueita, joista perinnemaisemia ajatellen tärkein on Life Nature. Joissain tapauksissa myös Life Environment on tarkoituksenmukainen: sillä on rahoitettu mm. Varsinais-Suomessa Salon seudulla kulttuurimaisemien hoidon neuvontaa sisältävää Vihereä laakso –hankekokonaisuutta. Life-hankkeet ovat EU:n ja hakijan välisiä yhteistyöhankkeita. Yhteisö rahoittaa kutakin hanketta korkeintaan 50 prosenttia, erityistapauksissa enintään 75 prosenttia. Muu osa rahoituksesta on kansallisista rahoituslähteistä ja sen on oltava selvä Life -tukea haettaessa. Hankkeiden kestoksi suositellaan 2-4 vuotta ja niiden kokonaiskustannusarvioksi enemmän kuin 200 000 euroa. Life Nature -rahoitusta annetaan pääasiassa Natura 2000-ohjelmaan hyväksytyille kohteille. Mikäli hanke keskittyy ensisijaiseksi katsotun lajin suojeluun, rahoitusta voi saada myös muulle kuin Natura 2000 -alueelle. Perinnemaisemien hoitoa on Life -hankkeisiin sisältynyt esimerkiksi Liminganlahdella, Saaristomerellä, Yyterissä, Viikin - Vanhankaupunginlahdella, Kolilla ja Hankoniemellä. Life Nature -rahoitusta voivat hakea EU:n jäsenvaltioiden yksityiset kansalaiset tai yhteisöt, rahoitusta haetaan EU-komissiolta. Hakijana ovat toimineet lähinnä alueelliset ympäristökeskukset, tosin mm. yksi Suomen WWF:n vetämä kansainvälinen perinnemaisemiin liittyvä LIFE –hanke on myös saanut rahoituksen.

LIFE Environment -esimerkki: Salon kaupungin Vihreä Laakso -hanke

Salon seudulla vuonna 2001 käynnistynyt Vihreä laakso -hanke sai Life Environment -rahoitusta vuonna 2002 monipuoliseen ympäristöasioita käsittelevään hankkeeseen. Hankkeen hakija on Salon kaupunki. Monesta osa-alueesta koostuvassa Life -hankkeessa on mukana myös "Kulttuurimaiseman hoito" -osahanke, jonka pääosassa on maisemanhoidon suunnittelijan neuvonnallinen työ. Monessa yhteydessä on ilmennyt, että tietoa kulttuurimaiseman hoidosta ja siihen sopivista rahoitusmuodoista on tarjolla paljon, mutta kentällä tätä tietoa ei vielä ole riittävästi. Neuvontatyön kautta tätä kaikkea tietoa voidaan tarjota hyvinkin yksityiskohtaisesti. Maisemanhoidon suunnittelija tekee työtä kentällä neuvoen viljelijöitä ja eläintilallisia maisemanhoitoon liittyvissä asioissa. Tilakohtainen neuvontatyö on monessa yhteydessä todettu erinomaiseksi keinoksi lisätä perinnemaisemien hoitoa. Yksilöllinen suunnittelu, yksilöllisten tarpeiden ja tilanteiden huomioon ottaminen, sopivan rahoituksen järjestäminen, mahdollisen apu työvoiman tarjoaminen ja muut käytäntöä helpottavat palvelut, joita maisemanhoidon suunnittelija voi tarjota, laskevat monessa tapauksessa kynnystä aloittaa maisemanhoitotyö. Esim. nautakarjan vieminen luonnonlaitumille on asia, jota monet eläinten kasvattajat ovat pohtineet, mutta tiedon vähyyden vuoksi eivät ole siihen aiemmin ryhtyneet. Tilakohtaisen neuvontatyön tuloksena luonnonlaitumien käyttöönotto on hieman helpompaa, etenkin jos vielä maisemanhoidon suunnittelija hoitaa ympäristötuen erityistukien hakuun liittyviä asioita tarpeen mukaan: hoitosuunnitelman laatiminen, hakulomakkeen täyttäminen, kustannusarvion laatiminen, vuokrasopimusten laatiminen ja järjestäminen ovat kaikki aikaa vieviä toimia, joihin eläinten kasvattajat eivät toukokuun kiireissä aina ehtisi itse ryhtyä. Maisemanhoidon suunnittelijan työnkuvaan kuuluu myös aiheeseen liittyvien seminaarien ja koulutustilaisuuksien järjestäminen, kuntien virkamiesten neuvonta maisemanhoitoon liittyvissä asioissa, kyläyhdistysten ja muiden tahojen neuvominen, ja myös maanviljelijöiden ja eläinten kasvattajien kaikinainen tukeminen ja avustaminen maisemanhoitoon liittyvissä asioissa. Tästä esimerkkinä lähiteurastamon perustamiseen liittyvän kyselyn tekeminen Salon seudun lihakarjankasvattajille syksyllä 2003. Maisemanhoidon suunnittelija tekee tiivistä yhteistyötä Maisemajuna-hankkeen kanssa (esitetään myöhemmin): neuvontakäynneillään maisemanhoidon suunnittelija voi tarjota tiloille aidanrakennusapua ja raivausapua, jota Maisemajuna-hankkeen työntekijät tulevat tilauksesta tekemään.

Rakennerahastojen hankkeet ja esimerkit perinnemaisemien hoidossa

Euroopan sosiaalirahasto (ESR)

Rahasto tukee inhimillisten voimavarojen kehittämistä ja osaamistason nostamista. Hankkeet liittyvät työllisyyteen, yrittäjyyteen ja koulutuksen laadun parantamiseen. ESR rahoittaa tavoite 3- ohjelman ja Equal- yhteisöaloitteen. Rahasto osallistuu myös alueohjelmien, tavoite 1:n ja 2:n toteutukseen sekä pilottihankkeiden ja teknisen tuen rahoitukseen. Vastuutahona on työministeriö. Euroopan sosiaalirahaston tehtävänä on auttaa työttömyyden torjunnassa, edistää työntekijöiden ammattitaitoa sekä tukea työvoiman ja yritysten osaamista uusissa työelämän haasteissa. Tavoitteena on edistää työmarkkinoiden toimivuutta ja elinikäistä oppimista, kehittää aktiivista koulutus- ja työvoimapolitiikkaa työttömyyden torjumiseksi sekä ehkäistä sosiaalista syrjäytymistä. Rahaston tavoitteena on myös lisätä val-

miuksia tutkimuksen, tieteen ja teknologian alalla. Lisäksi tavoitteena on edistää tasa-arvoisia mahdollisuuksia työelämässä sekä naisten ja miesten välistä tasa-arvoa.

Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR)

Rahastosta tuetaan maaseudun kehittämistoimenpiteitä. EMOTR:n tukiosastosta (EMOTR-T) rahoitetaan Euroopan yhteisen maatalouspolitiikan mukaiset maatalouden tuotannonalakohtaiset ja markkinointituet. Näiden lisäksi tukiosastosta rahoitetaan maatalouden horisontaalisia toimenpiteitä (ympäristötuki ja luonnonhaittakorvaus) ja alueellista maaseudun kehittämissuunnitelmaa (ALMA). EMOTR:n ohjausosastosta (EMOTR-O) rahoitetaan Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmia sekä LEADER+ yhteisöaloitetta. Suomessa rahaston vastuutaho on maa- ja metsätalousministeriö.

Leader+ on yksi EU:n neljästä yhteisöaloiteohjelmasta kaudella 2000-2006. Leader+ rahoittaa paikallisia maaseudun kehittämishankkeita. Toimien suunnittelusta ja täytäntöönpanosta vastaavat paikalliset toimintaryhmät, jotka muodostuvat maaseudun paikallisista asukkaista, yhteisöistä ja kuntien edustajista. Leader käynnistettiin vuonna 1991 tukemaan innovatiivisia maaseudun kehittämistoimia silloisen EY:n epäsuotuisilla alueilla. Leader II koski ohjelmakautta 1994-1999. Sen toimintaa kaudella 2000-2006 jatkaa Leader+. Leader -hankkeita voidaan toteuttaa niillä EU:n maaseutualueilla, joilla toimii Leader+ -ryhmä.

Suomen Leader+ -ohjelman kokonaisbudjetti on noin 167 miljoonaa euroa (www.lande2000.fi). EU-rahoituksen osuus tästä on noin 55 miljoonaa euroa ja hankkeen kotimainen julkinen rahoitus saman verran. Avustusten lisäksi hankkeessa täytyy olla aina mukana myös hakijan omaa rahaa: ohjelman toteuttamiseen arvioidaan käytettävän yksityistä rahoitusta noin 60 miljoonaa euroa. Pomo+ -ryhmille on osoitettu maatilatalouden kehittämissuunnitelma-alueesta noin 2,5 miljoonaa euroa vuodelle 2001 ja varauduttu myös seuraavien vuosien rahoitukseen. Tämän lisäksi Pomo+ -ryhmät hankkivat toimintaansa alueensa kuntien sekä yksityistä rahoitusta. Leader+ -ohjelman toiminta-alueella on 1 060 000 maaseudun asukasta ja Pomo+ -toiminnan alueella 350 000 asukasta. Maa- ja metsätalousministeriö valitsi 19.4.2001 25 paikallista toimintaryhmää toteuttamaan maaseudun kehittämiseen tähtäviä Leader+ -ohjelmia. Samalla maa- ja metsätalousministeriö valitsi 7 paikallista toimintaryhmää (nk. Pomo+ -ryhmää) toteuttamaan Leader+ -ohjelman tavoitteita kansallisin varoin.

Koko Suomi on paikallisten omaehtoisuuteen perustuvan toimintaryhmytyön piirissä. ALMA-ohjelmassa toimintaryhmiä toimii 20 ja tavoite-1 -ohjelmissa 6 ryhmää. Toimintaryhmytyön laajentaminen koko maahan on maaseutupoliittisesti merkittävä saavutus, mikä on herättänyt paljon myönteistä kansainvälistä huomiota. Toimintaryhmien rahoitus on pääasiassa pienimuotoista. Rahoitusta saavien kehittämishankkeiden on liityttävä uuden tietotaidon ja teknologian hyväksikäyttöön, maaseudun asukkaiden elämänlaadun kohentamiseen, paikallisten tuotteiden jatkojalostukseen tai toiminta-alueen luonnon ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntämiseen, maaseudulta kaupunkiin suuntautuvan muuttoliikkeen hidastamiseen tai maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutukseen. Rahoitettavia toimia ovat esimerkiksi pienyrityksen perustaminen tai kehittäminen, kurssien järjestäminen, kylien kehittäminen, pienimuotoinen tuotekehittely tai pienyritysten tuotteiden yhteismarkkinointi taikka maataloilla tapahtuva yritys- tai muu toiminta.

Maaseudun asukkaat, paikalliset yhdistykset ja yritykset sekä alueen kuntien edustajat muodostavat yhdessä paikallisen toimintaryhmän, jonka tulee järjestäytyä oikeustoimikelpoiseksi yksiköksi, esimerkiksi yhdistykseksi. Paikallinen toimintaryhmä koostuu mahdollisimman laajapohjaisesti alueen asukkaista ja

yhteisöistä ja sen on toimittava aidosti yhteistyössä. Paikallinen toimintaryhmä laati alueelleen kehittämissuunnitelman, jossa määritetään alueen kehittämistarpeet, etsitään ratkaisuvaihtoehtoja ongelmiin sekä hyödynnetään alueen vahvuuksia.

Leader –kehittämishanke-esimerkki: Ylöjärven perinnemaisemakohteiden hoidon suunnittelu ja toteutus

Tämä hankekuvaus löytyi alueellisen toimintaryhmän nettisivuilta. Hankkeen tavoitteena oli suunnitella kunnan alueella olevien perinnemaisemien ja muiden maisemallisesti arvokkaiden pienkohteiden hoitotarve ja hoitokeinot sekä organisoida hoito kyläyhdistysten, muiden järjestöjen tai tahojen (koulut, seurat tms.) tehtäväksi. Tavoitteena oli, että niin luonnonsuojelun kuin maisemansuojelun kannalta arvokkaat kohteet saadaan hoidon piiriin ennen kuin kohteet kasvavat umpeen tai menettävät muuten arvonsa. Tarkoitus on, että kohteet saadaan jatkuvan hoidon piiriin yhteistyötahojen toimesta. Näin edistettäisiin luonnon monimuotoisuutta, asuinympäristön viihtyisyyttä ja kuntalaisten sosiaalista kanssakäymistä.

- Hyväksyttävät kustannukset 19806,00 e.
- Hankkeen toteuttaja: Ylöjärven kunta.
- Hankkeen toteutusaika: 01.02.2002 - 31.12.2002.

Lisätietoja toimintaryhmätyöstä ja ALMAsta

Maaseutuneuvos Eero Uusitalo puh. (09) 160 4520, 040 541 9916

Lisätietoja maaseudun kehittämistyöstä saat myös www.lande2000.fi-sivuilta, TE-keskusten maaseutuosastoilta

Tavoite 1 -ohjelman ulkopuolisilla alueilla Etelä- ja Länsi-Suomessa toteutetaan vuosina 2000-2006 **alueellista maaseudun kehittämisohjelmaa (ALMA)**. Ohjelma sisältää EU-osarahoitteiset yritystoiminnan monipuolistamiseen tarkoitetut investointi-, aloittamis- ja kehittämistuet sekä maaseudun kehittämishankkeiden rahoittamisen. Kauden 2000-2006 julkinen kokonaisrahoitus on 387,77 miljoonaa euroa, josta Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto EMOTR:n osuus on 116,33 miljoonaa euroa. Alueellisen maaseudun kehittämisohjelman avulla halutaan pysäyttää maaseutualueiden väkiluvun väheneminen sekä väestörakenteen vinoutuminen. Tavoitteena on lisätä yritystoiminnan mahdollisuuksia sekä vahvistaa maatilojen taloudellisia edellytyksiä. Ohjelman avulla pyritään säilyttämään maaseutukylät toimivina asuin-, työ- ja yrittämysympäristöinä. Toiminnassa korostetaan ennen kaikkea syrjäisen ja ydinmaaseudun kokonaisvaltaista kehittämistä. Hankkeen toimenpideohjelmat soveltuvat hyvin myös perinne- ja kulttuurimaisemien suunnitteluun ja hoitoon.

Katso myös maaseudun kehittämismahdollisuuksia kuvailevat sivut: www.lande2000.fi.

ALMA -esimerkki:

Maisemajuna 2003 – 2006

Maisemajuna –projekti on esimerkki uudentyyppisestä perinnemaisemanhoito- projektista. Hanke saa rahoituksensa ALMAN maaseutuyhteisöjen kehittämisen toimintalinjasta. Keskeisiä sisältökokonaisuuksia ovat mm. maallemuuton edistäminen, kulttuuriympäristön vaaliminen, palvelujen kehittäminen sekä maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutuksen vahvistaminen.

Salon seudun alueella toimivan hankkeen kokonaisbudjetti on 618 000 € ja se on käynnissä vuosien 2003-2006 aikana. Hankkeen hakija on Lounais-Suomen ympäristökeskus. Hanke toteutetaan yhteistyössä lukuisten valtion organisaatioiden, yritysten, kuntien ja yksityisten maanomistajien kanssa. Lähes kaikki Salon seutukunnan kunnat ovat hankkeessa mukana (Salo, Kuusjoki, Somero, Halikko, Perniö, Suomusjärvi, Kiikala, Kisko, Pertteli, Särkisalo) samoin kuin Lounais-Suomen metsäkeskus, Tiehallinto, Varsinais-Suomen MTK, Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiri ry, Nokia oyj, Sucros oy, Joensuun kartano, Haalin kartano sekä lukuisia yhdistyksiä, maanomistajia sekä viljelijöitä eri puolelta Salon seutukuntaa.

Maisemajuna -hankkeen tavoitteena on 2003-2006 aikana kunnostaa, näyttää tai aidata yhteensä 300 hehtaaria perinnemaisemia Salon seudulla. Hanke jatkaa Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiirin 2000-2002 niittämien kohteiden hoitoa ja peruskunnostaa laajempia yhtenäisiä alueita mm. jokinotkojen tuoreita niittyjä ja hakamaita. Hanke testaa raivattavasta puustosta saatavan tulon (mm. haketta energiakäyttöön) suhdetta työkustannuksiin eri tyyppisillä perinnebiotoopeilla ja toteuttaa valtion ja kuntien aiemmin jo tekemiä maisemanhoidon suunnitelmia käytännössä. Lisäksi hanke hoitaa teiden varsia ja tekee metsäkeskuksen kanssa yhteistyötä luonnonhoitohankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa hakamailla, metsälaitumilla ja paisterinnealueilla. Maisemajuna-hankkeen peruskunnostuskohteet ovat pääasiassa entisiä tuoreita niittyjä ja hakamaita, jotka ovat laidunnuksen päätyttyä kasvaneet umpeen. Hankkeessa pensaikkoa ja puustoa raivataan pois ja puusto kuljetetaan yleensä ajokoneilla tien viereen haketettavaksi. Projekti aittaa yleensä kunnostettavat alueen käyttäen kunnostuskohteista saatua kuusta. Hoitovastuu siirtyy alueen hallitsijalle, joka hakee pääsääntöisesti alueelle erityisympäristötukisopimuksen. Hanke ei kunnosta kohteita, joiden jatkohoidosta ei ole takeita ! Maisemajuna-hanke ostaa työpalvelut (kilpailutettu) Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiriltä. Ls-piirin palkkaamat 7 työntekijää (2003 tilanne) ovat töissä keskimäärin 8 täyttä kuukautta vuodessa. Lisäksi hankkeessa toimii päätoiminen projektikoordinaattori Lounais-Suomen ympäristökeskuksessa, joka vastaa töiden suunnittelusta. Kentällä käytännön töitä johtaa työnjohtaja, joka on yksi ls-piirin työntekijöistä. Hankkeessa on runsaasti yhteistyökumppaneita: Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiri ry, Lounais-Suomen Metsäkeskus, Tiehallinto, MTK-Varsinais-Suomi, Salon seudun kaupungit ja kunnat, Sucros, Nokia ja Joensuun kartano sekä joukko yksityisiä maanomistajia. Yhteistyökumppanien ja yksityisten rahoitusosuus luontaisuurituksineen muodostavat hankkeen kokonaisrahoituksesta noin 20%. Sekä Lounais-Suomen metsäkeskus, Varsinais-Suomen MTK, Tiehallinto että hankkeen apuna toimiva Salon seudun Environment -LIFE hanke etsivät hankkeelle aktiivisesti uusia kohteita. Hankkeeseen jo valittujen alueiden lisäksi uusia kohteita etsitään etenkin vuosien 2004-2006 töitä varten.

Lounais-Suomen ympäristökeskuksen tiedotteet

<http://www.ymparisto.fi/ajankoht/tiedote/los/2003/030508II.HTM>

<http://www.ymparisto.fi/ajankoht/tiedote/los/2003/031029II.HTM>

[http://www.mtk.fi/_jarjeston/esittely/maakunnallisten MTK-liittojen julkisia sivuja](http://www.mtk.fi/_jarjeston/esittely/maakunnallisten_MTK-liittojen_julkisia_sivuja)

Yhteystiedot

Iiro.Ikonen@ymparisto.fi

+358-40-8256610

EU:n EMOTR-rahoitusta on käyttänyt myös Kainuun ja Pohjois-Savon ympäristökeskusten yhteishanke perinnemaisemien hoidon ja emolehmätuotannon yhteensovittamisesta sekä Lapin ympäristökeskuksen perinnemaisemahanke:

<http://www.vyh.fi/luosuo/projekti/emotr/esittely.htm>

http://www.vyh.fi/hoito/vesirak/lap/p_maisem.htm

Maatalouden erityisympäristötuki

Aiemmin toimittamissani teksteissä on käsitelty vertailevasti Suomen ja Ruotsin maatalouden EMOTR –rahoitteisia ympäristötukijärjestelmiä tarkemmin ja mm. esitetty erityistukisopimusten pinta-alat ja määrät Suomessa. Suomessa on luonnon monimuotoisuuden edistämiseen ja perinnemaisemien hoitoon 5- ja 10-vuotisia sopimuksia tarjolla perustukeen sitoutuneille (perinnemaisemien hoitosopimukset vain 5-vuotisia) tukikaton ollessa noin 420 euroa/hehtaari.

Erityistukea ei voi saada päällekkäin muun projektituen kanssa. Kuitenkin voidaan ja on usein suotavaakin että laajemmat peruskunnostukset toteutetaan ennen erityistukien hakemista esim. EMOTR –rahoitteisten projektien (Leader+, ALMA) avulla, koska Suomessa ei ole Ruotsin kaltaista peruskunnostuksiin suunnattua tukimuotoa ja pelkällä erityistuella se ei usein ole maanomistajalle kannattavaa toimintaa. On myös mahdollista että erityistukialueella olevat laajemmat erityisrakennelmat tai –hoito toteutetaan projektirahoituksella; tällöin näitä kustannuksia ei saa olla luonnollisestikaan sisällytetty erityistuen kustannuksiin. Samalla alueella toteutettaviin eri toimenpiteisiin voi saada siis tukea mutta ei samoihin toimenpiteisiin. Suomessa on lukuisia tiloja jotka saavat merkittävää lisätukea erityistuesta. Nämä tilat ovat lähinnä lihakarjatilaja, jotka saavat rahoitusta suurien merenrantaniittyjen ja jokinotkojen laidunnuksesta. Ruotsissa on toteutettu Hagmarksmistra –projektin puitteissa mainio ”Uppskattat företagande - presentation av 12 goda exempel i en framtidsbransch”, jossa viljelijät kertovat omasta luonnonsuojeluun tai maisemanhoitoon liittyvästä laiduntyöstään. Vastaavankaltaisten viljelijöiltä viljelijöille tulevien esimerkkien tarve on Suomessa suuri. Myös mallitilaverkostoja ollaan vasta kehittelemässä Suomessa. Esitän tässä lyhyesti kaksi suomalaista esimerkkiä miten perinnemaisemien hoitoa on järjestetty ympäristötuelle.

Erityisympäristötuki –esimerkit:

Uusimaa, Bosgårdin tila, Kaarlo Schildt (haastattelijä Iiro Ikonen 8.12.2003)

Kaarlo Schildt omistaa itse 500 hehtaaria ja hoitaa vuokramaita noin 700 hehtaaria Bosgårdin tilalla, erityistukisopimuksia noin 120 hehtaarin alueella (osa omia ja osa vuokralla). Tilalla on sata emolehmää eli noin 225-250 eläintä koko ajan. Eläimet laiduntavat pääasiassa luonnonlaitumilla. Eläimenä käytetään pääasiassa charollaise -rotua, mutta aberdeen angusta käytetään jonkin verran astutuksissa. Lisäruokintaa tai lannoitusta ei erityistukialueella ole. Tila lähti 1994 markkinomaan itse lihaansa luonnonniittylihana, kun hän arveli että siihen oli sosiaalinen tilaus. Nyt tila myy suoramyyntinä lihaa 550 perheelle.

Keskimääräinen lihan hinta on paloiteltuna ja laiteltuna 10,7 euroa kilo. Toiminta on laajentunut koko 9 vuoden aikana ja on nyt myynnin osalta lakipisteessä. Luonnonlaitumia löytyisi kyllä laidunnettavaksi. Vaikeinta on tilan mukaan myydä paistit ja sitten jauheliha. Fileet ovat helpointa myytävää. Kalle ei ole pahemmin mainostanut tilaansa, vaan asiakaskunta on syntynyt oman myyntityön ja tyytyväisten asiakkaiden kautta. Maku on tärkeää: pihvieläimiä on luonnollisesti satoja vuosia valittu parhaan lihan laadun tuottamiseksi mutta lihan makua lisää se, että eläimet laiduntavat perinnemaisemilla ja syövät voimakkaan karkearehupohjaista ruokaa. Tila on yrittänyt kaupata lihaa myös ravintoloihin, mutta

perinteiseen suomalaiseen lounassyömiseen esim. burgundin pata mielletään usein liian raskaaksi. Ehkä tulevaisuudessa Suomessa on mahdollista tarjota luonnonlihaa siihen erikoistuneessa ravintolassa. Kalle esitti vuoden 2002 Saaremaan Kuresaassa pidetyssä perinnemaisemaseminaarissa eri maiden lihakarjan määrän:

- Ranska 3.6 miljoonaa yksilöä lihakarjaa
- Tanska 160 000
- Ruotsi 150 000
- Suomi 55 000
- Viro 300 (todennäköisesti 8000 oikea luku, Heikki Luhamaa 10.12.2003)

Lisätietoja ja vierailut tilalla Kaarlo Schildt: 0400-493269

Varsinais-Suomi, Rekijokilaakson Häntälä- Talvisilta : Peltoniemen tila

Eräs Suomen hienoimmista perinnemaisemakokonaisuuksista sijaitsee Rekijokilaakson Häntälän ja Talvisillan kylien alueella. Alueella on useita laiduntajia ja yksi suurempi laidunkokonaisuus. Paikallinen lihakarjalaiduntaja Jaakko Eskonen/Peltoniemen tila on vuokrannut suuren kokonaisuuden alueen maanomistajilta. Hän hoitaa lihakarjalla noin 80 hehtaarin aluetta tuen ollessa monin paikoin lähellä maksimitukea noin 420 euroa/ hehtaari. Lihakarjana on aberdeen angus, osa eläimistä on risteytyksiä. Emolehmiä oli syksyllä 2003 yhteensä 40 , keväällä poikivia hiehoja 80 ja yhteensä eläimiä on yli 200. Hoitaja ja maanomistajat ovat sopineet keskenään alueen hoitotoimista mm. maanomistajat pyytävät alueistaan kohtuullista vuokraa, mutta osallistuvat alueen aitojen hoitokunnostuksiin. Yhteensä alueen noin 200 hoitohehtaaria tuovat kokonaisuudessa Häntälä-Talvisillan kyläläisille hoitotukea arviolta 80 000 euroa vuodessa. Hoitomenetelmänä käytetään rotaatiolaidunnusta, jossa eläimet liikkuvat laidunkauden aikana alueelta toiselle ollen kullakin lohkolta vuorotellen. Maanomistaja on tulevaisuudessa mahdollisesti kiinnostunut markkinoimaan alueelta tuotettua lihaa luonnonlihana edellyttäen jos aika riittäisi ! Tällä hetkellä Peltoniemen tila myy lihat suoraan teurastamolle.

Lisätietoja: Jaakko Eskonen 02-7483101, 040-5468520, 040-5814635

Maatalouden ympäristötuen luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluvarat

Maa- ja metsätalousministeriö on vuonna 2003 jakanut maatalouden ympäristötukivaroista alueellisille ympäristökeskuksille 200 000 euroa maatalouden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluun. Yleissuunnittelun tavoitteena on ohjata ja tehostaa maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden hoitoa ja suojelua. Suunnittelussa selvitetään suunnittelualueella olevat luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävät kohteet ja elinympäristöt sekä esitetään toimenpidesuosituksia niiden hoidolle ja kunnostukselle. Vuodelle 2004 on yleissuunnitteluun esitetty varattavaksi 260 000 euroa.

Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR)

Rahasto osallistuu tavoite 1 ja tavoite 2 -ohjelmien, Interreg- ja Urban- yhteisöaloitteiden sekä pilottihankkeiden ja teknisen avun rahoitukseen. Suomessa EAKR:n vastuutaho on sisäasiainministeriö. Euroopan aluekehitysrahasto tasoittaa alueiden välisiä kehitys- ja elintasoeroja osallistumalla kehityksessä jälkeen jääneiden alueiden kehittämiseen ja rakenteelliseen sopeuttamiseen sekä alueiden sosiaalis-taloudelliseen uudistamiseen.

http://www.europarl.eu.int/factsheets/4_4_2_fi.htm

INTERREG-yhteisöaloiteohjelman periaatteena on, että kansalliset rajat eivät saa olla esteenä Euroopan tasapainoiselle ja sopusointuiselle kehitykselle. Ohjelma-avarojen avulla pyritään vahvistamaan rajat ylittäviä taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurihankkeita ja siten vähentämään niitä kehityseroja, jotka ovat syntyneet raja-alueiden ja valtioiden keskusalueiden välillä. Toisaalta ohjelma pyrkii edistämään sellaisia laaja-alaisia toimenpiteitä, jotka on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa useamman valtion alueella. Tämänkaltaiset ylikansalliset toimenpiteet tulevat erityisesti kysymykseen ympäristönsuojelun, aluesuunnittelun ja energian siirtoon liittyvillä alueilla.

Ensimmäinen INTERREG -ohjelma toteutettiin Euroopan yhteisössä rahoituskautella 1989 – 1993, toinen ohjelma INTERREG II toteutettiin kaudella 1994 – 1999 ja meneillään olevalla ohjelmakaudella (2000-2006) toteutetaan INTERREG III -ohjelmaa. INTERREG III -ohjelma jakautuu kolmeen alalohkoon, joista rahoituksellisesti tärkein on rajat ylittävään yhteistyöhön keskittyvä lohko A. Suomessa toimeenpannaan A-lohkon osalta kuutta raja-alueohjelmaa: Saariston, Merenkurkku-MittSkandian, Pohjois-Kalotti-Kolarcticin, Karjalan, Kaakkois-Suomen sekä Etelä-Suomen rannikkoseudun alueelliset ohjelmat. Ohjelman B-lohkon osalta Suomi osallistuu kahteen ylikansalliseen alueyhteistyö -ohjelmaan: Itämeren Interreg III B sekä Pohjoinen periferia -ohjelmiin. Interreg III A Etelä-Suomen rannikkoseutu -ohjelmaa toteutetaan vuosina 2000-2006 yhdessä Viron kanssa. Suomesta ohjelmaan kuuluvat Varsinais-Suomen, Uudenmaan, Itä-Uudenmaan ja Kymenlaakson, Päijät-Hämeen ja Kanta-Hämeen maakunnat.

Euroopan aluekehitysrahasto tukee ohjelmaa kuuden vuoden aikana yhteensä 14,1 miljoonalla eurolla. Lisäksi kansalliset viranomaiset Suomessa ovat sitoutuneet ohjelman rahoittamiseen samalla summalla. Yksityisen rahoituksen osuus on arvioitu noin 3,2 miljoonaksi euroksi. Virossa rajanylittävää yhteistyötä tuetaan EU:n Phare CBC -ohjelmasta.

Euroopan komissio on myöntänyt Interreg III -yhteisöaloitteelle tukea Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) vuosille 2000-2006 yhteensä 4 875 miljoonaa euroa. Euroopan unioni on osoittanut Suomelle INTERREG -ohjelmien toteuttamiseen samalla kaudella yhteensä 129 milj. euroa. Maa- ja metsätalousministeriö toimii eräänä INTERREGin toteuttajaministeriönä ja se myöntää ohjelmaan hyväksytyjen maaseudun kehittämistä koskevien toimenpiteiden valtion rahoitusosuuden. Maa- ja metsätalousministeriön ohjelmaan myöntämän kokonaisrahoituksen määrä tulevalla ohjelmakaudella arvioidaan olevan noin 4,37 milj. euroa (26 milj. mk).

Ohjelmaan hyväksyttävänä maaseudun kehittämistoimenpiteinä voivat tulla kysymykseen mm. luonnonvarojen hyödyntämiseen, elintarvikkeiden tuotantoon ja maatilamatkailuun liittyvät hankkeet. Ohjelman tavoitteista johtuu, että hankkeilla on oltava rajantakainen yhteistyöosuus. INTERREG -yhteisöaloiteohjelman vastuuministeriönä toimii sisäasiainministeriö. Sen kotisivuilta löytyy ohjelmaan liittyviä yleisiä tietoja, kuten edellä mainittujen alueellisten toimenpideohjelmien sisällöt.

sisäministeriön sivut

<http://www.intermin.fi/alue/eu/interreg.html>

Projektiesimerkki 1: Interreg –saaristo (Leena Lehtomaa/ Liite 2)

Projektiesimerkki 2: Interreg –viro

Vedin Interreg II -projektia "Varsinais-Suomen ja Viron perinnemaisemat" 1999-2001. Pääyhteistyökumppanina Virossa oli Viron perinnemaisemayhdistys eli Pärandkoosluste Kaitse Ühing (PKÜ). Viron ohjausryhmän kokoukset pidettiin Viron ympäristöministeriössä. Interreg - rahoitusta ei voinut käyttää kuin Suomes-

sa, mikä aiheutti ongelmia, koska Virossa ei mennyt haettu Phare –hanke läpi rahoituskehityksen ollessa tiukka. Suomessa hanke valmisteli useita maisemanhoidon yleissuunnitelmia, joita on voitu sittemmin käytännössä toteuttaa mm. erityisympäristötukien ja edellä mainitun maisemajuna –projektin avulla. Viron tavoitteita, kuten yhden maakunnan inventoinnit, toteutettiin Pharen puuttuessa Suomen Ympäristöministeriöstä saadun lisärahoituksen turvin. Rahoituksen hakijana oli Lounais-Suomen ympäristökeskus, joka teki sopimuksen Viron perinnemaisemayhdistyksen kanssa.

Kansalliset rahoitusmenetelmät ja -esimerkit perinnemaisemien hoidossa

Maa- ja metsätalousministeriön kansallinen rahoitus

Ministeriö myöntää maatalouden ympäristötuen **koulutus- ja neuvontarahoitusta** hankkeisiin, joilla on valtakunnallista tai alueellista merkitystä. Valtakunnallisesti merkittävät hankkeet rahoittaa maa- ja metsätalousministeriö ja alueelliset hankkeet maa- ja metsätalousministeriön alainen työvoima- ja elinkeinokeskusten maaseutuosasto (TE-keskus). Esimerkki valtakunnallista merkitystä omaavasta hankkeesta on perinnemaisemien luontotyypeittaiset hoitokortit. Alueellisilla maatalouden koulutus- ja neuvontarahoilla on tuettu mm. koulutus- ja neuvontatilaisuuksia ja alueellisen neuvontamateriaalin laatimista. Vuonna 2003 on koulutus- ja neuvontarahaa ollut käytettävissä 740 900 euroa.

TE-keskukselta voi hakea lisäksi **avustusta perinneympäristöjen vaalimiseen** ns. maatalouden rahoitustuen muodossa. Avustus voi kattaa 20 % hyväksyttävistä kustannuksista perinnemaiseman hoidon ensimmäisen vuoden investoinneissa. Avustettavan hankkeen kokonaiskustannuksien tulee olla vähintään 5000 euroa. Yksityistalouden investoinneista tuki voidaan hakea arvonnäköalaksiin kustannuksiin.

Kustannukset tulee laskea Maa- ja metsätalousministeriön kustannusarviolomakkeelle mahdollisuuksien mukaan MMM:n hyväksymien yksikköhinnoin, jolloin tuettaviin kustannuksiin lasketaan myös oman työn ja puutavaran osuus. Työvaltaisissa hankkeissa avustus voi siis kattaa tarvikkeiden hankintakulut suurelta osin.

Ympäristöministeriön rahoitus

Ympäristöministeriö myöntää vuosittain alueellisille ympäristökeskuksille rahoitusta **perinnebiotooppien kunnostamiseen ja hoitoon**. Ympäristökeskukset tekevät esityksen tuettavista kohteista. Rahoitettavien kohteiden tulee olla sellaisia, joiden maanomistajat eivät voi tai halua hakea erityisympäristötukea.

Esimerkkinä Paimionjokilaakson valtakunnallisella maisema-alueella ja Natura –alueella Askalassa oleva henkilö, jolla ei ollut itsellään mahdollisuutta hakea erityisympäristötukea, koska ei ollut sitoutunut maatalouden perustukeen. Hakija haki kustannuksia aitaamiseen ympäristökeskuksesta ympäristöministeriön myöntämästä rahasta. Ennen rahojen saamista hakija joutuu aina tekemään selvityksen tehdystä työstä kustannuksineen. Samaisella Askalan alueella ministeriö on tukenut lisäksi jo kymmenen vuotta Askalan talkooleirejä. Jokainen Askalassa vierailut voi todeta, ettei raha ole mennyt hukkaan.

Ympäristöhallinnon perinnemaisemien hoitoraha, **uhanalaisten lajien hoitoraha ja YTY -raha** (ympäristötyöraha) on tarkoitettu pienien käytännön hoitotöiden ja suunnittelun tukemiseen. Alueellinen ympäristökeskus jakaa myös saa-

riston ympäristöhoitoavustusta. Rahojen jakamisperusteissa on jonkin verran alueellista vaihtelua ja erilaisia painotuksia. Esimerkiksi YTY -rahoituksen pääpaino on ollut Suomen pohjois-, keski- ja itäosissa, joissa 1990-luvun alkupuolelta lähtien toteutetuilla hankkeilla on ollut merkitystä myös maaseudun työllisyydelle ja asuttuna pysymiselle. Saariston ympäristöhoitoavustuksella puolestaan tuetaan saariston kehityksen edistämistä annetun lain (494/1981) mukaisissa merialueen ja sisävesistöjen saaristokunnissa tehtävää ympäristöhoitotyötä, myös perinnemaisemien kunnostusta ja hoitoa. Tukien saaminen edellyttää, että hankkeen avustamista ei ole järjestetty muulla lainsäädännöllä eli esimerkiksi maatalouden erityisympäristötukea ja muuta julkista rahoitustukea ei voi saada päällekkäin samalle kohteelle.

Kaikki alueelliset ympäristökeskukset saavat vuosittain rahoitusta ympäristötöihin. Mitään hakua näihin rahoitukseen ei ole vaan niiden käytöstä päätetään sisäisesti. Ympäristökeskuksissa rahoitusta on osoitettu lähinnä vesihuoltohankkeisiin, mutta myös mm. lintutornien rakentamiseen ja perinnemaisemien hoitoon. Perinnemaisemien peruskunnostuksia tulisi koko Suomessa toteuttaa lisää tämän rahoitusmuodon turvin. Esimerkki vuonna 2003 aloitetusta isosta maisemanhoitoon liittyvästä hankkeesta on Olavinlinnan maisemasuunnitelman toteuttaminen Savonlinnassa (0,7 miljoonaa euroa).

Ympäristötöistä Lapin nettisivut
http://www.vyh.fi/hoito/virkisty/lap/yty_2003.htm

KAAVIO I. Ympäristötyömäärärahojen käyttösuunnitelma Suomessa

TYÖMÄÄRÄRAHOJEN (YTY-rahast) KÄYTTÖSUUNNITELMA VUONNA 2003			
Ympäristökeskus	Varsinaisestöymäärärahat Milj.euroa	Työllisyytöymäärärahat Milj.euroa	Yhteensä Milj.euroa
Uusimaa	3,14		3,14
Lounais-Suomi	1,51	0,60	2,11
Häme	0,80		0,80
Pirkanmaa	3,81		3,81
Kaakkois-Suomi	1,72	0,54	2,26
Etelä-Savo	2,24	0,28	2,52
Pohjois-Savo	2,85	0,84	3,69
Pohjois-Karjala	1,23	0,26	1,49
Länsi-Suomi	5,55		5,55
Keski-Suomi	1,68	0,13	1,81
Pohjois-Pohjanmaa	4,03	1,02	5,05
Kainuu	0,88	0,56	1,44
Lappi	4,80	0,49	5,29
Yhteensä	34,22	4,72	38,94

Työvoimapoliittinen projektituki

Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiri ry. käynnisti keväällä 2000 perinnemaisemien hoitoprojektin, jossa neljän vuoden aikana on hoidettu yli 100 hehtaaria perinnemaisemia eri puolilla Varsinais-Suomea. **Hanke rahoitettiin kansallisella työvoimapoliittisella projektituella ja rahoituksen on myöntänyt Varsinais-Suomen TE -keskuksen työvoimaosasto.** TE -keskus voi rahoittaa vastaavia projekteja yhteensä enintään 5 vuotta. Hankkeessa oli mukana useita yhteistyötahoja: työvoimatoimistot, Kansaneläkelaitos, Museovirasto, Lounais-Suomen ympäristökeskus,

Metsähallitus, TE -keskus, hoito-alueiden kunnat, metsänhoitoyhdistyksiä, Varsinais-Suomen maaseutuoppilaitos ja Tiehallinto. Projektin lopussa hankkeesta julkaistiin neuvonnallinen raportti. Museoviraston kokemukset muinaisjäännösalueiden hoidosta työllistämisvaroilla toimivat rohkaisevana mallina myös luonnonsuojelupiirin projektille. Hankkeessa saatiin yhdistettyä kaksi tärkeää asiaa: perinnemaisemien hoito ja työllistäminen.

Hankkeessa työllistettiin yli 40 pitkäaikaistyötöntä maisemanhoitotöihin. Työllistettyjen palkkarahana on käytetty ns. yhdistelmätukea, joka muodostuu Kansaneläkelaitoksen (KELA) ja työvoimatoimistojen työllistämistuista. Työllistetyt tekivät töitä 2-4 hengen ryhmissä omilla kotiseuduillaan. Hoitotyössä on ensi sijassa keskitytty pienialaisten perinnebiotooppien hoitoon, mutta mukana oli muutamia suurempiakin kokonaisuuksia. Työtä tehtiin pääosin kesäaikaan, noin viiden kuukauden jaksoissa kolmena päivänä viikossa. Hankkeessa hoidettiin noin 70 arvokasta perinnemaisemakohdetta. Pääosa tehdystä työstä on ollut niittoa, raivausta ja aitojen rakentamista uusille luonnonlaitumille. Mukana on ollut myös lehtomaisten alueiden hoitotöitä, kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden kunnostuksia ja muinaisjäännösten hoitotöitä. Hankkeeseen tarvittiin omarahoitussuutta työntekijöiden palkkakuluihin ei ollenkaan ja muihin kuluihin 25 %. Omarahoitusosuus saatiin kunnilta, yksityisiltä maanomistajilta ja Lounais-Suomen ympäristökeskukselta. Hanke päättyi syksyllä 2003, jonka jälkeen osalle kohteista järjestyi jatkohoito mm. maisemajuna –projektin toimesta. Osa kohteista uhkaa toisaalta jäädä hoidotta ja jatkohankkeita ollaankin jo suunnittelemassa. Saman hankemallin mukaan Uudenmaan ympäristönsuojelupiiri käynnisti vastaavan hankkeen Uudellamaalla keväällä 2003.

Plussia

- rahoitus järjestyi nopeasti, eikä vaatinut monimutkaisia hakukuvioita
- omarahoitussuudesta ei tarvittu tietoa ennen hanketta: se kerättiin hankkeen aikana itse sieltä mistä haluttiin, tai sitten maksettiin itse omasta kukkarosta
- vapaus tehdä mitä halusimme: rahoittaja ei ollut kiinnostunut työtehtävistä, vaan siitä, että työllistämme väkeä. Tämä antoi hyviä joustomahdollisuuksia suuntaan jos toiseenkin.
- yhteistyökumppaneita oli helppo kerätä, sillä tarjottiinhan projektissa ilmaista tai puoli-ilmaista työtä! Usein yhteistyökumppanit lämpenivät hankkeen aikana, ja rahaa omarahoitussuuteen oli helpompaa kerätä hankkeen aikana kuin ennen hanketta.
- vapaat kädet työnteon järjestämiseen – työvoimatoimistotkin olivat (useimmiten) hyvin joustavia pitkäaikaistyöttömien työllistämisen suhteen
- työntekijät saatiin yleensä itse valita, joissakin tapauksissa työvoimatoimisto vaati omien ehdokkaidensa työllistämistä (miinus)
- työmiehet (ja –naiset) osoittautuivat ahkeriksi (useimmiten), työt etenivät suunnitelmien mukaan, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.
- hyvä ohjausryhmä oli tärkeä tuki ja turva. Yhteistyö muiden tahojen kanssa erittäin tärkeää juuri tällaisissa hankkeissa.
- työkalut jäivät hankkeen päätyttyä luonnonsuojelupiirille.
- monet työntekijät ovat asuneet koko ikänsä maaseudulla, ja heillä oli hyviä menetelmiä ja keinoja käytössään ja muutama vielä takataskussakin. Niittotaito, moottorisahan käyttötaito ja monet muut taidot helpottivat työn etenemistä. Muutamilla oli vielä hyviä yhteyksiä omalla kotiseudullaan, apua löytyi tarvittaessa moneen hätään: kuka tuttu lainasi traktoria, kuka teroitti viikatteen terät, keneltä saatiin heinäseipäitä. Toimii!

Miinuksia

- Erittäin raskas palkanmaksujärjestelmä – etenkin kun sitä toteutettiin vapaaehtoistyön voimin: jokaisesta työntekijästä palkkapaperit joka kuukausi sekä Kelaan että työvoimatoimistoon. Työn hoiti ls-piirin taloudenhoitaja.
- Kolmannen sektorin toimijoilla (kuten ls-piiri) ei ole riittävästi tietoa työn antajavelvollisuuksista, eivätkä ne oikein selvinneet projektin aikanakaan – tietoa oli kovin vaikea löytää. TE -keskuksen työvoimaosasto oli kiinnostunut ennen kaikkea työllistämisestä, kaikki muu jätettiin työnantajan harteille. Paremmat ohjeet lomarahoista, vakuutusmaksuista ja muista vastaavista asioista olisivat tulleet tarpeeseen.
- työntekijöiden palkat maksettiin aina jälkikäteen (kuten myös projektituki), joten pääomaa piti olla jo hankkeen alkuvaiheessa ja koko hankkeen ajan.
- osa pitkäaikaistyöttömistä ei ollut yhtään kiinnostunut tästä työstä, mikä näkyi tietysti työn jäljessä ja työn etenemisessä. Paikoin tavoitteissa ei pysytty, mistä ei onneksi tullut meille harmia, koska olimme itse asettaneet tavoitteemme. Kaikki pitkäaikaistyöttömät työllistetyt eivät siten ole aivan luotettavia, mikä pitää huomioida jo tavoitteita asetettaessa.
- toimialue oli liian suuri: Laitilasta Perniöön, Pöytyältä Mietoisiin. Tämä oli raskasta projektivastaaville, joille tuli tuhottoman suuret matkakorvaukset. Kaikki työmiehet olivat siis yhden työnjohtajan (projektivastaavan) alaisuudessa, mikä oli hieman hankalaa: jos yllättäen tuli ongelmia maakunnan toisessa päässä, asialle ei voitu tehdä mitään saman tien.

Lisätietoja:

Eija.Hagelberg@pp.inet.fi

Eija.Hagelberg@salon.fi

Museoviraston hoitotyö

Museoviraston arkeologian osaston muinaisjäännösten hoitoyksikkö teki vuonna 2003 hoitotöitä 214 muinaisjäännösosastoilla. Uusia kohteita hoidon piirissä oli 19. Muinaisjäännösten hoidon työllistävä vaikutus oli noin 35 henkilötyövuotta, kun vuonna 2002 vastaava luku oli 29. Työhön oli käytettävissä työministeriön työllisyysvaroja runsaat 560 000 €, mikä on noin 15 % enemmän kuin edellisellä vuonna. Pääosa hoitokohteista sijaitsee eteläisessä Suomessa. Kohteet ovat luonteeltaan, laajuudeltaan ja iältään varsin erilaisia. Runsaat 70 % on esihistoriallisen ajan muinaisjäännöksiä, pääasiassa pronssi- ja rautakautisia hautaröykkiöitä ja kalmistoja sekä linnavuoria. Kivikautisia muinaisjäännöksiä hoitokohteissa on vähän. Historiallisen ajan kohteita ovat mm. varhaiskeskiaikaiset linnamäet, kartanonpaikat, 1700-luvun linnoitukset kaakkoisessa Suomessa sekä useat kartanomuseot ympäristöineen. Oman ryhmänsä muodostavat 1900-luvun linnoitukset, joihin kuuluu myös Salpalinjan kohteita. Pääosa hoitoyksikön työkohteista on Etelä- ja Länsi-Suomessa, Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä, Uudellamaalla, Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa. Muualla maassa Museovirasto hoitaa muinaisjäännöksiä vain yksittäisillä kohteilla, esimerkiksi Saarikosken kanavalla Iisalmissa ja Taipaleen kanavalla Varkaudessa sekä neljällä esihistoriallisella muinaisjäännösalueella Raahessa.

Vuodesta 1996 muinaisjäännösten hoitoyksikön omat suunnittelijat sekä toimintamääräraha saatiin Museoviraston budjettiin, mutta varsinainen työvoima ovat edelleen työllisyysvaroin palkattavat. Liitteessä 3 olevat Museoviraston maksamat palkat ovat työnjohtajien ym. ei-työllistettyjen, työn sujumisen kannalta välttämättömien henkilöiden palkkoja, eivät siis suunnittelijoiden palkkoja. Suun-

nittelijoiden kustannuksista on esimerkkinä liitteen 4 (toimipisteiden kulut) Turun toimipisteen kustannukset v 2003. Muinaisjäännösten hoidon toteutuminen on edelleen lähes kokonaan riippuvaista Työministeriön rahoituksesta ja sen suuntautumisesta eri alueille. Ne vaikuttavat tietysti suuresti myös hoitokohteiden valintaan. Muinaisjäännösten hoidon rahoitusrakenteen korjaaminen enemmän itse kohteita ja hoidon tarvetta huomioivaksi on eräs museoviraston lähitulevaisuuden tavoitteista.

Lisätietoja:
mirja.miettinen@nba.fi

Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoitus

Pohjoismainen ministerineuvosto on 1970-luvulta alkaen tukenut luonnonsuojelua sekä perinne- ja kulttuurimaisemien hoidossa tapahtunutta yhteistyötä. Perinnemaisemahanke *“Traditional rural landscapes and biotopes – management in the Nordic countries and Baltic states”* on toiminut 3 vuoden ajan kaikissa Pohjoismaissa sekä Liettuassa ja Virossa. Hanke perusti kuhunkin maahan pilottialueita ja saadut kokemukset ovat pohjana vuoden 2004 alussa ilmestyvän julkaisun suosituksille. **Liitteessä 1** on kuvattu Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoittamien perinnemaisemien hoitohankkeiden historiaa.

Lisätietoja:
Aulikki.Alanen@metsa.fi

Suomen risuja ja ruusuja sekä suosituksia Virolle

EU-hankerahoituksen onnistumiset Suomen ympäristöhallinnossa ja -sektorilla

- Lisännyt suunnittelutyötä ja käytännön hoitoa, mikä on merkittävästi edistänyt luonnon- ja maisemansuojeluun liittyvien tavoitteiden toteuttamista.
- Työllistävä vaikutus - myös ympäristöhallinnon sisällä -merkittävä.
- Eri hankeohjelmat ovat joustavia ja sallivat erittäin hyvin ympäristöhankkeiden toteuttamista.
- Asenne projektirahoitusta kohtaan on muuttumassa: projektit aletaan mieltää yhä tärkeämmäksi osaksi ympäristöhallintoa.

EU-hankerahoituksen ongelmia Suomen ympäristöhallinnossa ja -sektorilla

- Käytännöt projektien rahoituksessa, hallinnoinnissa ja valvonnassa ovat kirjavia ja vaihtelevat saman hankeohjelman sisällä alueellisestikin.
- Hankkeiden päätöksiä ja maksatuksia joutuu odottamaan toisinaan kohtuuttoman pitkään, minkä takia esim. yhdistysten on mahdotonta hakea suurempia projekteja. Maksatusta voi hakea vain toteutuneiden kustannusten perusteella.
- Koordinointi hallinnossa on toisinaan puutteellista. *“Vasen käsi ei tiedä mitä oikea tekee”*. Tämä voi lisätä päällekkäistä ja turhaakin työtä.
- Suomessa on järjestelmä joka edellyttää että EU-hankkeille tulee olla korvamerkitty kansallinen julkisen rahoituksen potti, mikä rajoittaa hankkeiden toteuttamista, sillä meillä ei ole kansallista vastarahoitusta EU-rahalle riittävästi.
- Asenne projekteja kohtaan on toisinaan kielteinen.

Suosituksset

Mitä Viron ja sen ympäristöhallinnon tulee huomioida ja mihin vaikuttaa

- 1) Eu- hankkeissa mieluiten kaikki raha joka on Virossa käytettävissä tulisi kelvata julkisena vastarahoituksena. Jos kansallisen julkisen rahoituksen osuutta tulee jostain syystä rajoittaa sitä tulee varata riittävästi ja tulee huolehtia että sitä on vähintään yhtä paljon kuin käytettävissä olevaa Eu-rahoitusta, jotta vältetään mm. Suomessa olevat ongelmat asiaan liittyen.
- 2) Kansallisiin ja alueellisiin ohjelma-asiakirjoihin tulee kirjoittaa sisään ympäristö- ja luonnonsuojeluhankkeet. Eu –direktiivien ja säädösten mukaan kaikki rakennerahastot soveltuvat hyvin ympäristöhankkeiden toteuttamiseen, päätökset ja painotukset ohjelmien suuntaamisesta tapahtuvat kansallisella tasolla.
- 3) Jos hankkeen kansallista rahoitusta rajoitetaan jollain tavalla (katso 1), on huolehdittava että ympäristöhallinnolla on riittävästi korvamerkittyä rahaa käytössä ja että sitä käytetään myös luonnonsuojelu- ja maisemanhoitohankkeisiin.
- 4) On tärkeää varautua tuleviin hankerahoitusmahdollisuuksiin, olla askelen edellä muita ja tehdä sisäinen strategia projektien käytöstä ympäristöhallinnon sisällä. Myös säätiöiden perustamista tulisi harkita, jotta eri ohjelmakokonaisuuksia voitaisiin hyödyntää luonnonhoidossa mahdollisimman tehokkaasti.
- 5) Viron arvokkaimpien hoidettavien luontotyyppien peruskunnostus tulisi taata omalla tukimuodolla. Suomessa ei tällaista ympäristötukimuotoa ole vaan hoito tapahtuu projektien ja talkootöiden avulla. Peruskunnostuskustannukset voi Suomessa sisällyttää osaksi erityisympäristötukea, mutta tuki ei lähestulkoonkaan kata syntyneitä kustannuksia.
- 6) Yhteishankkeita eri organisaatioiden kanssa tehtäessä tulee kiinnittää huomiota keskinäisiin sopimuksiin ja niissä pysymiseen. Riittävästä hankkeeseen sitoutumisesta tulee varmistua. Hankesuunnittelun eri vaiheissa täytyy neuvotteluissa olla mukana kustakin organisaatiosta
 - henkilöt, joilla on valta päättää asioista
 - henkilöt, jotka hoitavat käytännössä hankkeiden toteutusta kyseisessä organisaatiossaEm. molemmat tahot tulee olla mukana, ei vain toinen.

Traditional rural biotopes and landscapes – management in the Nordic countries and Baltic states (TemaNord 2004, unpublished)

Earlier co-operation projects : A brief historic overview of the Nordic cooperation of cultural landscapes

The first Nordic Council of Ministers' project dealing with the designation of *conservation areas in the Nordic countries* published a report in 1973. The areas designated were also including cultural landscapes with short descriptions and proposals for protection and management. To improve the background for designation, the next project had the theme *natural geographical classification of the Nordic countries*. The project presented a report in 1977. An important part of the criteria for classification was land use in relation to the natural conditions: soil and climate.

Inspired by the co-operation between civil servants, a seminar was held in the 70's at the Agricultural University of Oslo. The seminar issue was the management of cultural landscapes and traditional rural biotopes, and since then, a number of Nordic meetings on the theme has been held.

A project following and continuing the previous work started in the late 70'es: *Representative types of Nature and threatened Habitats of the Nordic countries*.

This resulted in 1983 in 6 part -report:

- Representative Nature Types in Nordic Countries – a basis for conservation and landscape planning (NU 1983:2 – main project report)
- Physical geographic regions of Nordic countries (an updating of the report from 1977)
- Vegetation types of Nordic countries (with a.o. nearly 70 pages on seminatural vegetation types)
- Land forms of Nordic countries
- Areas with representative nature found in Nordic countries
- Data processing of information on representative natural areas within Nordic countries

In the late 80's a Nordic project dealing with management of traditional rural biotopes and a selection of especially valuable areas - models for good management – started in the Nordic countries. A historic-ecological approach was taken with the development in plant nutrient supply as a main principle. The report from 1989 had the title "*Biotope Protection in the Nordic countries - Recommendations for the Cultural Landscape*". A pamphlet on the main results from the project was published in several Nordic languages and in English in 1992.

In the early 90's there appeared a need for a revision on the much used "*Vegetation types of the Nordic countries*", and a working group was established for that. The new version was published in 1994 still with an important section describing the "open and management depending vegetation" (TemaNord 1994:665).

In 1998 a project in the Nordic countries started concerning "*Support for nature and environment in agriculture*", which had the aim to sum up the support arrangements in the countries, look at experiences, good and bad, for this support on biodiversity in important areas in the agricultural landscapes. Unfortunately this project did not make any report some of this project results are summed in chapters 1.1 and 2.3.

In 1999 a book compiling and revising previously done vegetation mapping work was published with the title: *Land-use Forms and Vegetation Types in the Nordic Cultural Landscape* (TemaNord 1999:555).

In 2000 two reports were published concerning the agricultural landscapes and cultural values:

- historical development, politics and means of actions in the Nordic countries (TemaNord 2000:18)
- challenges in a cross-sector cooperation (TemaNord 2000:520)

Both works emphasize the vital importance of the agricultural sector to the cultural environment as a significant producer and manager of the cultural heritage.

In 2000 TemaNord report from Turku –seminar included first time Baltic states *Traditional rural biotopes in the Nordic countries, the Baltic states and the Republic of Karelia*; TemaNord 2000: 609) was describing the mapping and management status of traditional rural landscapes in the Baltic and Nordic countries and presenting the possibilities for obtaining economic support for management of these landscapes in each country.

In 2001 was established project, *Traditional Rural Landscapes and Biotopes in the Nordic and Baltic countries*. Project is going to publish report in TemaNord –serie in 2004.

The objective of the project was to look for new methods to develop the management of traditional rural landscapes and to co-operate beyond boundaries among all the Nordic and Baltic countries. Another objective was to combine advisory work with inventory work in a selected pilot area in each country. The favourable conservation status of the habitat types and species and how to measure it were preliminary discussed. As an example, we used the farm-specific planning project that had been carried out in the Natura -area of the Rekijoki river valley in Southwest Finland. A further goal of the project was to assess and develop the management and funding possibilities of traditional biotopes and landscapes. This report presents proposals and recommendations for action. A goal of particular importance was that recent good experiences and methods – as well as reports on mistakes – of the Nordic countries, could be utilised in the Baltic countries that are to join the European Union in the immediate future. Three Nordic countries and the Baltic states work within the Natura 2000 –programme of the European Union, and as a part of the project experience of practical applications concerning Natura could take place. In the Baltic countries there are still left areas of high value in terms of cultural history and biodiversity, but these areas are rapidly changing.

In 2003 June a Nordic conference “*The landscape as a resource – a cooperation on developing nature and cultural values in the agricultural landscape*” was held in Norway, Ulvik by the Norwegian Ministry of Agriculture. This was part of the “*Nordic project - Agricultural landscape*” under “*The Nordic environmental strategy for agriculture and forestry in the Nordic council*”. Work was accomplished in cooperation with the agricultural and environmental authorities in the other Nordic countries. During this seminar strategy for the cultural landscapes in the Nordic countries was suggested (by the Norwegian Minister of Agriculture Sponheim).

LOUNAIS-SUOMEN
YMPÄRISTÖKESKUS
SYDVÄSTRA FINLANDS
MILJÖCENTRAL

INTERREG III A-HANKE
INTERREG III A-PROJEKT

EAKR - ERUF

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

NATURVÅRD & FRILUFTSLIV

Skärgårdens kulturmarker - Saariston perinnemaisemat

Datum/Päiväys 2.12.2003

Mottagare/Vastaanottaja Seppo Vuolanto, Iiro Ikonen

Ärande/Asia Kokemuksia Interreg -projektista perinnemaisemien hoidossa

SAARISTON PERINNEMAISEMAT –projekti

Toiminta-aika: 7.5.2001 – 30.8.2004

Osapuolet: LOSYK hakijana, muita kumppaneita Ruotsista Upplandsstiftelsen, Centrum för Biologisk Mångfald, Länsstyrelsen i Sörmlands län

Budjetti: 1 milj. €

Rahoitus: 50 % EAKR, 50 % kansalliset tahot (Suomesta YM ja V-S:n liitto)

Toiminta-ajatus: edistää tiedotuksen, inventointien ja hoitosuunnitelmien kautta perinnebiotooppien hoitoa saaristossa yksityisten maalla. Projekti edesauttaa niitä toimia, joilla perinnebiotooppien hoito voisi tulla osaksi saariston pienimuotoista maanviljelyä. Tällaisia toimia ovat esim. saaristossa kasvatettujen eläinten teurastaminen lähellä (närslakteritredning, produktion av naturbeteskött), laidunten ja laiduneläinten välittäminen ja erityistukineuvonta. Hoitosuunnitelmien lisäksi maanomistajia autetaan kohteiden käytännön hoitotyön rahoittamisessa käynnistämällä Leader- tai VALMA-hankkeita. Hanke jatkuu nimellä "Kulturmarksvård – länken mellan människa och natur" aina vuoden 2006 loppuun saakka.

Interreg IIIA -ohjelma Saaristo perinnebiotooppien hoitoprojektin rahoittajana

Mitä hyvää:

- mahdollisuus yhteistyöhön Upplannin, Sörmlannin, Tukholman ja Ahvenanmaan saaristossa toimivien tahojen kanssa
- riittävä rahoitus pohja eli projektia on voinut toteuttaa kiireettä ja pitkälti maanomistajien ehdoilla (maastokäynti, hoitosuunnitelma, hoidon toteutuksen järjestäminen rahoituksineen maanomistajan niin halutessa)
- joustavuus hankkeen sisällä, esim. kustannuslajien kesken sallitaan riittävästi joustoa ilman selviytyksiä, isommat poikkeamat vaativat selvityksen, mutta ovat mahdollisia
- edellisten vuosien säästöt on mahdollista käyttää myöhemmin, jopa vasta viimeisenä vuotena

Postiosoite PL 47, 20801 Turku
Postadress PB 47, 20801 Åbo

Puhelin (02) 525 3500
Telefon (02) 525 3500

Telefax (02) 525 3509

Käyntiosoite Itsenäisyydenaukio 2, 20800 Turku
Besöksadress Självständighetsplan 2, 20800 Åbo

kirjaamo.los@vyh.fi
www.vyh.fi/los/losyk.html

- hyvä yhteistyö sihteeristön (hoitaa hankkeiden esittelyt ja maksatukset) kanssa alkuhankaluuksien jälkeen

Mitä huonoa:

- alkuvaiheen lastentaudit (ohjelmavirheet FileMakerissä, jolla hakemus laaditaan, sekä tiedon saamisen vaikeus)
- hankkeen hallinnointi vie kohtuuttoman suuren osan ajasta (jatkorahoituksen hakeminen vuosittain, maksatuksen hakeminen kahdesti vuodessa). Toisaalta ohjelman tavoitteiden kannalta on suotavaa, jos hankkeella on minimivaatimusta (vähintään yksi osapuoli Suomen rannikolta, Ahvenanmaalta tai Ruotsista) enemmän yhteistyökumppaneita, mikä kuitenkin lisää hallinnointia.
- Jatkorahoituksen ja maksatusten käsittelyn hitaus. Tosin nyt maksatusten käsittely on nopeutunut alun lähes vuoden käsittelyajasta.
- Mahdollisuus tehdä vain suunnittelutyötä, sillä esim. käytännön peruskunnostustyö tulkitaan investoinniksi. Joissakin projekteissa selkeitä investointeja on kuitenkin voinut tehdä. Toisaalta nyt suunnittelussa on jouduttu paneutumaan eri tavalla saariston erityisolosuhteisiin ja miettimään ratkaisuja kokonaisuutena (osana saariston elinkeinoelämää) eikä pelkästään tietyn paikallisen tai laajemman alueellisen kohteen hoitona Tämä puolestaan on oleellisesti parantanut yhteistyötä ympäristökeskuksen, saaristolaisten ja paikallistason viranomaisten kesken, joten huonous onkin kääntynyt hyväksi!

Leena Lehtomaa, projektikoordinaattori
Johanna Franzén, suunnittelija

Liite 3: Muinaisjäännösten hoidon kustannukset vuosina 1988-2003

vuosi	TM, palkat	TM, työmaiden muut kulut	Museovirasto, palkat	Museovirasto, työmaiden muut kulut	Henkilötyövuodet	yhteensä €
1988	35 791	13 135			15,4	48 926
1989	307 423	56 547			26,7	363 970
1990	299 869	42 038			21,4	341 907
1991	467 949	70 442			32,3	538 391
1992	726 988	96 010			67,3	822 998
1993	637 397	100 209			56,1	737 606
1994	687 021	81 670			64,3	768 691
1995	822 313	80 684			63,1	902 997
1996	784 593	62 804			55,4	847 397
1997	836 766	88 044			59,8	924 810
1998	696 809	49 666	7 568	21 864	49,9	775 907
1999	528 363	39 732	11 773	41 711	42,8	621 579
2000	250 282	25 548	43 729	34 142	16,4	353 701
2001	275 245	31 201	49 615	25 228	18,2	381 289
2002	440 132	30 013	47 138	14 114	29,0	531 397
2003	523 197	33 471	62 295	20 453	35,0	639 416

Laskelma sisältää työllistettyjen palkkakulut ja työmaiden muut kulut.

Suunnittelijoiden osuus ei sisälly mukaan.

Työmaista laskelmassa on mukana muinaisjäännöskohteet ja

Kymenlaakson linnoitukset.

Liite 4: Muinaisjäännösten hoitoyksikön Turun toimipisteen kulut v. 2003

- palkkakulut (2 henk.), sis. henkilösivukulut	€ 79 831
Matkakulut:	
- päivärahat	642
- kilometrikorvaukset	2 552
- matkustuspalvelut (majoitus)	1 601
	<hr/> 4 795
Toimipisteen muut kulut:	
- toimistotarvikkeet, kirjat yms.	1 027
- puhelut, postipalvelut, valokuvaamopalvelut yms.	2 190
	<hr/> 3 217
Yhteensä	<hr/> <hr/> 87 843